

วารสาร

ปราชญ์ ประชาคม

JOURNAL OF SCHOLAR COMMUNITY

วัฒนธรรมศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดอนเมือง

ปีที่ 1 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม - สิงหาคม 2566

E-ISSN : 2822-1052 (Online)

วารสารปราชญ์ประชาคม

Journal of Scholar Community

ปีที่ 1 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม-สิงหาคม 2566

E-ISSN: 2822-1052 (Online)

ที่ปรึกษา

พระธรรมศากยวงศ์วิสุทธิ์, ดร.

พระมหาวิจิตร กลยานจิตโต, ผู้ช่วยศาสตราจารย์

บรรณาธิการบริหาร

รองศาสตราจารย์ ดร.เกศินี ประทุมสุวรรณ

บรรณาธิการเล่ม

พระมหาอรุณ ปญญารุโณ, ดร.

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

อาจารย์พีรพัฒน์ พันศิริ

อาจารย์ธนะชัย สามล

อาจารย์ไชยยา เรืองดี

อาจารย์สุพัตรา สันติรุ่งโรจน์

ฝ่ายประสานงานและจัดการ

นายณัฐพล วิทย์เรงชัย

นางสาวภาวพรรณ กิจประเสริฐ

นางสาวณัฐฐา แจ่มอักษร

ออกแบบปก

นายสุริยาทิศ โพธิ์ประสิทธิ์

กองบรรณาธิการ

พระมหาบุญเลิศ อินทปญฺโญ, ศาสตราจารย์ ดร.

พระครูสุนทรธรรมโสภณ, รองศาสตราจารย์ ดร.

พระมงคลธรรมวิธาน, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

ศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน

ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง

ศาสตราจารย์ ดร.ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์

ศาสตราจารย์ ดร.นรินทร์ สังข์รักษา

รองศาสตราจารย์ ดร.อุทัย ดุลยเกษม

รองศาสตราจารย์ ดร.โยธิน แสงวงศ์

รองศาสตราจารย์ ดร.ธีรณรงค์ สกกุลศรี

รองศาสตราจารย์ ดร.สถาพร เจริญธรรม

รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทรวุฒิ สมยานะ

รองศาสตราจารย์ ดร.อุสา สุทธิสาคร

รองศาสตราจารย์ ดร.วีไลรัตน์ ศิริรินทร์

รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาวดี ขุนทองจันทร์

รองศาสตราจารย์เจษฎา บุญมาโฮม

รองศาสตราจารย์ประจวบ ประเสริฐสังข์

รองศาสตราจารย์ พล.ต.ต.ดร.กิตติ์ธนต์ เลอวงศ์รัตน์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทักษ์ ภู่อระกุล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัศวินท์ ศาสนพิทักษ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พินิตา ภัคดี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์

ดร.รัชนีชีวาท์ แซ่ตัน

ดร.เกษภา ผาทอง

แม่ชีบุญช่วย ศรีเปรม, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัดเสนาหา นครปฐม

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยรังสิต

มหาวิทยาลัยศิลปากร

มหาวิทยาลัยศิลปากร

มหาวิทยาลัยมหิดล

มหาวิทยาลัยมหิดล

สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

โรงพยาบาลตำรวจ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า พระนครเหนือ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า พระนครเหนือ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทบรรณาธิการ

วารสารประชาคม ปีที่ 1 ฉบับที่ 4 ของเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม 2566 โดยฉบับนี้ กองบรรณาธิการขอแสดงความยินดีกับนายเศรษฐา ทวีสิน ที่ได้รับความไว้วางใจเป็นฉันทานุมัติสัญญาประชาคมให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี คนที่ 30 ของประเทศไทย อยู่ในสถานะผู้นำการบริหารพัฒนาประเทศที่แบกทั้งความฝันและความหวังของประชาชาติอันจะนำพาการเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปในสิ่งที่ดีกว่า สารพันปัญหาล้วนเป็นความท้าทายสมรรถนะของผู้นำเพื่อการบำบัดทุกข์บำรุงสุขพัฒนาประเทศให้เจริญทัดเทียมนานาชาติอารยประเทศ พร้อมนี้ขอเป็นกำลังใจให้ฝ่าฟันข้ามพ้นจากนานาอุปสรรคเพื่อพิทักษ์รักษาบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุขด้วยดี

สังคมโลกปัจจุบันมีการเกิดขึ้นของเทคโนโลยีสารสนเทศที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนโลกทัศน์อุดมการณ์ จิตวิญญาณ ตลอดจนพฤติกรรมมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงจึงเป็นสัจธรรมหรือความจริงที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ และธรรมชาติของมนุษย์ชาตินั้น ย่อมเกิดมาพร้อมกับความกลัว เช่น กลัวความเจ็บป่วย ความจน ความพลัดพราก หรือความตาย เป็นต้น จำต้องเก็บสะสมทรัพย์สินเงินทองมหาศาลเพื่อเป็นหลักประกันให้ชีวิตได้อยู่รอดปลอดภัย ตลอดถึงรีบเร่งกอบโกยบริโภคทรัพยากรของโลกเสมือนว่ากำลังจะสิ้นใจตาย หรือสร้างที่พักอาศัยให้ใหญ่โตเป็นคฤหาสน์ราชวังประหนึ่งว่าจะอยู่ค้ำฟ้าเป็นมนุษย์อมตะ

ความหวาดกลัวหรือหวาดระแวงว่า “คนจะลี้ม” เป็นอีกสภาวะหนึ่งของมนุษย์ที่จินตนาการขึ้นมาเอง พร้อมวิตกกังวลว่าโลกนี้จะลี้มตน เป็นเหตุให้มีการป้องกันมิให้คนลี้ม จึงต้องสร้างรูปปั้นเป็นอนุสาวรีย์ สุสาน สถาปัตยกรรม การสลักชื่อให้สถิตแน่นตามศาสนสถานของวัดวาอาราม สาธารณสถาน หรือการสร้างงานพิธีกรรมเพื่อระลึกบูรพชนในนามของความกตัญญูตลึงตามจารีต ล้วนเป็นลักษณะที่สื่อให้เห็นว่า “อย่าลี้มกัน หรือป้องกันคนลี้ม” ทั้งที่หลักการของโลกธรรม 8 หรือกฎแห่งไตรลักษณ์ เป็นสัจธรรมความจริงที่ทุกคนต่างทราบและเข้าใจทั่วกันอย่างแจ้งประจักษ์ มิใช่สักว่ามีไว้เพียงแค่ท่องสวดมนต์ภาวนาเพื่อสร้างอิตตาให้มั่นคง

หากว่ามนุษย์สามารถลี้มคนที่ตายไปแล้วจากโลกนี้ได้อย่างรวดเร็วเพียงใด ย่อมจะไม่สนใจการใช้ชีวิตแบบที่ต้องทำให้ทุกคนประทับใจ เพียงนั้น ทำให้ได้คติธรรมเพื่อยำเตือนชีวิตว่า โลกนี้ คือโรงละคร บทบาทฉากแสดงมีเสียงหัวเราะ รอยยิ้ม ร้องไห้ สุขทุกข์โศกเศร้าเคล้ากัน และโลกหน้า ปรภพ สวรรค์ นรก เป็นแค่มายาคติเท่านั้น การตระหนักรู้ว่าไม่มีความสุขใดในโลกที่จะสามารถฝากแช่แข็งเก็บไว้ในตู้เย็น หรือฝากเป็นเช่นกับเงินทองประจำไว้ในธนาคาร เพื่อยามใดมีความทุกข์ยากลำบาก แล้วจะนำเอาของฝากเหล่านั้นออกมาใช้ยามจำเป็นได้ แต่ในโลกแห่งความเป็นจริง สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคนนี่คือความเป็นหุ่นส่วนรับผิดชอบต่อชีวิตมนุษย์ของกันและกัน แบ่งปันสร้างภูมิคุ้มกันด้วยการนึกถึงคนอื่นให้มากขึ้นและเห็นแก่ตัวให้น้อยลง ดังที่มีข่าวปรากฏบนโลกออนไลน์ว่า มหาเศรษฐีหลายคนได้บริจาคทรัพย์สมบัติแทบทั้งหมดนับหมื่นแสนล้านบาท ก่อนตายจากโลกนี้เพื่ออุทิศเป็นสาธารณประโยชน์แก่มูลนิธิการกุศล ด้วยเหตุผลว่าเมื่อตายไปแล้ว บนสวรรค์ชั้นฟ้า ไม่มีธนาคารที่เก็บสินทรัพย์ ดังนั้น จึงต้องบริหารจัดการให้แล้วเสร็จในขณะที่ยังคงมีลมหายใจ

วารสารปราชญ์ประชาคม เชื่อมั่นว่าแม้โลกปัจจุบันนี้จะผันแปรเปลี่ยนไปมากจากอดีตตามพลวัตของเทคโนโลยีก็จริง แต่ความเป็นมนุษย์ทุกอนุภาคทั่วโลกมีความคล้ายกัน คือ สามารถเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนาตนเอง ให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ด้วยเทคโนโลยีร่วมสมัย และปัจจัยสำคัญที่ผลิตสมาชิกสังคมให้เป็นคนคุณภาพ นั่นคือการส่งเสริมนวัตกรรมวิชาการให้ทุกคนได้เข้าถึงเข้าใจแบบเท่าเทียมกันเพื่อสร้างสรรค์สังคมคุณภาพให้ดำรงอยู่ต่อไปตราบนิรันดร์

บรรณาธิการ

สารบัญ

	หน้า
บทความวิจัย	
การศึกษาการดำเนินงานชมรมผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาสมาคมผู้สูงอายุ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม	1-13
พัฒนา พิมพ์วัน	
การศึกษาทัศนคติของนักศึกษาสาขาวิชาภาษาอังกฤษ ชั้นปีที่ 3 ที่มีต่อ 5 เว็บไซต์แปลภาษา	14-26
ศิริวิมล นกทรัพย์	
บทความวิชาการ	
การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมสำหรับการจัดการศึกษาเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างการพัฒนา อย่างยั่งยืน	27-41
ณัฐพร สิงห์สร	
ภาวะผู้นำตามคุณลักษณะของผู้นำที่ดี	42-58
ปรัชญา บุตรสะอาด	
การเรียนรู้คุณค่าพระพุทธศาสนาจากประสบการณ์ตรง: บทเรียนจากการทัศนศึกษา สังเวชนียสถานแห่งที่ 3 สารนาถ ประเทศอินเดีย	59-73
พระมหากษัตริย์ มหาปุณฺณ	
การส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียนวิถีใหม่เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน	74-85
อลิษา สุกุณพันธ์, เรืองวิทย์ นิลโคตร, อธิรัฐ วรบำรุงกุล, วัชรุณี บุญลอย และอรุณเกียรติ จันทร์ส่งแสง	
กระบวนการพิจารณาบทความ	86

การ

ศึกษาการดำเนินงานชมรมผู้สูงอายุ: กรณีศึกษา สมาคมผู้สูงอายุ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

พัฒนา พิมพ์วัน^{1*}

รับบทความ: 21 กรกฎาคม 2566 แก้ไขบทความ: 13 สิงหาคม 2566 ตอรับบทความ: 19 สิงหาคม 2566

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) สภาพการดำเนินงานกิจกรรมของสมาคมผู้สูงอายุ อ.สามพราน จ.นครปฐม 2) ปัจจัยที่มีผลสำเร็จต่อการดำเนินงานกิจกรรมของสมาคมผู้สูงอายุ อ.สามพราน จ.นครปฐม โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ตัวแทนชมรมและเป็นสมาชิกคณะกรรมการของสมาคมผู้สูงอายุ สมาชิกชมรมผู้สูงอายุ อ.สามพราน จ.นครปฐม จำนวน 19 ชมรม การวิเคราะห์ข้อมูลจำนวนและค่าร้อยละ มีเครื่องมือรูปแบบกิจกรรมการสัมภาษณ์ ได้แก่ 1) กิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพแก่สมาชิกสมาคม 2) กิจกรรมเยี่ยมสมาชิกสมาคมผู้สูงอายุที่เจ็บป่วย 3) กิจกรรมออกกำลังกาย 4) กิจกรรมการจัดสวัสดิการ 5) กิจกรรมส่งเสริมอาชีพ 6) กิจกรรมอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมและถ่ายทอดภูมิปัญญา 7) กิจกรรมการดูแลผู้สูงอายุระยะยาว 8) ความพึงพอใจสมาคมผู้สูงอายุ และปัจจัยการดำเนินงานในด้านผู้นำ

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของสมาคมผู้สูงอายุมี 4 ด้าน คือ 1) ปัจจัยด้านผู้นำและสมาชิกสมาคมมีความเสียสละ อดทน มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ 2) ปัจจัยด้านโครงสร้างของสมาคม มีการจัดแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบชัดเจน 3) ปัจจัยด้านทุน แหล่งเงินทุนได้จากสมาชิกสมาคม การบริจาคของห้างร้าน บริษัทเอกชน หน่วยงานภาครัฐ และการหารายได้จากการจัดกิจกรรม และ 4) ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของกลุ่มต่าง ๆ เพื่อให้สมาคมผู้สูงอายุสามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

คำสำคัญ: การดำเนินงาน ชมรม สมาคม ผู้สูงอายุ

¹ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ตำบลหอมเกร็ด อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

* อีเมล: patthana_06@hotmail.com

The Study of the Operation of the Elder Club: A Case Study of the Elderly Association, Sampran District, Nakhon Pathom Province

Patthana Pimwon ^{1*}

Abstract

The objectives of this study were: 1. to study the conditions of the activities of the Elderly Association of Sampran District, Nakhon Pathom Province; 2. to study the factors that had success in the activities of the Elderly Association of Sampran District, Nakhon Pathom Province. The study collected data by interviewing members of clubs and members of the Board of Directors of the Association of Elderly Persons. Members of the Elderly Club, Sampran District, Nakhon Pathom Province, totaling 19 clubs. Data analysis of numbers and percentages. There is an interview activity format tool that is 1) activities to educate members about health 2) activities to visit sick elderly association members 3) exercise activities 4) welfare activities 5) occupational promotion activities 6) activities to preserve cultural traditions and transfer wisdom 7) Long-term care activities for the elderly 8) the satisfaction of the elderly association and operational factors in leadership.

Factors affecting the success of the operation of the Association of Elderly Persons consisted of 4 aspects: 1) Leadership and membership factors Sacrifice, patience, responsibility Honesty. 2) Factors relating to the structure of the association. There is a clear division of duties and responsibilities. 3) Factors in the capital, sources of funds can be obtained from association members and donations from stores, private companies, government agencies, and earning income from organizing activities. 4) Social and cultural factors Support from the public and private sectors Demonstrates the relationship between different groups. So that the elderly association can continue to operate continuously and sustainably.

Keywords: Operation, Club, Association, Senior Citizen

¹ Tambon Health Promoting Hospital (Hph), Hom Kred Subdistrict, Sam Phran District, Nakhon Pathom Province

* Email: patthana_06@hotmail.com

บทนำ

ในสถานการณ์ปัจจุบัน โครงสร้างทางประชากรในสังคมไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทำให้สังคมไทยได้ก้าวเข้าสู่ “สังคมสูงวัย” (Aging society) คือ สังคมที่มีสัดส่วนของผู้สูงอายุหรือประชากรที่มีอายุ 60 ปี ขึ้นไป ได้เพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ โดยประเทศไทยกำลังมีการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากรและก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุจากการที่มีอัตราการเกิดและตายต่ำ ข้อมูลกรมกิจการผู้สูงอายุ พบว่า ปี พ.ศ.2565 มีผู้สูงอายุ จำนวน 12,519,926 คน คิดเป็นร้อยละ 18.94 และมีแนวโน้มจะเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (completed aged society) ที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุมากกว่าร้อยละ 30 (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2560) ผู้สูงอายุมีความแตกต่างจากวัยอื่น ๆ ขณะที่สัดส่วนของอัตราการเกิด และจำนวนประชากรในวัยทำงานลดน้อยลง (สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดระยอง, 2566) โดยในส่วนประชากรที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป เป็นจำนวนร้อยละ 10 หรือมากกว่า 7 ล้านคน และมีการคาดการณ์ไว้ว่าในปี พ.ศ. 2564 สัดส่วนของจำนวนผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นไปถึงร้อยละ 20 - 30 แสดงว่าประชากร ทุก 100 คน เราจะพบจำนวนผู้สูงอายุ 30 คน (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2566) จากการที่จำนวนผู้สูงอายุเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วนี้ทำให้สังคมไทยต้องเตรียมความพร้อมในการรับมือกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นตามมา ซึ่งเมื่อคนเราก้าวเข้าสู่วัยสูงอายุจะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสภาพร่างกายที่เสื่อมถอยลง ด้วยแผนปฏิบัติการด้านผู้สูงอายุ ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2566 – 2580) ตามวิสัยทัศน์ “ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตดี มีหลักประกันมั่นคง เป็นพลังพัฒนาสังคม” เพื่อให้ประเทศไทยมีกรอบทิศทางการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุที่มีความต่อเนื่องและสอดคล้องกับบริบทของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แผนปฏิบัติการด้านผู้สูงอายุแห่งชาติ ระยะที่ 3 จึงถูกจัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นกรอบในการบูรณาการและการทำงานเชิงรุกเพื่อรองรับสังคมสูงวัยของประเทศไทยและนำไปสู่สัมฤทธิ์ผลในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรม (บัลลังก์ โรหิตเสถียร, 2565)

การศึกษาผลการดำเนินงานชมรมผู้สูงอายุ กรณีศึกษาสมาคมผู้สูงอายุ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม โดยทำการศึกษาเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสัมภาษณ์ตัวแทนชมรมและเป็นสมาชิกคณะกรรมการของสมาคมผู้สูงอายุ สมาชิกสมาคมผู้สูงอายุในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ทั้งหมด 19 ชมรม โดยการศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสำเร็จในการดำเนินกิจกรรม ซึ่งมีปัจจัยและกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อความสำเร็จของสมาคมผู้สูงอายุอำเภอสามพราน จะเห็นได้ว่าหากคณะกรรมการและสมาชิกชมรมผู้สูงอายุให้ความสำคัญและศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้ชมรมผู้สูงอายุประสบความสำเร็จดังที่กล่าวมาโดยใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารจัดการชมรมผู้สูงอายุ เชื่อได้ว่าชมรมผู้สูงอายุจะประสบความสำเร็จ ซึ่งชมรมผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จอาจมีตัวชี้วัดหรือการประเมินการบริหารชมรมที่แตกต่างกันไป

วรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การดูแลสุขภาพที่เน้นการเข้าถึงระบบสุขภาพและการปรับเปลี่ยนรูปแบบการดูแลที่มีความทันสมัยให้สอดคล้องกับสถานการณ์การเจ็บป่วยจึงมีความสำคัญและต้องเริ่มจากการพัฒนาศักยภาพทั้งผู้สูงอายุและผู้ดูแล ดังนั้นการทำให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีมีความผาสุก และได้รับการยกย่องให้คุณค่านั้น จะต้องส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุสามารถช่วยเหลือตนเองได้ การจัดตั้งกลุ่มชมรมผู้สูงอายุเป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาโดยการรวมตัวของผู้สูงอายุ เพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยในปี พ.ศ. 2564 มีการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ จำนวน 29,468 ชมรม (กรมอนามัย, 2565) มากกว่าร้อยละ 70 จัดตั้งโดยการชักชวนและสนับสนุนของข้าราชการกระทรวงสาธารณสุขและกรมประชาสัมพันธ์ ในการดำเนินงานแกนนำชมรมผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้ชมรมดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ผู้สูงอายุได้ร่วมกันคิดร่วมกันทำช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการส่งเสริมสุขภาพจิตผู้สูงอายุทั้งทางตรงและทางอ้อม ในปี 2564 ประเทศไทยมีประชากรรวม 66.7 ล้านคน ประชากรสูงอายุของประเทศไทยได้เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็วมาก เมื่อ 50 ปีก่อนประเทศไทยมีผู้สูงอายุไม่ถึง 2 ล้านคน แต่ในปี 2564 จำนวนผู้สูงอายุเพิ่มเป็น 12.5 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 19 ของประชากรทั้งหมด ประเทศไทยกำลังจะกลายเป็น “สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์” ภายในปี 2565 นี้ (สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย, 2564) ทั้งนี้ชมรมผู้สูงอายุและโรงเรียนผู้สูงอายุ มักจะได้รับการสนับสนุนให้จัดตั้งโดยโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นหลัก แต่ส่วนหนึ่งได้ดำเนินการจัดตั้งโดยชุมชนเองโดยมีหน่วยงานของภาครัฐให้การหนุนเสริม แต่ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะได้รับการสนับสนุนโดยเทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล และสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดซึ่งมักจะมีกิจกรรมและรวมทั้งการให้บริการหลาย ๆ ด้าน (ปาจริย์ ผลประเสริฐ, 2561) จากสถานการณ์การแพร่ระบาดทั่วโลกรของโรคติดเชื้อโควิด 19 ได้ทำให้การดำเนินชีวิตและดูแลสุขภาพเปลี่ยนแปลงไป ผู้สูงอายุมีความเสี่ยงต่อการติดเชื้อและเสียชีวิตสูงกว่ากลุ่มอื่นเนื่องจากมีภูมิคุ้มกันต่ำ จากข้อมูลของกรมกิจการผู้สูงอายุในปี 2565 ระหว่าง 1 เมษายน- 1 พฤษภาคม 2565 ผู้สูงอายุติดเชื้อโรคโควิด 19 สะสม จำนวน 63,183 คน (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2560) ซึ่งผู้ป่วยกลุ่มนี้มีความเสี่ยงต่อการเกิดภาวะแทรกซ้อนที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตหรือมีความรุนแรงจนเสียชีวิตได้ ดังนั้นรัฐบาลจึงดำเนินนโยบายส่งเสริมสุขภาพร่วมกับให้ความรู้แก่ทั้งผู้สูงอายุ ผู้ดูแลและชุมชนเพื่อปรับเปลี่ยนการดำเนินชีวิตและรูปแบบดูแลสุขภาพที่เน้นการมีส่วนร่วม ของชุมชนเพื่อให้เกิดสุขภาพดีวิถีใหม่ (New Normal) ตามนโยบายของกระทรวงสาธารณสุขที่ส่งเสริม “สุขภาพดีวิถีใหม่ วิถีธรรม วิถีไทย และวิถีเศรษฐกิจพอเพียง” ที่เป็นแนวทางในการดูแลสุขภาพ

จังหวัดนครปฐมมีชมรมผู้สูงอายุ จำนวน 172 ชมรม โดยสมาคมชมรมผู้สูงอายุอำเภอสามพราน มีชมรมผู้สูงอายุ จำนวน 20 ชมรม จากทั้งหมด 16 ตำบล มีผู้สูงอายุที่สมัครเป็นสมาชิกชมรม จำนวน 6,951 คน จากจำนวนผู้สูงอายุทั้งหมด 43,507 คน (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2565) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อผลสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมต่อเนื่อง จำนวน 8 กิจกรรม ได้แก่ 1) กิจกรรมให้ความรู้

เกี่ยวกับสุขภาพแก่สมาชิกชมรม 2) กิจกรรมเยี่ยมสมาชิกชมรมผู้สูงอายุที่เจ็บป่วย 3) กิจกรรมออกกำลังกาย 4) กิจกรรมการจัดสวัสดิการ 5) กิจกรรมส่งเสริมอาชีพ 6) กิจกรรมอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมและถ่ายทอดภูมิปัญญา 7) กิจกรรมการดูแลผู้สูงอายุระยะยาว 8) ความพึงพอใจสมาคมผู้สูงอายุ และปัจจัยการดำเนินงานในด้านผู้นำและสมาชิกของชมรมผู้สูงอายุอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม เก็บรวบรวมข้อมูลแบบสัมภาษณ์ตัวแทนชมรมและเป็นสมาชิกคณะกรรมการของสมาคมผู้สูงอายุ สมาชิกชมรมผู้สูงอายุในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ทั้งหมด 19 ชมรม มีจำนวนสมาชิกทั้งหมด 6,951 คน แยกเป็นเพศชายจำนวน 2,437 คน คิดเป็นร้อยละ 35.05 เพศหญิงจำนวน 4,514 คน คิดเป็นร้อยละ 64.95 โดยชมรมดอกล่ำดวนตำบลท่าข้าม มีจำนวนสมาชิกมากที่สุดรวม 1,285 คน คิดเป็นร้อยละ 18.49 ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนสมาชิกชมรมผู้สูงอายุจำแนกตามรายตำบล อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

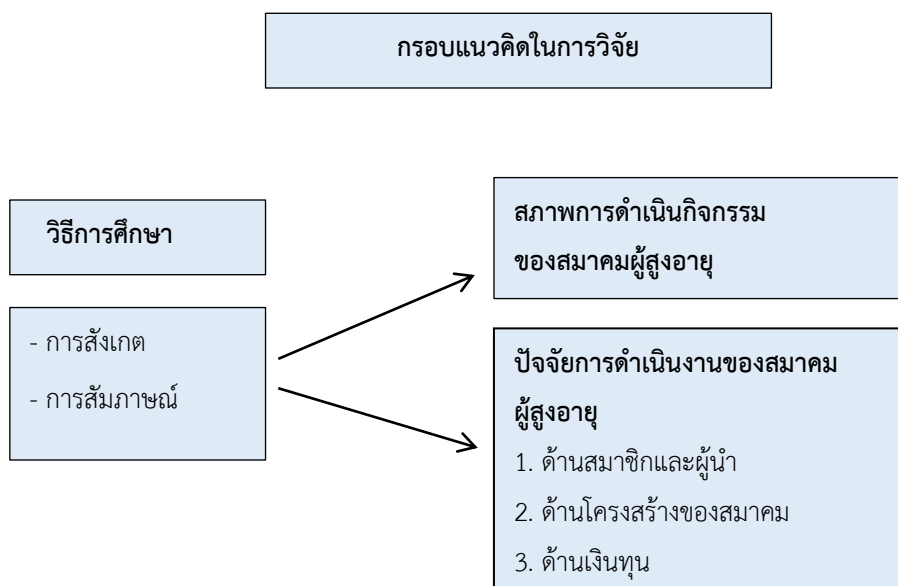
ชมรมผู้สูงอายุ	จำนวน (คน)		รวม	ร้อยละ
	ชาย	หญิง		
ชมรมผู้สูงอายุตำบลสามพราน	40	60	100	1.43
ชมรมผู้สูงอายุส่งเสริมสุขภาพเทศบาลเมืองสามพราน	89	250	339	5.74
ชมรมผู้สูงอายุดอกล่ำดวนตำบลท่าข้าม	469	816	1,285	18.49
ชมรมผู้สูงอายุตำบลทรงคนอง	63	108	171	2.46
ชมรมผู้สูงอายุตำบลหอมเกร็ด	186	266	452	6.50
ชมรมผู้สูงอายุแก่นกระตึก	142	318	460	6.61
ชมรมผู้สูงอายุบางเตยสร้างสรรค์	55	130	185	2.66
ชมรมผู้สูงอายุตำบลบางช้าง	245	485	730	10.50
ชมรมผู้สูงอายุเทศบาลเมืองไร่ขิง	68	158	226	3.82
ชมรมผู้สูงอายุเทศบาลเมืองกระทุ่มล้ม	224	69	293	4.22
ชมรมผู้สูงอายุตำบลคลองใหม่	29	112	141	2.03
ชมรมผู้สูงอายุตลาดจินดา	96	180	276	3.97
ชมรมผู้สูงอายุแก่นไม้	226	330	556	8.00
ชมรมผู้สูงอายุปรีดารามสถิตย์โชติกุล(ร่มไทร)	197	357	554	7.97
ชมรมผู้สูงอายุจินดาภรณ์	81	164	245	3.52
ชมรมผู้สูงอายุตำบลยายชา	125	358	483	6.95
ชมรมผู้สูงอายุเทศบาลตำบลอ้อมใหญ่	35	110	145	2.09
ชมรมผู้สูงอายุตำบลบ้านใหม่	17	93	110	1.44
ชมรมผู้สูงอายุท่าตลาดร่วมใจ	50	150	200	2.88
รวม	2,437	4,514	6,951	100

ที่มา มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย 2565

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานกิจกรรมของสมาคมผู้สูงอายุอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อศึกษาปัจจัยการดำเนินงานของสมาคมผู้สูงอายุอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

พื้นที่ศึกษา

สมาคมชมรมผู้สูงอายุอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม มีสถานที่ตั้งอยู่ที่ตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม มีสมาชิกทั้งหมด 19 ชมรม โดยมีชมรมผู้สูงอายุแต่ละตำบลเป็นสมาชิกและคณะกรรมการสมาคม ประกอบด้วย 1) กลุ่มนายกสมาคมและคณะกรรมการสมาคมผู้สูงอายุอำเภอสามพราน จำนวน 15 คน 2) กลุ่มตัวแทนสมาชิกสมาคมผู้สูงอายุอำเภอสามพราน จำนวน 20 คน 3) เจ้าหน้าที่สาธารณสุขผู้เกี่ยวข้องกับสมาคมผู้สูงอายุ จำนวน 2 คน 4) บุคคลทั่วไป ประกอบด้วย ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้เกี่ยวข้อง จำนวน 5 คน จากรายงานสรุปผลข้อมูลประจำปี 2566 ของสำนักงานสาธารณสุขอำเภอสามพราน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ สมาชิกชมรมและคณะกรรมการสมาคมและผู้นำชุมชนและสมาชิกสมาคม เจ้าหน้าที่รัฐ อย่างเป็นทางการและอย่างไม่เป็นทางการของชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาคั้งนี้ เลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเฉพาะเจาะจงคณะกรรมการ จำนวน 42 คน ซึ่งแจงอธิบายรายละเอียดและขั้นตอนการศึกษาให้กลุ่มเป้าหมายทราบ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

แบบสัมภาษณ์กิจกรรมด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสมาคมผู้สูงอายุ จำนวน 8 กิจกรรม ประกอบด้วย 1) กิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพอนามัย ซึ่งทางสมาคมได้กำหนดในทุกวันเสาร์สัปดาห์ที่ 1 ของเดือน 2) กิจกรรมเยี่ยมสมาชิกชมรมผู้สูงอายุที่เจ็บป่วย 3) กิจกรรมออกกำลังกาย 4) กิจกรรมการจัดสวัสดิการ 5) กิจกรรมส่งเสริมอาชีพ 6) กิจกรรมอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมและถ่ายทอดภูมิปัญญา 7) กิจกรรมการดูแลผู้สูงอายุระยะยาว และ 8) ความพึงพอใจต่อสมาคมผู้สูงอายุ

กิจกรรมที่สมาคมผู้สูงอายุเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องและดำเนินการ 7 กิจกรรม ประกอบด้วย 1) กิจกรรมวันพ่อ ในวันที่ 5 ธันวาคมของทุกปี 2) กิจกรรมทอดกฐินของสมาคม 3) กิจกรรมเลี้ยงอาหารเด็ก ในงานวันเด็ก 4) กิจกรรมมอบทุนการศึกษาเด็กยากจน 5) การจัดกิจกรรมค่ายธรรมะ 6) กิจกรรมการสนับสนุนการดำเนินโครงการฝึกอาชีพของ กศน. และ 7) กิจกรรมงานมหกรรมชมรมผู้สูงอายุระดับอำเภอ ทั้ง 19 ชมรม มีการเปิดโอกาสให้ซักถามจนเข้าใจ ขอความยินยอมเข้าร่วมการศึกษาจากกลุ่มเป้าหมาย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาคั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ใช้ข้อมูล 2 แบบ คือ 1) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) โดยใช้คำถามแบบกึ่งโครงสร้าง กำหนดกรอบโครงสร้างของการสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสมาคมผู้สูงอายุ นำมาเป็นแนวสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญ (key informants) โดยศึกษาถึงการดำเนินกิจกรรมของสมาคมผู้สูงอายุ และปัจจัยการดำเนินงานของสมาคม จำนวน 4 ด้านได้แก่ ด้าน ผู้นำ และสมาชิกสมาคม ด้านโครงสร้างของสมาคม ด้านทุนและทรัพยากร และด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยผู้วิจัยจะบันทึกเทปและจดบันทึกทันทีที่ได้ข้อมูลสำคัญ และ 2) การสังเกต (Observation) ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในสมาคมผู้สูงอายุและที่บ้าน เช่น กิจกรรมวันพบปะของสมาชิกสมาคมผู้สูงอายุประจำเดือน กิจกรรมเยี่ยมสมาชิกที่เจ็บป่วยกลับจากโรงพยาบาล กิจกรรมศึกษาดูงาน เป็นต้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกจะนำมาตรวจสอบความครบถ้วนของเนื้อหาว่าครอบคลุมทุกวัตถุประสงค์หรือไม่ โดยจำแนกตามวัตถุประสงค์ ประเด็นการศึกษา สังเคราะห์เพื่อให้ได้ภาพรวมภายใต้กรอบแนวคิด สรุปผลการศึกษา และนำเสนอผลการศึกษาโดยการพรรณนาความ ในประเด็นต่าง ๆ ประกอบด้วย 1) ข้อมูลพื้นฐานของสมาชิกสมาคมผู้สูงอายุอำเภอสามพราน 2) สภาพการดำเนินกิจกรรมของสมาคมผู้สูงอายุ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม และ 3) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานสมาคมผู้สูงอายุ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

ผลการศึกษาวิจัย

ปัจจัยการดำเนินงานของชมรมผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาสมาคมผู้สูงอายุอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม จากการศึกษาสมาคมผู้สูงอายุตำบลอำเภอสามพราน ผู้วิจัยพบว่าปัจจัยการดำเนินงาน ประกอบด้วย

1. ปัจจัยด้านผู้นำและสมาชิกสมาคม พบว่า ผู้นำเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย มีคณะกรรมการฝ่ายบริหารจำนวน 5 คน คณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ จำนวน 22 คน คณะกรรมการฝ่ายบริหารแต่ละคนมีประสบการณ์การทำงานที่หลากหลาย ทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ผู้นำมีความเสียสละ มีความอดทน รับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ขยันหมั่นเพียรและตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมจนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สมาชิก จึงทำให้สมาชิกทุกคนให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาคม ส่วนสมาชิกรุ่นนั้นเป็นการรวมกลุ่มที่มีความหลากหลายในด้านอาชีพและความเป็นอยู่ ในความหลากหลายนี้เองทำให้มีการเอื้ออาทรต่อกัน มีน้ำใจเป็นไมตรี เกื้อกูลกัน ส่งผลให้การดำเนินกิจการของสมาคมประสบผลสำเร็จและก้าวหน้ามาตามลำดับ

2. ปัจจัยด้านโครงสร้างของสมาคม พบว่า โครงสร้างของสมาคมเป็นปัจจัยสำคัญเพราะเป็นกรอบในการดำเนินงานของสมาคมให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ สมาชิกสมาคมแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ทำให้เกิดความสะดวกในการให้บริการและรับบริการค่อนข้างชัดเจน สะดวกในการควบคุมดูแลสมาชิก การเลือกคณะกรรมการฝ่ายบริหารและประธานฝ่ายต่าง ๆ ใช้วิธีเลือกเสียงในที่ประชุมใหญ่ โดยพิจารณาจากความสามารถและคุณสมบัติของบุคคลตามตำแหน่ง ทำให้มีการทำงานเป็นทีม ลดปัญหาความขัดแย้งภายในสมาคมและมีบรรทัดฐานในการดำเนินกิจการทำให้การดำเนินงานของสมาคมผู้สูงอายุตำบล อำเภอสามพราน มีความก้าวหน้าด้วยดี

3. ปัจจัยด้านทุน พบว่า เป็นปัจจัยที่มีส่วนเกื้อกูลให้การดำเนินงานของสมาคมมีความเจริญก้าวหน้า และเข้มแข็ง แหล่งเงินทุนได้มาจากสมาชิกสมาคม และการบริจาคจากห้างร้าน บริษัทเอกชน หน่วยงานภาครัฐ และการหารายได้ของสมาคมจากการจัดกิจกรรมของสมาคม ทำให้สมาคมมีแหล่งเงินของสมาคมเอง ต่อเนื่องและเพียงพอในการทำกิจกรรมแต่ละปี

4. ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม พบว่า สมาชิกสมาคมส่วนใหญ่มาจากความหลากหลายทั้งด้านอาชีพและความเป็นอยู่ แต่เมื่อมารวมกันในสมาคมทำให้เกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน จึงทำให้มีความสามัคคี และแบ่งงานกันทำตามความสามารถ สมาชิกส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีการปฏิบัติตามประเพณี วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นอย่างเคร่งครัด รักษาดี ศาสนา และพระมหากษัตริย์ และเชื่อในผลของการทำความดีและความชั่ว จึงทำให้สมาชิกสมาคมมีความร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ส่งผลให้การดำเนินกิจการของสมาคม ประสบผลสำเร็จและบรรลุวัตถุประสงค์

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่อง การดำเนินงานของชมรมผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาสมาคมผู้สูงอายุ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม โดยใช้วิธีการศึกษาเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นผู้บริหารและเจ้าหน้าที่คณะกรรมการบริหารชมรมผู้สูงอายุอำเภอสามพรานและสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ อำเภอสามพราน เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพอำเภอสามพรานและเจ้าหน้าที่อาสาสมัครหมู่บ้านอำเภอสามพราน คณะกรรมการสมาคมชมรมผู้สูงอายุอำเภอสามพรานจำนวน 42 คน สามารถสรุปผลการศึกษาออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้ โดยผลศึกษามีรายละเอียดในการอภิปรายแต่ละประเด็นตามวัตถุประสงค์

1. ปัจจัยด้านผู้นำและสมาชิก ในการดำเนินกิจกรรมของสมาคม นั้น ผู้นำและสมาชิกมีความสำคัญมากในการที่จะนำพาให้สมาคมมีความเจริญก้าวหน้าและสามารถดำเนินกิจการได้สำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์ของสมาคม พบว่า ผู้นำมีความเสียสละ มีความรู้ความสามารถ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สมาชิก ส่วนด้านสมาชิกสมาคมมีความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจในการมีส่วนร่วมในกิจการของสมาคมทุกกิจกรรม ด้วยความพร้อมเพรียง ความเสียสละ ความอดทน และมีความจริงใจต่อเพื่อนสมาชิกและสมาคม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชนาภา ขำสุวรรณ (2550) ที่ได้ศึกษาเรื่องการจัดการกิจการชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลสงขลา พบว่า ปัจจัยสำคัญที่สุดในการดำเนินกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุ ได้แก่ ผู้นำและสมาชิก ผู้นำที่มีความเสียสละ มีความรู้ความสามารถและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สมาชิก ประกอบกับสมาชิกชมรมที่มีความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจในการมีส่วนร่วมในกิจการของชมรมทุกกิจกรรม ด้วยความพร้อมเพรียง ความเสียสละ ความอดทน และมีความจริงใจต่อเพื่อนสมาชิกและชมรมสามารถนำพาชมรมให้มีความเจริญก้าวหน้าและสามารถดำเนินกิจกรรมได้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพิชิต ลายนำเงิน, ชัยยง ขามรัตน์ และทองหล่อ เดชไทย (2553) ที่ได้ศึกษาการจัดการแบบมีส่วนร่วมสำหรับการดำเนินงานชมรมผู้สูงอายุ อำเภอโคกเจริญ จังหวัดลพบุรี พบว่าการที่สมาชิกรู้บทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบของตนเอง ส่งผลให้การทำงานของชมรมผู้สูงอายุพัฒนาและเข้มแข็ง ในขณะที่ชมรมมีงบประมาณสนับสนุนอย่างเพียงพอจะทำให้การบริหารจัดการดำเนินไปตามแผน

2. ปัจจัยด้านโครงสร้างของสมาคม พบว่า ปัจจัยด้านโครงสร้างของสมาคมมีส่วนส่งเสริมให้การดำเนินกิจการของสมาคมประสบผลสำเร็จ เพราะภายในสมาคมมีการแบ่งหน้าที่การทำงานกันอย่างชัดเจน มีบรรยากาศการทำงานที่เป็นกันเอง สมาชิกทุกคนปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับ และจารีตของสมาคม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เพ็ญศรี วังทรายทอง (2553) ที่ศึกษาการดำเนินงานและการจัดการความรู้ด้านการดูแลสุขภาพของชมรมผู้สูงอายุเทศบาลเมืองสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา พบว่าการดำเนินงานด้านการดูแลสุขภาพของชมรมผู้สูงอายุ เทศบาลเมืองสีคิ้วประสบความสำเร็จ เนื่องจากมีการจัดองค์กรตามแนวคิดของ เฮนรีฟาโยล (Henry Fayol) ประกอบด้วยการวางแผนการจัดองค์กร การบังคับบัญชา การประสานงาน และการควบคุม

3. ปัจจัยด้านทุน พบว่า ทุนส่วนใหญ่ของสมาคมได้มาจากสมาชิกสมาคม จากการบริจาค โดยหน่วยงานภาคเอกชน กลุ่ม องค์กรที่เห็นความสำคัญในการดำเนินงานของสมาคมผู้สูงอายุ เงินรางวัลในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมพิเศษของสมาคม จากอาชีพเสริมที่สมาคมสร้างให้แก่สมาชิกเพื่อเป็นรายได้ของสมาคม

และสมาชิก และการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาคม นอกจากนี้มีการควบคุมการใช้จ่ายเงินอย่างเป็นระบบ ระเบียบ มีการวางแผนที่เป็นสัดส่วน จึงทำให้สมาคมมีเงินทุนเพียงพอสำหรับการดำเนินกิจการอย่างต่อเนื่องและเพียงพอ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ระวี แก้วสุกใส (2545) ที่ศึกษาเรื่องความเข้มแข็งของชมรมผู้สูงอายุวัดคำใน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า การดำเนินกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุที่มีความต่อเนื่อง ต้องได้รับความร่วมมือจากสมาชิกและองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนให้การสนับสนุนในเรื่องเงินและสิ่งของและการระดมทุนภายในชมรม

4. ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม พบว่า สมาชิกสมาคมส่วนใหญ่มาจากความหลากหลายทั้งทางด้านอาชีพและความเป็นอยู่ แต่เมื่อมารวมกันในสมาคมทำให้เกิดความรู้สึกถึงความเป็นพวกเดียวกัน จึงทำให้มีความสมานสามัคคีและแบ่งงานกันทำตามความสามารถ นอกจากนี้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของสมาคมเป็นการดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้องกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ชาติ ศาสนา กลุ่มพัฒนาต่าง ๆ อีกทั้งการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสมาคม โดยพร้อมเพรียงกันทุก ๆ กิจกรรม สอดคล้องกับงานของ จินดารัตน์ ชัยอาจ, พนิดา จันทโสภีพันธ์, โรจน์ จินตนาวัฒน์, สุรชาติพิย อุปลาบัติ, ญัฐกาญจน์ สุรภักดี และอัมพิกา สุวรรณบุตร (2556) ที่ศึกษารูปแบบการพัฒนาสุขภาวะชุมชนในระบบการจัดการดูแลผู้ติดเชื้อเอดส์และผู้ได้รับผลกระทบในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน ที่พบว่าการทำงานร่วมประสานกันระหว่างชุมชนและการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนหรือจากกองทุนหรือมูลนิธิต่าง ๆ เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้มีการขับเคลื่อนกระบวนการดูแลจัดการให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น อีกทั้งการมีเครือข่ายระหว่างกันทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ในการจัดการดูแล และยังทำให้มีศักยภาพในการดำเนินการต่าง ๆ หรือนำเสนอข้อเสนอแนะข้อคิดเห็น เนื่องจากได้มาจากกลุ่มไม่ใช่เฉพาะบุคคลซึ่งอาจทำให้มีพลังในการแสดงให้สังคมได้ตระหนักเห็นความสำคัญ และสอดคล้องกับงานของ สมใจ ยาป่าคาย (2545) ที่ศึกษาแนวทางการพัฒนากลุ่ม เครือข่ายเด็กและเยาวชนโดยการสนับสนุนของชุมชนตำบลน้ำพี้ อำเภอทองแสนขัน จังหวัดอุดรธานี พบว่า การขับเคลื่อนให้เกิดความยั่งยืนคือการสนับสนุนจากองค์กรในท้องถิ่นทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนโดยไม่ว่าจะสนับสนุนเป็นด้านใดก็ตาม ซึ่งเป็นบทบาทโดยตรงกับบางหน่วยงาน เช่น อบต. ประชาสงเคราะห์ โรงเรียน กลุ่มแม่บ้านและสาธารณสุขเป็นการเสริมให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าไม่ว่าองค์กรใด ๆ สามารถดำเนินกิจการเพื่อนำพาให้องค์กรบรรลุวัตถุประสงค์ด้วยปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ได้เช่นเดียวกัน เพื่อความสุข และประโยชน์แก่สมาชิก ดังนั้นส่วนประกอบภายในองค์กรนั่นเองที่ชี้ให้องค์กรมีความเข้มแข็ง สามารถเลี้ยงตัวเองได้ เช่น สมาคมผู้สูงอายุ อำเภอสามพราน

สภาพการดำเนินกิจกรรมที่เกิดขึ้นในสมาคมผู้สูงอายุอำเภอสามพราน มีกิจกรรมหลักที่เกิดขึ้นในสมาคมผู้สูงอายุและดำเนินกิจกรรมต่อเนื่อง จำนวน 8 กิจกรรม ได้แก่ 1) กิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพแก่สมาชิกชมรม 2) กิจกรรมเยี่ยมสมาชิกชมรมผู้สูงอายุที่เจ็บป่วย 3) กิจกรรมออกกำลังกาย 4) กิจกรรมการจัดสวัสดิการ 5) กิจกรรมส่งเสริมอาชีพ 6) กิจกรรมอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมและถ่ายทอดภูมิปัญญา

7) กิจกรรมการดูแลผู้สูงอายุระยะยาว 8) ความพึงพอใจสมาคมผู้สูงอายุ และพบว่าในแต่ละกิจกรรมเกิดจากความคิดริเริ่มของสมาชิกสมาคมเองจึงเกิดความร่วมมือร่วมใจส่งผลให้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องและประสบผลสำเร็จ

อย่างไรก็ตาม ถ้าหากภาคส่วนภาคีเครือข่ายกับภาคส่วนของรัฐบาลยังไม่ร่วมมือกันอย่างจริงจัง การดำเนินงานในการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุก็จะไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ดังนั้น จะต้องมีการชักจูงให้ประชาชนในชุมชนภาครัฐ และภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมให้มากที่สุด และจะต้องสร้างให้ประชาชนเกิดตระหนักถึงปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุเนื่องจากสังคมโลกกำลังก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุ ถ้าหากไม่ร่วมมือกันในอนาคตต้องเกิดปัญหาทางสุขภาพที่รุนแรงเพิ่มมากขึ้น การส่งเสริมสุขภาพและการดูแลผู้สูงอายุนั้นเป็นเรื่องของคนทุกคน เป็นหน้าที่ของประชาชนทุกคนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดกิจกรรมรวมทั้งการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความชราอย่างมีคุณค่าและสมศักดิ์ศรีในอนาคตและช่วยให้ทุกฝ่ายได้รับประโยชน์สุขโดยถ้วนหน้าต่อไป “สุขภาพผู้สูงวัยเป็นสิ่งสำคัญ น้ำหนึ่งใจเดียวกัน นำพาสู่สุขภาพที่ดี” (จิตรัตน์ ราศิริ และอาจินต์ สงทับ, 2561)

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาวิจัยสามารถพิสูจน์ให้เห็นว่าสมาคมผู้สูงอายุอำเภอสามพราน สามารถดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่สมาชิกสมาคมได้ด้วยตนเอง ภายใต้งบประมาณ 4 ด้านด้วยกันโดยมีแกนนำที่มีความเข้มแข็ง และสมาชิกสมาคมทุกคนเห็นและให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรม นอกจากนี้ทางสมาคมยังได้รับการสนับสนุนการดำเนินงานทั้งทางภาครัฐและเอกชน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของกลุ่มต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ทั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้สมาคมผู้สูงอายุสามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

ดังนั้นบทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่การศึกษานี้ที่ดำเนินงานของชมรมผู้สูงอายุอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม จะชี้ให้เห็นว่าในปัจจุบันประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุและในอีกไม่ช้าจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ ตลอดจนการนำเสนอการรวมกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกันของผู้สูงอายุในชุมชน 3 ประเภทหลัก ๆ ได้แก่ ชมรมผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุ และศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นนโยบายในระดับประเทศ โดยมีการดำเนินการในทุกจังหวัด และการบริหารจัดการชมรมผู้สูงอายุให้ประสบความสำเร็จซึ่งชมรมผู้สูงอายุเป็นรากฐานสำคัญของการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในชุมชน

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ด้านงบประมาณ ควรให้หมู่บ้าน ชุมชนมีส่วนร่วมในการสนับสนุนกิจกรรมของสมาคมผู้สูงอายุ เนื่องจากทุกหมู่บ้านมีกลุ่มออมทรัพย์และกองทุนหมู่บ้านเพื่อสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

2. ควรมีการถ่ายทอดการบริหารจัดการ การดำเนินงานสมาคมผู้สูงอายุในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทุกเดือนเพื่อสร้างความยั่งยืนแก่สมาคมต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. รัฐควรให้การสนับสนุนสมาคมผู้สูงอายุอำเภอสามพรานในการเป็นพี่เลี้ยงอำเภออื่น ๆ ในการดำเนินกิจกรรมสมาคมเพื่อกระตุ้นการรวมตัวของผู้สูงอายุในพื้นที่
2. ควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของชมรมผู้สูงอายุในระดับจังหวัด
3. ควรมีแผนพัฒนาสำหรับกิจการสมาคมผู้สูงอายุ

กิตติกรรมประกาศ

งานนี้สำเร็จลงด้วยได้รับความกรุณาจาก คุณธนชัย มาลีศรี ที่ให้คำแนะนำ ตรวจสอบ แก้ไขและปรับปรุงข้อบกพร่องต่าง ๆ ขอขอบคุณสมาชิกสมาคมผู้สูงอายุอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม คุณดวงรัตน์ วิชนี พยาบาลวิชาชีพชำนาญการ และคุณวิภา เอกสิริเลิศ ที่ปรึกษาสมาคมที่ช่วยเหลือและอำนวยความสะดวก ขอขอบคุณเพื่อน ๆ พี่น้อง เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลตำบลหอมเกร็ด ทุกท่าน และขอขอบคุณอาจารย์สุนทร พิมพันธ์ คณาสถาณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี ที่ให้คำแนะนำที่ดีมาโดยตลอด

บรรณานุกรม

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2560). ข้อมูลสถิติจำนวนผู้สูงอายุประเทศไทย ปี 2559.

<https://www.dop.go.th/en/know/side/1/1/51>

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2566). สังคมผู้สูงอายุในปัจจุบันและเศรษฐกิจในประเทศไทย.

<https://www.dop.go.th/th/know/15/926>

กรมอนามัย. (2565). คู่มือขับเคลื่อนการดำเนินงานชมรมผู้สูงอายุด้านสุขภาพ.

<https://apps.hpc.go.th/dl/web/upFile/2022/03-10169-20220304114558/a1742ca30451336f401eadf63df11efd.pdf>

จินดารัตน์ ชัยอาจ, พนิดา จันทโสภีพันธ์, โรจน์ จินตนาวัฒน์, สุชาติพิทย์ อุปลาบัติ, ญัฐกาญจน์ สุรภักดี และ อัมพิกา สุวรรณบุตร. (2556). รูปแบบการพัฒนาสุขภาวะชุมชนในระบบการจัดการดูแลผู้ติดเชื้อเอชไอ วี/เอดส์ และผู้ที่ได้รับผลกระทบในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน. วารสารสภาการพยาบาล, 28(2), 123-133.

ชนาภา ขำสุวรรณ. (2550). การจัดการกิจการชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลสงขลา อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจไม่ดุษฎีนิพนธ์]. มหาวิทยาลัยทักษิณ.

- ธิตีรัตน์ ราศิริ และอาจินต์ สงทับ. (2561). แนวทางการมีส่วนร่วมภาคีเครือข่ายในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ เพื่อก้าวสู่ “ศตวรรษที่ 21” วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้, 5(1), 315-328.
- บัลลังก์ โรหิตเสถียร. (2565). ครม.เห็นชอบแผนปฏิบัติการด้านผู้สูงอายุ ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2566-2580). <https://moe360.blog/2022/05/18/cabinet-resolution-17052565>
- ปาจริย์ ผลประเสริฐ. (2561). บริหารจัดการชมรมผู้สูงอายุ อย่างไรให้สำเร็จ. วารสารชุมชนวิจัย, 12(2), 26- 36.
- พิชิต ไล่น้ำเงิน, ชัยยง ขามรัตน์ และทองหล่อ เดชไทย. (2553). การจัดการแบบมีส่วนร่วมสำหรับการดำเนินงานชมรมผู้สูงอายุ อำเภอโคกเจริญ จังหวัดลพบุรี. วารสารวิจัย มข., 15(1), 45-56.
- เพ็ญศรี วังทรายทอง. (2553). การศึกษาการดำเนินงานและการจัดการความรู้ ด้านการดูแลสุขภาพของชมรมผู้สูงอายุเทศบาลเมืองสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2565). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2564. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ระวี แก้วสุกใส. (2545). ความเข้มแข็งของชมรมผู้สูงอายุวัดคำโน อำเภอนายูง จังหวัดแม่ฮ่องสอน [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่]. <https://cmudc.library.cmu.ac.th/frontend/Info/item/dc:100457>
- สมใจ ยาป่าคาย. (2545). แนวทางการพัฒนากลุ่ม/เครือข่ายเด็กและเยาวชนโดยการสนับสนุนของชุมชนตำบลน้ำพี้ อำเภอทองแสนขัน จังหวัดอุตรดิตถ์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. <https://dric.nrct.go.th/index.php?/Search/SearchDetail/128347>
- สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดระยอง. (2566). สังคมผู้สูงอายุ. <https://rayong.prd.go.th/th/content/category/detail/id/33/iid/97044>

การ

ศึกษาทัศนคติของนักศึกษาสาขาวิชาภาษาอังกฤษ ชั้นปีที่ 3 ที่มีต่อ 5 เว็บไซต์แปลภาษา

ศิริวิมล นกทรัพย์^{1*}

รับบทความ: 21 กรกฎาคม 2566 แก้ไขบทความ: 13 สิงหาคม 2566 ตอรับบทความ: 19 สิงหาคม 2566

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้เว็บไซต์แปลภาษา 5 เว็บไซต์ภายใต้ปฏิบัติการ และการสะท้อนเจตคติของนักศึกษาสาขาวิชาภาษาอังกฤษ โดยขั้นตอนการวิจัย คือ 1) กำหนดกลุ่มตัวอย่างนักศึกษา โดยเลือกแบบเจาะจง จำนวน 61 ราย 2) เลือกเว็บไซต์แปลภาษาจำนวน 5 เว็บไซต์จาก Google ด้วยคำค้น "เว็บไซต์แปลภาษาที่ได้รับความนิยมมากที่สุด" 3) กำหนดแหล่งรวบรวมบทความภาษาไทยจากเว็บไซต์ Sirichaiwatt 4) ให้กลุ่มตัวอย่างปฏิบัติการแปลผ่าน 5 เว็บไซต์ ประกอบด้วย Google Translate, ฉันทรักแปล, Bing Microsoft, Cambridge Dictionary และ Papago Web Translation 5) ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อทราบทัศนคติของนักศึกษาที่มีต่อการใช้เว็บไซต์แปลภาษาทั้ง 5 และ 6) วิเคราะห์และตีความข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า 1) เครื่องมือช่วยแปลแต่ละเว็บไซต์นั้นแสดงผลลัพธ์เป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ ความบกพร่องของการใช้เครื่องมือยวรรคตอน การใช้อักษรตัวพิมพ์ใหญ่ การแปลตรงตัวทำให้ขาดความสละสลวยของภาษา และการใช้โครงสร้างของประโยคและการเรียบเรียงเนื้อหาบางส่วนที่ไม่สม่าเสมอ เนื่องจากความจำกัดของจำนวนคำ และ 2) แต่ละเว็บไซต์มีตัวเลือกช่วยอำนวยความสะดวกให้ผู้ใช้ คือ การตรวจจับภาษาต้นฉบับอัตโนมัติ ปุ่มคัดลอกเนื้อหาอย่างรวดเร็ว ตัวช่วยฟังภาษาต้นฉบับหรือภาษาปลายทาง และการรับการประเมินผลลัพธ์การแปล

คำสำคัญ: ทัศนคติ การแปล เครื่องมือแปลภาษา

¹ อาจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

* อีเมล: siriwimonnoksub@gmail.com

A Study of Third - Year Students' Attitudes from English Program towards 5 Translation Websites

Siriwimon Noksub ^{1*}

Abstract

This research aims to study the usage of language translation websites. The study involves five translation websites under experimentation and the reflection of attitudes from English language major students. The research process includes the following steps: define a targeted sample group of 61 randomly selected students. Choose 5 translation websites from Google using the search terms “most popular language translation websites”. Collect Thai language articles from the Sirichaiwatt website. Have the experimental sample group translate content through the 5 selected websites, including Google Translate, จันรักแปล, Bing Microsoft, Cambridge Dictionary, and Papago Web Translation. Conduct in-depth interviews to understand students' attitudes towards using these translation websites. Analyze and interpret the data. The research findings indicate that each translation tool displayed similar results: 1.1) Issue with punctuation usage were evident 1.2) Capitalization was inconsistent. 1.3) Literal translation led to loss of idiomatic expressions. 1.4) Sentence structure and content arrangement were occasionally inconsistent due to varying word limits on different websites (ranging from 160 to 5,000 words). The higher word limit (5,000 words) allowed for better coherence and faster translation. Each website offers user convenience features, such as automatic language detection, quick text copying, source or target language audio assistance, and result evaluation.

Keywords: Attitude, Translation, Machine Translation

¹ Lecturer, Humanities and Social Sciences, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

* Email: siriwimonnoksub@gmail.com

บทนำ

การแปลเป็นกิจกรรมหนึ่งที่สำคัญในการใช้ภาษาโดยเฉพาะผู้ที่มีทักษะและความสามารถในการใช้ภาษาต่างประเทศ ซึ่งวิวัฒนาการของมนุษย์ที่มีต่อกระบวนการแปลนั้นมีมาอย่างยาวนาน จนกระทั่งมีการพัฒนาเครื่องมือช่วยแปล เช่น Google Translate และ ฉันทรักแปล เป็นต้น เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักวิจัย นักเขียน ผู้เรียน หรือผู้สนใจที่ต้องการถ่ายทอดผลงานหรือแนวคิดเป็นภาษาอื่น เพียงใส่เนื้อหาของภาษาต้นฉบับในรูปแบบคำ วลี ประโยค หรือบทความ เพื่อให้เครื่องมือช่วยแปลแสดงผลลัพธ์ได้อย่างรวดเร็ว จึงปฏิเสธไม่ได้เลยว่าเครื่องมือช่วยแปลมีบทบาทหรือเป็นอุปกรณ์สำคัญต่อการเรียน การทำงาน และความบันเทิงที่มีภาษาต่างประเทศเข้ามาเกี่ยวข้องและเมื่อพูดถึงเครื่องมือช่วยแปล คงปฏิเสธไม่ได้ว่ารูปแบบของเครื่องมือช่วยแปลนั้นมีทั้งรูปแบบแอปพลิเคชันและเว็บไซต์ ซึ่งมีจุดประสงค์เดียวกันคือการแปลจากภาษาหนึ่งเป็นอีกภาษาหนึ่งเพียงแต่รูปแบบของเทคโนโลยีนั้นต่างกันและขึ้นอยู่กับความสะดวกของผู้ใช้ โดยงานวิจัยครั้งนี้ศึกษาผ่านเว็บไซต์แปลภาษาเนื่องจากสะดวกต่อนักศึกษาในการทดลองใช้แปลโดยไม่จำเป็นต้องติดตั้งแอปพลิเคชัน จากความสำคัญของเครื่องมือช่วยแปลและภาษาในยุคปัจจุบัน ถือเป็นโอกาสอันดีที่นักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ได้เรียนในรายวิชาการแปลภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นรายวิชาที่ไม่เพียงต้องการผลลัพธ์ของภาษาหนึ่งเป็นอีกภาษาหนึ่งเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการหาข้อผิดพลาดจากการแปลที่นอกเหนือจากการแปลด้วยมนุษย์แล้วนั้น การศึกษาลักษณะการแปลของเครื่องมือช่วยแปลและทัศนคติของนักศึกษาที่มีต่อเครื่องมือช่วยแปลดังกล่าวจึงน่าสนใจอย่างมาก เนื่องจากทัศนคตินั้นสำคัญไม่น้อยไปกว่าความรู้โดยทัศนคติสามารถส่งผลต่อการพัฒนาชีวิตอย่างมาก ดังนั้นการศึกษาทัศนคติของผู้เรียนถือเป็นการทำความเข้าใจความชอบและไม่ชอบต่อสิ่งที่กระทำอยู่ เพื่อให้ผู้เรียนได้ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อสิ่งที่ตนเองกำลังทำอยู่หรือต่อสิ่งที่ตนเองกำลังเผชิญอยู่ เพื่อให้ผู้สอนนำไปปรับใช้ให้การเรียนการสอนมีบรรยากาศที่มีความสุขและได้ประสิทธิภาพมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อต้องเลือกสื่อหรืออุปกรณ์ให้เหมาะกับผู้เรียนหรือเนื้อหาที่เรียน

จากความสำคัญของเครื่องมือช่วยแปลที่มีต่อกระบวนการแปลข้างต้นนั้น ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีส่วนช่วยให้การพัฒนาเครื่องมือช่วยแปลแสดงผลลัพธ์อย่างมีประสิทธิภาพ และสะดวกรวดเร็วมากที่สุดเพื่อให้สอดคล้องกับวิวัฒนาการทางการเรียนรู้ที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ดังนั้นในฐานะผู้รับผิดชอบให้สอนรายวิชาการแปลภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษ มองเห็นความนิยมในการใช้เครื่องมือช่วยแปลของผู้เรียนอยู่บ่อยครั้ง และเกิดความสนใจในทัศนคติของผู้ใช้ที่มีต่อเครื่องมือช่วยแปล ซึ่งมีงานวิจัยหลายชิ้นแสดงผลลัพธ์การใช้เครื่องมือช่วยแปลนั้นช่วยให้ผู้ใช้ได้รับความสะดวกและจัดทำผลงานที่ได้รับมอบหมายให้แล้วเสร็จ (Bundgaard, 2017) ตัวอย่างงานวิจัย เช่น ญัฐกานต์ ภูวงค์ และอังค์วรา เหลืองนภา (2562) ได้ทำการวิจัยเรื่องการใช้แอปพลิเคชันในการเรียนรู้และพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษด้านคำศัพท์ของนักศึกษาสาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา พบว่า Google translate ได้รับความนิยมมากที่สุด และ Bright ได้รับความนิยมน้อยที่สุด และ วราภรณ์ ศรีนาราช และ

มณี จำปาแพง (2564) ได้ทำการศึกษาการใช้แอปพลิเคชันเพื่อการเรียนรู้ด้านทักษะการแปลของนักศึกษา สาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย พบว่านักศึกษามีทัศนคติที่เป็นบวก ต่อการใช้เครื่องมือช่วยแปล คือ Google Translate รองลงมาเป็น Longdo Dict และ Bright ตามลำดับมาก ไปหาน้อย เป็นต้น

เมื่อเครื่องมือช่วยแปลได้รับการพัฒนาด้วยเทคโนโลยีตามยุคสมัยเพื่อเอื้อต่อการเรียนรู้ การทำงาน และความบันเทิงในยุคปัจจุบัน การเลือกใช้เครื่องมือช่วยแปลนั้นสำคัญยิ่งเช่นกัน เนื่องจากมีผู้ให้บริการ เครื่องมือช่วยแปลหลากหลาย ดังนั้นการใช้บริการจริงเพื่อเปรียบเทียบกระบวนการและผลลัพธ์ที่ได้ของแต่ละ ผู้ให้บริการเครื่องมือช่วยแปลจึงน่าสนใจโดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้รับการถ่ายทอดทัศนคติหรือประสบการณ์ จากผู้ใช้จริง โดยผลลัพธ์จากงานวิจัยครั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของทัศนคติและลักษณะการแปล ควรเกิด ประโยชน์ต่อการเลือกใช้เครื่องมือช่วยแปลที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดในอนาคต หรือควรเป็นแนวทางเพื่อให้ การเลือกใช้เครื่องมือช่วยแปลเกิดประโยชน์มากที่สุดและเหมาะสมมากที่สุดต่อผู้ใช้และเนื้อหางานแปลนั้น ๆ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาทัศนคติของนักศึกษาสาขาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ที่มีต่อเว็บไซต์แปลภาษา
2. เพื่อศึกษาลักษณะการแปลด้วยเว็บไซต์แปลภาษา

วรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

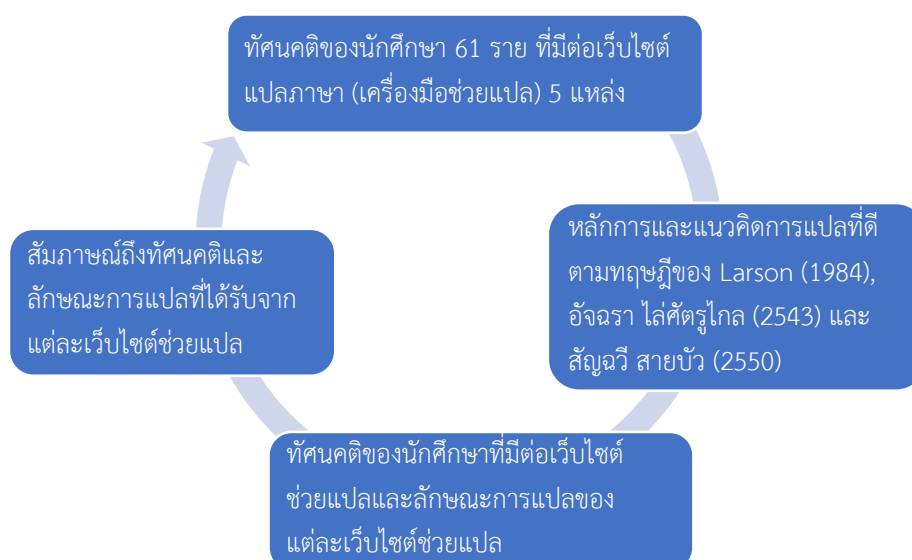
ทัศนคติ (Attitude) เป็นการแสดงความพึงพอใจ ไม่พึงพอใจ ชอบ หรือไม่ชอบ ต่อบุคคล สิ่งของ หรือ สิ่งแวดล้อมรอบตัว (Newcomb, 1854) ซึ่งมีงานวิจัยจาก กมล เกตุพันธ์ และวรารักษ์ ศรีเพ็ชรพันธุ์ (2559) ทำการศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติ พฤติกรรม และปัญหาการใช้ “กูเกิ้ล ทรานสเลท (Google Translate)” พบว่า เครื่องมือไม่สามารถแปลความแตกต่างทางวัฒนธรรม โครงสร้างภาษาและกฎเกณฑ์ทางภาษา และความไม่ พึงพอใจของข้อมูลคำศัพท์โดยเฉพาะภาษาไทย ส่วนวรารักษ์ ศรีนาราช และมณี จำปาแพง (2564) ศึกษาการใช้ แอปพลิเคชันเพื่อการเรียนรู้ด้านทักษะการแปลของนักศึกษา สาขาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย พบว่านักศึกษามีความพึงพอใจอย่างมากต่อการใช้แอปพลิเคชัน Google Translate ในขณะเดียวกัน Irawati Agustine และ Kun Makhsusy Permatasari (2021) ศึกษาเกี่ยวกับ ทัศนคติการใช้เครื่องมือแปลภาษาของนักศึกษาในรายวิชาภาษาญี่ปุ่น พบว่านักศึกษามีทัศนคติติดลบต่อ เครื่องมือแปลภาษาเนื่องจากผลลัพธ์หรือภาษาเป้าหมายที่ได้นั้นไม่สอดคล้องกับบริบทและวัฒนธรรมมากนัก ถึงแม้กระบวนการแปลจะสะดวกรวดเร็วก็ตาม

การแปล (Translation) เป็นการถ่ายทอดความหมายจากภาษาต้นฉบับไปสู่อีกภาษาหนึ่งโดยคงไว้ซึ่ง ความหมายเดิมแต่มีการใช้ภาษาสละสลวยและเป็นธรรมชาติ หรืออาจกล่าวได้ว่าการใช้ภาษานั้นคำนึงถึง

บริบทและวัฒนธรรมของภาษาเป้าหมายเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายซาบซึ้งหรือเข้าถึงชั้นงานที่ได้รับการแปลมากที่สุด (สัญญาวิ สายบัว, 2550) มีนักวิจัยหลายท่านได้ทำการศึกษาแง่มุมต่าง ๆ เกี่ยวกับการแปล เช่น กังสดาล ญาณจันทร์ และศิตกาล ศรีฉัตร (2560) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการแปลคำสรพนามต่างบริบทในเรื่องสั้นจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย พบว่ามีการใช้เทคนิคหรือกลวิธีการแปลที่แตกต่างกันออกไป เช่น มีการแปลแบบดัดแปลง และมีการคำนึงถึงบริบทของภาษาต้นฉบับและภาษาเป้าหมาย เป็นต้น และ หนึ่งฤทัย ลาที (2556) ได้ทำการวิเคราะห์การแปลภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทยจากหนังสือเรื่อง “แอตแลนติกมหาสมุทรข้ามกาลเวลา” ผลการวิจัยพบว่ามีการใช้เทคนิคการแปลถึง 47 เทคนิค เช่น การแปลแบบตรงตัว การละไว้ไม่แปล การแปลเป็นสำนวน และการแปลเป็นคำตรงข้าม เป็นต้น

เครื่องมือแปลภาษา (Machine Translation) ถือเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อให้ได้ผลลัพธ์การแปลอย่างรวดเร็วและสามารถนำไปใช้ได้ โดยมีงานวิจัยหลากหลายได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับเครื่องมือแปลภาษา เช่น จุฑามาศ อยู่เจริญ (2559) ได้ทำการศึกษาการใช้โปรแกรมช่วยแปลในการแปลงานเฉพาะทางระหว่างผู้แปลที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในหัวข้อกับผู้แปลทั่วไป พบว่าโปรแกรมช่วยแปลสามารถนำมาใช้แปลเนื้อหาเฉพาะทางได้ แต่อย่างไรก็ตามก่อนการนำผลลัพธ์ไปใช้ต้องมีการตรวจสอบและปรับแก้เนื้อหาเพิ่มเติมเพื่อให้ถูกต้องและสมบูรณ์มากขึ้น และ Sangmin และ Neil (2021) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับประสิทธิภาพของเครื่องมือแปลภาษาสำหรับการเรียนภาษาต่างประเทศ พบว่ามีการตีพิมพ์งานวิจัยเกี่ยวกับเครื่องมือแปลภาษาเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งผลลัพธ์ค่อนข้างชัดเจนว่าพัฒนาการในประสิทธิภาพของเครื่องมือแปลภาษาเป็นไปในทิศทางบวกมากขึ้นเช่นกัน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

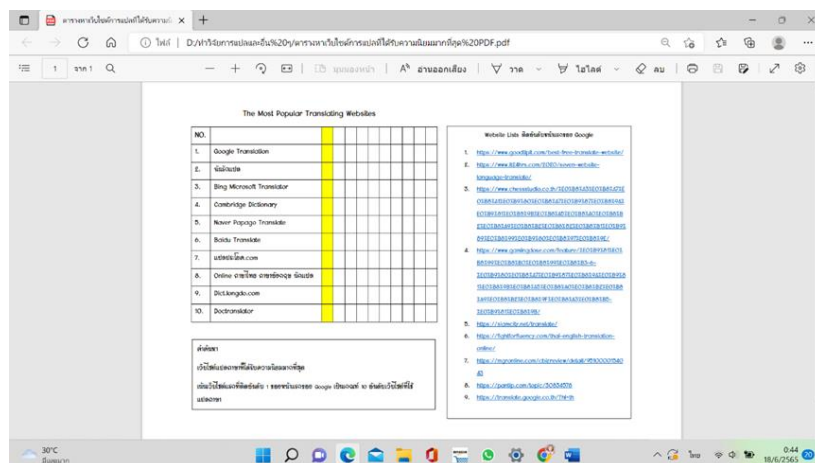

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

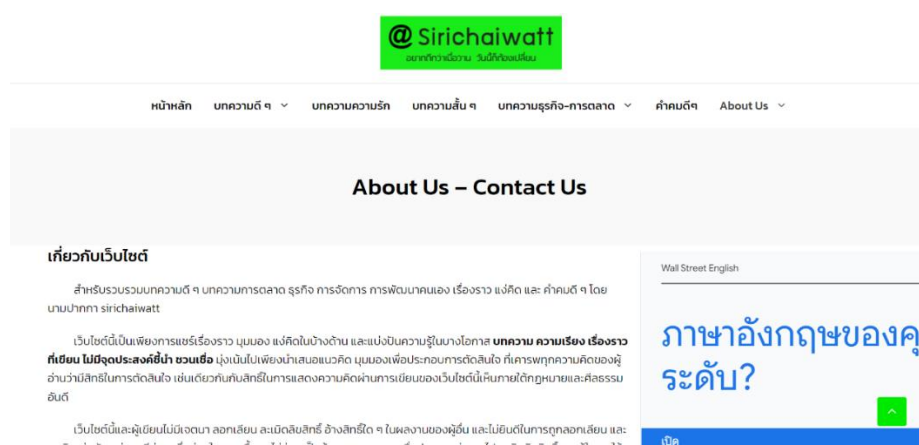
วิธีการดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาทัศนคติของนักศึกษาสาขาวิชาภาษาอังกฤษชั้นปีที่ 3 จำนวน 61 ราย ซึ่งเป็นการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามจำนวนจริงที่ผู้วิจัยได้ทำการสอนในรายวิชาการแปลภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษ และเว็บไซต์แปลภาษาจำนวน 5 เว็บไซต์จากทั้งหมดจำนวน 10 เว็บไซต์ที่ปรากฏในหน้าแรกของกูเกิ้ล (Google) โดยกำหนดคำค้นหว่า “เว็บไซต์แปลภาษาที่ได้รับความนิยมมากที่สุด” ซึ่งเป็นการคัดเลือกเว็บไซต์ดังกล่าวแบบเจาะจง ดังภาพที่ 2 โดยเจาะจงแหล่งรวบรวมบทความภาษาไทยที่มีประโยชน์ให้กับกลุ่มตัวอย่าง คือ เว็บไซต์ sirichaiwatt เพื่อให้นักศึกษาแต่ละรายเลือกบทความที่ตนเองสนใจและหัวข้อแตกต่างกันคนละ 1 ฉบับ ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 2 ภาพแสดงการแจกแจงรายชื่อเว็บไซต์ก่อนคัดเลือก

ภาพที่ 3 ภาพตัวอย่างเว็บไซต์ sirichaiwatt

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

การดำเนินการวิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนแรก คือ การเตรียมการสัมภาษณ์โดยมีการปรับอารมณ์และความรู้สึกของกลุ่มตัวอย่างให้ผ่อนคลาย และใช้อุปกรณ์อัดเสียงและจดบันทึกรายละเอียด

ขั้นตอนสอง คือ การเริ่มสัมภาษณ์ด้วยคำถามปลายเปิดและมีการอ้างอิงถึงหลักการและแนวคิดการแปลที่ดีตามตาราง 1 เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างถ่ายทอดความคิด ทัศนคติ หรือความรู้สึกได้อย่างไม่จำกัด และถามหรือแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเพื่อสนับสนุน โต้แย้ง และขยายความคำตอบของกลุ่มตัวอย่าง

ขั้นตอนสาม คือการปิดบทสนทนาโดยมีการแสดงความซาบซึ้งต่อการร่วมมือที่ได้รับจากกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยประยุกต์หลักการและแนวคิดการแปลที่ดีตามทฤษฎีของ Larson (1984), อัจฉรา ไส้ศัตรูไกล (2543) และสัญญาวิ สายบัว (2550) เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างใช้เป็นแนวทางการวิเคราะห์ผลการแปล ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การประยุกต์หลักการและแนวคิดการแปลที่ดีตามทฤษฎีของ Larson (1984), อัจฉรา ไส้ศัตรูไกล (2543) และสัญญาวิ สายบัว (2550)

หลักการและแนวคิดการแปลที่ดี ตามทฤษฎีของ Larson (1984), อัจฉรา ไส้ศัตรูไกล (2543) และสัญญาวิ สายบัว (2550)		
ความหมาย มีความสอดคล้อง และมีความเป็นธรรมชาติ	ความชัดเจน หรือความไม่กำกวม	ความถูกต้อง ตามหลักไวยากรณ์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ศึกษากรอบแนวคิดการแปลที่ดีตามแนวทางของ Larson (1984) อัจฉรา ไส้ศัตรูไกล (2543) และสัญญาวิ สายบัว (2550)

2. ปฏิบัติการแปลผ่านเว็บไซต์แปลภาษา 5 เว็บไซต์

3. สัมภาษณ์เชิงลึกนักศึกษสาขาวิชาภาษาอังกฤษ 61 ราย

การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากกลุ่มตัวอย่างแต่ละรายทำการแปลบทความภาษาไทยของตนเองเป็นภาษาอังกฤษผ่านเว็บไซต์ดังกล่าว ดังตารางที่ 2 ก็ถึงขั้นตอนที่กลุ่มตัวอย่างวิเคราะห์ผลลัพธ์ที่ตนได้โดยยึดตารางที่ผู้วิจัยประยุกต์จากหลักการและแนวคิดการแปลที่ดีตามทฤษฎีของ Larson (1984), อัจฉรา ไส้ศัตรูไกล (2543) และสัญญาวิ สายบัว (2550) ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 2 การประยุกต์หลักการและแนวคิดการแปลที่ดีตามทฤษฎีของ Larson (1984), อัจฉรา ไส้ตู่โรไกล (2543) และสัญญาวิ สายบัว (2550)

ตารางเก็บผลลัพธ์การแปลสำหรับ 5 เว็บไซต์					
บทความต้นฉบับ	Google Translate	ฉันรักแปล	Bing Microsoft	Cambridge Dictionary	Papago Web Translator

ตารางที่ 3 การประยุกต์หลักการและแนวคิดการแปลที่ดีตามทฤษฎีของ Larson (1984), อัจฉรา ไส้ตู่โรไกล (2543) และสัญญาวิ สายบัว

	หลักการและแนวคิดการแปลที่ดีตามทฤษฎีของ Larson (1984), อัจฉรา ไส้ตู่โรไกล (2543) และสัญญาวิ สายบัว (2550)		
	ความหมายมีความสอดคล้องและมีความเป็นธรรมชาติ	ความชัดเจนหรือความไม่กำกวม	ความถูกต้องตามหลักไวยากรณ์
ภาษาต้นฉบับ			
ภาษาเป้าหมาย			

ขั้นตอนสุดท้ายคือการสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการใช้เว็บไซต์การแปลทั้ง 5 และผลลัพธ์ที่ได้ จากนั้นนำเสนอผลลัพธ์ของการวิจัยครั้งนี้ในรูปแบบการพรรณนาโดยกำหนดให้กลุ่มตัวอย่างแต่ละรายมีชื่อนักศึกษา 1 จนถึงนักศึกษา 61

ผลการศึกษาวิจัย

ผลการศึกษาจำแนกออกเป็น 5 หัวข้อ ดังต่อไปนี้

1. Google Translate

นักศึกษา 1 ถึงนักศึกษา 61 มองว่าเว็บไซต์นี้มีระบบตรวจหาภาษาให้ตรงกับภาษาต้นฉบับก่อนทำการแปล ตลอดจนอำนวยความสะดวกเรื่องตัวเลือกฟังเสียงซึ่งช่วยให้สามารถฝึกฟังภาษาต่างประเทศได้ขณะทำการแปล หลังจากเสร็จกระบวนการแปลสามารถคัดลอกภาษาเป้าหมายทั้งหมดด้วยตัวเลือกที่สะดวกรวดเร็ว ส่วนเรื่องจำนวนคำของเนื้อหาต้นฉบับนั้นจำกัดอยู่ที่ 5,000 คำ ซึ่งถือว่าไม่น้อยจนเกินไป ทำให้ผู้แปลไม่ต้องทำการแบ่งเนื้อหาเพื่อทำการแปล จึงทำให้มีความรวดเร็วและประหยัดเวลาสำหรับกระบวนการแปลมากขึ้น แต่มีการแปลแบบตรงตัวที่พบเห็นอยู่พอสมควรซึ่งทำให้ความหมายค่อนข้างผิดเพี้ยน ไม่ตรงตาม

บริบทหรือไม่สละสลวย มีความบกพร่องเรื่องการใช้เครื่องหมายวรรคตอน และมีความบกพร่องในเรื่องของการใช้อักษรตัวพิมพ์ใหญ่ แต่อย่างไรก็ตามพบว่า เป็นโครงสร้างประโยคที่ไม่ซับซ้อน และไม่มีการลดรูปของคำ จึงเหมาะแก่ผู้เริ่มต้นเรียนภาษาเป็นอย่างยิ่งในบางแง่มุมของโครงสร้างทางไวยากรณ์ ส่วนท้ายของการแปลพบว่าเว็บไซต์นี้มีตัวเลือกสำหรับการประเมินผลลัพธ์ คือแปลได้ดี แปลไม่ดี และแนะนำให้แก้ไข ซึ่งส่วนแนะนำการแก้ไขนั้นเป็นการส่งผลลัพธ์ที่ได้จากการแปลต้นฉบับให้กับระบบนำไปปรับปรุงการแปลให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

ตัวอย่าง

“มีการใช้เครื่องหมายวรรคตอนอย่างมหัศจรรย์ (Full Stop) ผิดตำแหน่ง เช่น Let’s try to think about that condition, what we feel when we scroll to find the message. Or a bad story.”

2. ฉันรักแปล

นักศึกษา 1 ถึงนักศึกษา 61 มองว่าเว็บไซต์นี้มีความสามารถในการค้นหาภาษาให้ตรงกับเนื้อหาต้นฉบับก่อนแปลเป็นภาษาเป้าหมาย ถึงแม้ไม่มีตัวเลือกฟังเสียงเพื่ออำนวยความสะดวกให้สามารถฝึกฟังภาษาต่างประเทศได้ขณะทำการแปลเหมือนเว็บไซต์อื่น ๆ ถัดจากกระบวนการแปลผู้ใช้นั้นไม่สามารถคัดลอกภาษาเป้าหมายทั้งหมดด้วยตัวเลือกที่สะดวกรวดเร็วเหมือนเว็บไซต์อื่น ๆ แต่ต้องคลุมดำเนื้อหาที่ต้องการเพื่อคัดลอกซึ่งส่งผลให้ผู้ที่ไม่รอบคอบคัดลอกบางส่วนหายไป ส่วนเรื่องของจำนวนคำของเนื้อหาต้นฉบับนั้นจำกัดอยู่ที่ 5,000 คำเหมือนกับ Google Translate แต่มีทางเลือกของผลลัพธ์ให้ผู้ใช้งานถึง 3 อันดับซึ่งมีความกระชับหรือสั้นยาวของภาษาเป้าหมายต่างกัน และความแตกต่างกันในเรื่องของการเลือกใช้คำ รวมถึงโครงสร้างทางไวยากรณ์จึงทำให้ผู้ใช้สามารถเปรียบเทียบและเลือกผลลัพธ์ที่ดีที่สุด ส่วนในเรื่องของความบกพร่องของโครงสร้างทางภาษา การใช้เครื่องหมายวรรคตอน และการใช้อักษรตัวพิมพ์ใหญ่มีพบบ้างพอสมควร อย่างไรก็ตามการแปลตรงตัวและไม่ตรงตามบริบทพบว่ามีคล้ายกับ Google Translate แต่ไม่มีตัวเลือกให้ผู้ใช้งานสามารถประเมินผลลัพธ์และแนะนำการแปลได้เหมือนกับ Google Translate และเว็บไซต์อื่น ๆ

ตัวอย่าง

“ถึงแม้พอจะทราบได้ชัดเจนว่าต้องการจะสื่อความหมายเชิงคำถามแบบภาษาพูดอย่างไม่เป็นทางการ แต่มีการใช้โครงสร้างประโยคความรวมและความซ้อนไม่ถูกต้องโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อถ่ายทอดเป็นภาษาเขียน เช่น Many of you may have heard it, through your ears, or through your eyes, but how many times will we remember?”

3. Bing Microsoft

นักศึกษา 1 ถึงนักศึกษา 61 มองว่าเว็บไซต์นี้ผู้ใช้ไม่จำเป็นต้องเลือกภาษาให้กับเนื้อหาต้นฉบับเพราะระบบสามารถประมวลผลเองได้โดยอัตโนมัติ รวมทั้งเอื้อให้ผู้ใช้งานฝึกฟังภาษาต่างประเทศได้ขณะทำการแปลจากตัวเลือกที่มีมาให้ในระบบ ต่อด้วยการคัดลอกภาษาเป้าหมายทั้งหมดด้วยตัวเลือกที่สะดวกรวดเร็วแต่

จำกัดจำนวนคำของเนื้อหาต้นฉบับอยู่ที่ 1,000 คำ ซึ่งน้อยกว่า Google Translate และฉันรักแปลอย่างมาก จึงทำให้เกิดความสับสนและคลาดเคลื่อนในการเรียบเรียงเนื้อหาจากบทความที่มีมากกว่า 1,000 คำ มากกว่าหนึ่งครั้ง แต่อย่างไรก็ตามทำให้เกิดความตระหนักและความละเอียดในการแบ่งเนื้อหาต้นฉบับมากขึ้นทั้งก่อนและหลังการแปล นอกจากนี้ผู้ใช้สามารถแนะนำการแปลโดยส่งผลลัพธ์จากเนื้อหาต้นฉบับที่ผู้ใช้คัดเลือกมาเพื่อให้ระบบนำไปปรับปรุงคุณภาพให้ดียิ่งขึ้น

ตัวอย่าง

“มีการจับประโยคทั้ง ๆ ที่ไม่สมบูรณ์ เช่น From studying brains, thoughts.”

4. Cambridge Dictionary

นักศึกษา 1 ถึงนักศึกษา 61 มองว่าเว็บไซต์นี้มีระบบอัตโนมัติในการตรวจจับภาษาต้นฉบับโดยผู้ใช้ไม่จำเป็นต้องเลือกภาษาต้นฉบับให้ตรงกับเนื้อหาที่มีอยู่ รวมไปถึงมีตัวเลือกที่ช่วยให้ผู้ใช้สามารถฝึกฟังภาษาต่างประเทศในขณะทำการแปลแต่มีให้เป็นคำ ๆ เท่านั้นที่ระบบเลือกแสดงและก็มีเพียงไม่กี่คำ จึงไม่สามารถฟังเนื้อหาทั้งบทความได้ จึงแตกต่างจากเว็บไซต์อื่น ๆ ทั้งหมด แต่การคัดลอกภาษาเป้าหมายทั้งหมดด้วยตัวเลือกที่สะดวกรวดเร็วนั้นมีความเหมือนกับเว็บไซต์อื่น ๆ ส่วนในเรื่องของจำนวนคำของเนื้อหาต้นฉบับนั้นถือว่าน้อยมากเพราะรองรับเพียง 160 คำต่อการแปลแต่ละครั้ง ซึ่งจะเห็นว่าน้อยที่สุดในบรรดาเว็บไซต์อื่น ๆ ทำให้ต้องใช้ความละเอียดและความรอบคอบในการเรียบเรียงเนื้อหาจากเพียงหนึ่งบทความมากขึ้นเนื่องจากความผิดพลาดและความล่าช้าที่เกิดขึ้นจากการเรียบเรียงเนื้อหาหลายครั้งทั้งก่อนและหลัง ส่วนในเรื่องของการให้คำแนะนำการแปลหรือการประเมินนั้นทางเว็บไซต์ไม่ได้มีส่วนนี้ให้กับผู้ใช้

ตัวอย่าง

“การสื่อความหมายนั้น เป็นที่เข้าใจได้ง่ายและพบว่าเครื่องมือช่วยแปลมีความสามารถในการละคำเชื่อม เช่น 1 message of someone we’re trying to slide to stumble upon,..... ประโยคนี้มีการละคำอย่าง that.”

5. Papago Web Translation

นักศึกษา 1 ถึงนักศึกษา 61 มองว่าเว็บไซต์นี้สามารถตรวจจับภาษาต้นฉบับได้อัตโนมัติ ตลอดจนผู้ใช้สามารถฟังภาษาต่างประเทศได้จากระบบและสามารถคัดลอกผลการแปลได้รวดเร็วผ่านระบบเช่นกัน ส่วนในเรื่องของจำนวนคำของเนื้อหานั้นจำกัดอยู่ที่ 5,000 คำเหมือนกันกับ Google Translate และฉันรักแปลซึ่งทำให้แปลได้รวดเร็วด้วยปริมาณของเนื้อหาในบทความที่ค่อนข้างมาก ส่วนแง่มุมของหลักภาษานั้นถ่ายทอดออกมาค่อนข้างง่ายแม้มีการใช้คำและเครื่องหมายวรรคตอนผิดพลาดบ้าง ทั้งนี้ผู้ใช้สามารถประเมินผลการแปลกับทางเว็บไซต์ได้สองระดับคือดีและไม่ดี

ตัวอย่าง

“การใช้ภาษาถ่ายทอดในลักษณะของภาษาพูดที่ไม่เป็นทางการ การเรียบเรียงประโยคจึงไม่ค่อยสละสลวย เช่นความบกพร่องในเรื่องของการใช้คำเชื่อม เช่น Everyone gets used to this phrase, but how wrong it is, whether done or done, of course, should be accepted,.....”

จากผลการใช้เครื่องมือช่วยแปลแต่ละเว็บไซต์ข้างต้น นักศึกษาต่างเห็นพ้องกันว่า ถึงแม้ Google Translate นั้นเข้าถึงง่าย เป็นที่นิยม และมีตัวเลือกเพื่ออำนวยความสะดวกมากมาย แต่เป็นโอกาสที่ดีในการทำความรู้จักเครื่องมือช่วยแปลจากเว็บไซต์อื่น ๆ เพิ่มเติม เนื่องจากมองว่าเป็นประโยชน์อย่างมากหากมีตัวเลือกเพิ่มเติมเพื่อทำการเปรียบเทียบผลการแปลเพราะจะช่วยเลือกผลลัพธ์ที่ดีที่สุดเพื่อให้ได้ภาษาที่สละสลวยและมีความถูกต้อง จากเหตุผลดังกล่าวทำให้นักศึกษามองเห็นความสำคัญของแต่ละเว็บไซต์ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน

อภิปรายผล

จากผลการวิเคราะห์และศึกษาทัศนคติของนักศึกษา จะเห็นได้ว่าแง่มุมทางภาษามีความสอดคล้องกับงานวิจัยก่อนหน้านี้ เช่น กมล เกตุพันธ์ และ วราภรณ์ ศรีเพ็ชรพันธุ์ (2559) ได้ทำการวิเคราะห์ทัศนคติพฤติกรรมและปัญหาพบว่า การแปลคำต่อคำมากเกินไปทำให้เกิดความบกพร่องทางความหมาย ญัฐริรา ทับทิม (2564) ได้ศึกษาการใช้ “กูเกิ้ล ทรานสเลท” (Google Translate) ของนักศึกษาสาขาวิชาภาษาอังกฤษ โดยทำการศึกษาความสามารถในการแปลความหมายระดับข้อความของ Google Translate ระบบ Neural machine Translation จากภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาไทย ซึ่งชัดเจนว่าเป้าหมายทางภาษาของงานวิจัยนั้นต่างกัน แต่น่าสนใจไม่น้อยกว่าผลลัพธ์จากการแปลค่อนข้างพบความบกพร่องคล้ายกัน คือ แง่มุมของการแปลตรงตัวหรือไม่สามารถแปลตามบริบทและวัฒนธรรมของภาษาต้นฉบับได้ถูกต้อง งานวิจัยถัดมา คือ นริณี โพธิ์ศรี (2560) ได้ทำการประเมินความถูกต้องของกูเกิ้ลแปลภาษาในการแปลภาษาด้านเภสัชกรรมระหว่างภาษาไทยและภาษาพม่า ซึ่งมีความคล้ายกับงานวิจัยก่อนหน้านี้ที่มุ่งเน้นด้านภาษาไทยและภาษาญี่ปุ่น ซึ่งเน้นย้ำผลการวิจัยว่าการวิเคราะห์เนื้อหาทั่วไปยังเกิดความบกพร่องเด่นชัดในเรื่องของการแปลตรงตัวมากเกินไป ส่งผลให้การแปลคำศัพท์เฉพาะด้านเภสัชกรรมนั้นยากนักที่จะได้รับผลลัพธ์ที่ถูกต้อง อย่างไรก็ตามความน่าสนใจของเป้าหมายทางภาษาที่ต่างกันระหว่างงานวิจัยก่อนหน้าและงานวิจัยปัจจุบัน ทำให้ตระหนักไม่น้อยกว่าการศึกษาเปรียบเทียบหัวข้อเดียวกันแต่มีความหลากหลายทางภาษาเป้าหมายและต้นฉบับควรทำอย่างยิ่ง วราภรณ์ ศรีนาราช และมณี จำปาแพง (2564) ได้ทำการศึกษาการใช้แอปพลิเคชันเพื่อการเรียนรู้ด้านทักษะการแปลของนักศึกษาสาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย พบว่านักศึกษานิยมใช้ Google Translate มากที่สุดเนื่องจากเป็นเว็บไซต์ติดอันดับการค้นหา แต่หลังจากได้ทดลองใช้ระบบอื่น ๆ ก็พึงพอใจไม่น้อยเช่นกัน เพราะสะดวกรวดเร็ว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยฉบับนี้เป็นอย่าง

มากถึงแม้จะมีข้อบกพร่องทางภาษาที่ต้องแก้ไขก่อนนำไปใช้ก็ตาม และจุฑามาศ อยู่เจริญ (2559) ได้ทำการศึกษาการใช้โปรแกรมช่วยแปลในการแปลงานเฉพาะทางระหว่างผู้แปลที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในหัวข้อกับผู้แปลทั่วไป ผลปรากฏว่า ถึงแม้ตัวช่วยแปลจะต่างจากงานวิจัยปัจจุบันแต่ปัญหาเดียวกันที่ไม่สามารถละเลยได้นั้นคือ การต้องปรับเนื้อหาใหม่และทบทวนเนื้อหาหลังเสร็จสิ้นกระบวนการแปลเนื่องจากความสวยงาม ความถูกต้อง ความชัดเจน และความเป็นธรรมชาติทางภาษานั้นไม่สมบูรณ์หรือยังมีความบกพร่อง ซึ่งสอดคล้องอย่างยิ่งกับงานวิจัย

สรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยในอนาคตควรเพิ่มเว็บไซต์แปลภาษาและทำการเปรียบเทียบโดยละเอียดเพื่อให้เห็นภาพชัดเจนมากขึ้น เพื่อให้ได้ระบบที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด และมีความแตกต่างจากความนิยมหลักที่ผู้ใช้ส่วนมากเลือกสรรโดยไม่ตระหนักว่าสิ่งที่เลือกนั้นมีประสิทธิภาพน้อยเพียงใด อย่างไรก็ตามนอกจากเปรียบเทียบเว็บไซต์แปลภาษาแล้วนั้น การเพิ่มการเปรียบเทียบกลุ่มตัวอย่างที่มีคุณสมบัติต่างกันอย่างชัดเจน เช่น อายุ เพศ และการศึกษา เป็นต้น ก็มีแนวโน้มที่จะได้ผลลัพธ์ที่น่าสนใจไม่มากนัก และสุดท้ายการเลือกเนื้อหาที่ต่างกันออกไปแล้วทำการเปรียบเทียบก็จะยิ่งส่งผลต่อผลลัพธ์มากขึ้นเช่นกัน จึงน่าสนใจอย่างยิ่งหากงานวิจัยในอนาคตมีความครอบคลุมมากขึ้น

บรรณานุกรม

- กมล เกตุพันธ์ และวราภรณ์ ศรีเพชรพันธุ์. (2559). ทศนคติ พฤติกรรมและปัญหาการใช้ “กูเกิ้ล ทรานสเลท” (Google Translate) ของนักศึกษาวิชาเอกภาษาอังกฤษ. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่*, 8(1), 79-96.
- กังสดาล ญาณจันทร์ และศีตกาล ศรีฉัตร. (2560). การแปลคำสรรพนามต่างบริบทในเรื่องสั้นจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย. *วารสารวิชาการ มทร. สุวรรณภูมิ*, 2(2), 168-178.
- จุฑามาศ อยู่เจริญ. (2559). *การศึกษาการใช้โปรแกรมช่วยแปลในการแปลงานเฉพาะทางระหว่างผู้แปลที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในหัวข้อกับผู้แปลทั่วไป* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. <https://kmir.arts.tu.ac.th/files/original/9887d6e835556c81fa2bd29206dd149718320a46.pdf>
- ณัฐริกา ทับทิม. (2564). ความสามารถในการแปลความหมายระดับข้อความของ Google Translate ระบบ Neural Machine Translation จากภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาไทย. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*, 21(1), 90-113.
- ณัฐกานต์ ภูวงศ์ และอังค์วรา เหลืองนภา. (2562). การใช้แอปพลิเคชันในการเรียนรู้และพัฒนาทักษะ

- ภาษาอังกฤษด้านคำศัพท์. ใน การประชุมวิชาการนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติของนักศึกษา
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 2 (น. 244-256). คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
- นริณี โพธิ์ศรี. (2560). ประเมินความถูกต้องของกฎแปลภาษาในการแปลภาษาด้านเภสัชกรรมระหว่าง
ภาษาไทยและภาษาพม่า [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยศิลปากร]. <http://thesis-ir.su.ac.th/dspace/bitstream/123456789/1183/1/58363201.pdf>
- วรารณ ศรีนาราช และมณี จำปาแพง. (2564). ได้ทำการศึกษาการใช้แอปพลิเคชันเพื่อการเรียนรู้ด้านทักษะ
การแปลของนักศึกษาสาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
วารสารคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 12(3), 53-64.
- สัญญา สายบัว. (2550). หลักการแปล (พิมพ์ครั้งที่ 8). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- หนึ่งฤทัย ลาที. (2556). การวิเคราะห์การแปลภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทยจากหนังสือเรื่องแอตแลนติก
มหาสมุทรข้ามกาลเวลา [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์].
http://library1.nida.ac.th/termpaper6/lang/2556/20075.pdf?fbclid=IwAR00_CXs4mvSejaaxM0_sVmeddEwfMQ2_HjneaQvvjDX8jacBhiaPTPfU8
- อัจฉรา ไส้ศัตรูไกล. (2548). จุดมุ่งหมาย หลักการและวิธีการแปล. ภาควิชาภาษาอังกฤษและภาษาศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- Bundgaard, K. (2017). Translator attitudes towards translator-computer interaction findings
from a workplace study. *HERMES - Journal of Language and Communication in
Business*, (56), 125-144.
- Irawati, A. & Kun, M. P. (2021). Students' attitude on the use of machine translation in
japanese language class. *Al- Ishlah: Jurnal Pendidikan*, 13(3), 2557-2564.
- Larson, M. L. (1984). *Meaning-based translation: A guide to cross-language equivalence*
(2nd ed.). University Press of America.
- Newcomb, (1854). *Attitude*. <https://www.novabizz.com/NovaAce/Attitude.htm>
- Newmark, P. (1988). *A textbook of translation*. Pearson Education.
- Sangmin, M. L. & Neil, B. (2021). Effects of using machine translation to mediate the
revision process of Korean university students' academic writing. *Cambridge
University Press*, 33(1), 18-33.

การ

ประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมสำหรับการจัดการศึกษาเชิงรุก
เพื่อเสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนณัฐพร สิงห์สร^{1*}

รับบทความ: 18 กรกฎาคม 2566 แก้ไขบทความ: 13 สิงหาคม 2566 ตอรับบทความ: 15 สิงหาคม 2566

บทคัดย่อ

หลักธรรมของพระพุทธศาสนาได้แสดงหลักการพื้นฐานสำหรับการศึกษาและพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี โดยจุดมุ่งหมายสำคัญคือการพัฒนาศักยภาพปัจเจกบุคคลให้มีชีวิตที่ดี เกิดการสร้างสรรค์องค์กรหรือสังคมให้ สร้างสรรค์ และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ในสถานการณ์โลกยุคปัจจุบันที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และยากที่จะทำนายได้ หากมีการศึกษาและประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสำหรับการจัดการศึกษา อย่างเหมาะสมจะเป็นการบูรณาการศาสตร์สู่การเสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมสำหรับการจัดการศึกษาเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่าพระพุทธศาสนามีความเชื่อว่ามีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ ได้ด้วยตัวเอง และต้องอาศัยองค์ประกอบ 2 ประการ คือ 1) องค์ประกอบภายนอก เป็นการสนับสนุนการพัฒนาตนเองเป็นไปด้วยดี และ 2) องค์ประกอบภายใน ผู้ศึกษาจะต้องเป็นคนรู้จักคิด พิจารณาใช้เหตุผลในการดำเนินชีวิตและการเห็นตามสภาวะความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย การสร้างสมดุลการพัฒนาองค์กรให้สอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจะเป็นการบริหารเชิงรุกซึ่งสามารถนำพาองค์กรสู่เป้าหมายได้และเกิดความยั่งยืนได้ หลักสัปปุริสธรรมสำหรับประยุกต์การบริหารการศึกษาเชิงรุกประกอบด้วย 1) ฉัหมญญตา คือการรู้จักเหตุ 2) อัถถญญตา การรู้จักเป้าหมายขององค์กร 3) อัถถญญตา การรู้จักตนเอง 4) มัตถญญตา การรู้จักประมาณความพอดี 5) กาลัญญตา การรู้จักเวลาและรู้คุณค่าของเวลา 6) ปริสสญญตา การรู้จักชุมชนและรู้จักสังคม และ 7) ปุคคัลปโรปปริญญตา การรู้จักบุคคลรู้จักประเภทของบุคคล

คำสำคัญ: หลักสัปปุริสธรรม การบริหารการศึกษาเชิงรุก การพัฒนาที่ยั่งยืน

¹ นักศึกษาปริญญาเอก คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

* อีเมล: natataporn1223@gmail.com

Application of Sappurisathama Principles for Proactive Education Management to Enhance Sustainable Development

Natataporn Singsorn ^{1*}

Abstract

The principles of Buddhism have expressed the basic principles for education and the development of a good quality of life. The main goal is to develop the potential of individuals to have a good life, create an organization or society to be creative, and continuously develop. In today's world situation, which is constantly changing, rapid and difficult to predict. If Buddhist principles are studied and applied appropriately, it will integrate science into enhancing sustainable development. The purpose of this article is to present guidelines for the application of Sappurisathama principles for proactive education management to enhance sustainable development. The study found that Buddhism believes that every human being has the potential to transform himself into various aspects on his own and relies on 2 elements: (1) the external element to support self-development, and 2) the internal element is to think, reason, and see according to the causal relationship. Balancing organizational development to suit the changing situation will be proactive management that can lead the organization towards its goals and achieve sustainability. The Sappurisathama principles for the application of proactive educational administration consist of 1) Dharmannutta is knowing the cause, 2) Atthannuta is the goal of the organization, 3) Attannuta is self-awareness, 4) Mattannuta is knowing the estimate of fit, 5) Kàlannutà is knowing time and appreciating time, 6) Parisannutà is knowing the community and society, and 7) Puggalannutà is knowing the type of person.

Keywords: Sappuristham Principles, Proactive Education Administration, Sustainable Development

¹ Ph.D. Candidate, Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Wang Noi District, Phra Nakhon Sri Ayutthaya, Thailand

* Email: natataporn1223@gmail.com

บทนำ

พลวัตของสังคมและโลกปัจจุบันได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทุกหน่วยงานและองค์กรต้องมีการปรับตัวเพื่อให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โลกที่ถูกเชื่อมโยงด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ทำให้สังคมที่มีความสามารถในการเข้าถึงความรู้ และเครือข่าย เป็นการเพิ่มความเท่าเทียมกันในโอกาสของคนในสังคม เป็นกระบวนการมุ่งเน้นการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพพลเมืองให้มีคุณภาพ ซึ่งจะส่งผลต่อประเทศทุกด้านในระยะยาว (จินตนา สัจจามันท์, 2556) ในส่วนของประเทศไทยได้เป็นภาคีทางการศึกษากับนานาชาติประเทศที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals; SDGs) ซึ่งเป็นประเด็นและทิศทางร่วมกัน ทุกประเทศที่เป็นภาคีสมาชิกจะต้องมีพันธกิจร่วมกันต่อโลกอนาคตระหว่างปี ค.ศ. 2015-2030 (พ.ศ. 2558-2573) ทุกหน่วยงานและองค์กรต้องมุ่งเน้นการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพ และการเรียนรู้เป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการขับเคลื่อนประเทศไทยให้บรรลุเป้าหมายว่าให้ทุกคนมีการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม สนับสนุนโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต และเร่งพัฒนาคุณภาพในทุกระดับการศึกษาที่ครอบคลุมทั้งด้านโอกาสทางการศึกษา ความเสมอภาค ความเท่าเทียมและทั่วถึงในทุกช่วงวัย ให้ทุกคนมีการศึกษาที่มีคุณภาพในทุกระดับ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) ความเคลื่อนไหวดังกล่าวข้างต้นเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต้องพัฒนา อบรม และแสวงหาเครื่องมือทางด้านการจัดการใหม่ ๆ เข้ามาช่วยในการบริหาร และพัฒนาความสามารถในการแข่งขันขององค์กรอยู่เสมอ

การบริหารการศึกษาเชิงรุก (Proactive Management) เป็นแนวทางสำคัญที่ผู้บริหารยุคใหม่จะต้องเรียนรู้ ปรับฐานคิด และต้องรู้จักวิเคราะห์สภาพแวดล้อมขององค์กรและรู้จักสร้างสรรค์โอกาสที่เกิดขึ้นจากภายนอกมาทำให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินงานขององค์กรเพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันและหาทางหลีกเลี่ยงผลเสียที่จะเกิดขึ้นกับองค์กรให้มากที่สุด ผู้บริหารสถานศึกษาจะเป็นบุคคลสำคัญและเป็นกลไกอันดับต้น ๆ ในการที่จะต้องเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง เป็นผู้มีความสามารถ ผู้นำทางการศึกษาสามารถกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน มอบอิสรภาพและความเชื่อใจให้บุคลากร มอบความรับผิดชอบและกระบวนการที่ถูกต้อง การพัฒนาแนวคิดใหม่ ๆ ในการบริหารครอบคลุมตั้งแต่ความต่อเนื่องของการวิเคราะห์ ความต้องการการวางแผนงาน การนำแผนงานไปปฏิบัติ การติดตามความก้าวหน้า การกำกับดูแลปรับปรุงแก้ไข ให้งานบรรลุเป้าหมาย การประสานความร่วมมือในการปฏิบัติงาน และการติดตามประเมินผลงานเพื่อให้องค์กรสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดต่อองค์กร (Optimization of resources utilization) (โสภณ ภูเก้าล้วน และจิตติวรรณ สิ้นธูนอก, 2557) กล่าวได้ว่าสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมีผลกระทบต่อการจัดการศึกษาในทุกมิติ การรู้เท่าทันและพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการใหม่ ๆ เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการปรับตัวให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

พระพุทธศาสนาได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษาและเป็นศาสนาที่มุ่งสอนให้ทุกคนมีศักยภาพในตนเอง สามารถที่จะพัฒนาตนเองไปจนถึงจุดสูงสุดได้ด้วยความเพียร ด้วยสติปัญญาของตนเอง โดยไม่ต้อง

พึงพาสังคตศีลธิรักษานอกมาบันดาล ในการพัฒนาดนเองนั้น หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจะแสดงหลักการพื้นฐานสำหรับชีวิตที่ดีของมนุษย์ว่าอย่างน้อยต้องมีการกระทำที่ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น และควรพัฒนาก้าวขึ้นไปถึงหลักแห่งการกระทำที่เป็นประโยชน์ ทั้งเกื้อกูลแก่ตนเองและเกื้อกูลแก่ผู้อื่นโดยการมีชีวิตที่ดีงามซึ่งเจริญพัฒนาทั้งกาย วาจา และใจ ทั้งในการอยู่ร่วมและปฏิบัติต่อกันและต่อสิ่งสรรพด้วยดี ทั้งในควมมีจิตใจดีงามและความมีปัญญาที่จะแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2559) มิติของระบบความเป็นองค์กรรวม พระพุทธศาสนาสอนว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งอยู่ในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยของธรรมชาติที่ทุกส่วนส่งผลกระทบต่อกันจึงต้องทำการที่เกื้อกูลประสานกลมกลืนกันเพื่อให้เกิดผลดีในการอยู่ร่วมกัน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2544) ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงดังเช่นในปัจจุบัน การมุ่งเน้นจัดการศึกษาที่เริ่มต้นระดับปัจเจกบุคคลหรือตัวเองให้ดีที่สุดจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการปรับตัวและพัฒนาตนเองให้ทันต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ไม่อาจคาดเดาได้

บทความนี้มุ่งนำเสนอการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาคือหลักสัปปุริสธรรมซึ่งถือว่าเป็นหลักสำหรับสัตบุรุษหรือผู้ที่มีสัมมาทิฐิ เป็นหลักธรรมสำหรับการจัดการศึกษาเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย ธัมมัญญตา อตถัญญตา อตตัญญตา มัตตัญญตา กาลัญญตา ปริสสัญญตา และ ปุคคลปโรปรัญญตา โดยมุ่งหวังว่าจะเป็นแนวทางสำคัญในการประยุกต์สู่การบริหารจัดการศึกษาเชิงรุกในยุคของการเปลี่ยนแปลงให้เกิดความยั่งยืนได้

การจัดการศึกษาเชิงรุก: ความสำคัญ และการปรับตัวในบริบทการเปลี่ยนแปลง

โลกแห่งการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและซับซ้อนนี้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทั้งผู้บริหาร การศึกษาและบุคลากรจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ถูก Disruptions อย่างแรง ดังปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับสังคม และองค์กร ห้างร้าน ธุรกิจต่าง ๆ แม้แต่ การศึกษา ผู้นำการศึกษาทุกระดับในยุค VUCA World ซึ่งมีลักษณะความผันผวน (Volatility) มีความไม่แน่นอน (Uncertainty) ความสลับซับซ้อน (Complexity) และ ความคลุมเครือ (Ambiguity) ผู้นำทางการศึกษาจะต้องพัฒนาการศึกษาอย่างมีเป้าหมาย โดยตระหนักถึงการสร้างโอกาสทางการศึกษา การลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา และสร้างโอกาสการเติบโตทางการศึกษาเป็นสำคัญ

การศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาบุคลากรของประเทศชาติเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่การพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน ทั้งเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง การศึกษา หมายถึงกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนให้มีความเจริญงอกงาม มีความรู้ ความคิด และความเจริญงอกงามที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการปฏิบัติหน้าที่ได้ถูกต้อง การมีอุปนิสัยที่ดีงาม การรู้จักเรียนรู้และแสวงหาประสบการณ์ และความสามารถในการมีทักษะตลอดจนปฏิบัติตนอย่างเป็นผู้มีคุณธรรม มีความสง่างาม รู้จักเสียสละ และเป็นสมาชิกที่ดีในสังคม (พรพนธ อุษุภาพ, 2562) นอกจากนี้แล้วการศึกษายังมีความหมายถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาความรู้ ศีลธรรม คุณค่า และความเข้าใจต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับชีวิตเพื่อให้

ทั้งเด็กและผู้ใหญ่มีความเข้าใจต่อวัฒนธรรมและแนวคิดต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อสังคมของตนเองและของชาติอื่น ตลอดจนทั้งความเข้าใจต่อกฎต่าง ๆ ตามธรรมชาติ พร้อมทั้งมีทักษะอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการเรียนรู้และการสื่อสาร (UNESCO, 1979)

การจัดการศึกษาแต่ละประเทศจะมีจุดมุ่งหมายที่หลากหลายและมีกระบวนการที่แตกต่างกันไปตามบริบทและวัตถุประสงค์ของแต่ละองค์กรหรือระบบการศึกษา ในส่วนของประเทศไทยปัจจุบันหลังจากมีการปฏิรูปการศึกษาในหลายวาระ ได้ให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมกันทางการศึกษาโดยมุ่งจัดการศึกษาให้คนไทยทุกคนสามารถเข้าถึงโอกาสและความเสมอภาคการศึกษาที่มีคุณภาพ มุ่งพัฒนาระบบการบริหารจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ และพัฒนากำลังคนให้มีสมรรถนะในการทำงานที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานและการพัฒนาประเทศให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) ในส่วนของการพัฒนาการศึกษาสำหรับอนาคต ประเทศไทยต้องให้ความสำคัญกับคุณภาพของพลเมือง การศึกษาเป็นการพัฒนาคุณภาพของพลเมือง คุณภาพการศึกษาที่ดีจะส่งผลต่อสภาพสังคมและเศรษฐกิจของประเทศใน 20-25 ปีข้างหน้า ครูและผู้บริหารโรงเรียนคือหัวใจสำคัญของคุณภาพการศึกษา ระบบการผลิตครูใหม่ และการพัฒนาครูประจำการที่เชื่อมโยง (Align) กับการพัฒนาการสอนในชั้นเรียนและโรงเรียนเพื่อยกระดับผลลัพธ์การเรียนรู้ตามแนวทางประเทศที่มีผลลัพธ์ของการศึกษาคุณภาพระดับโลก (วิจารณ์ พานิช และปิยาภรณ์ มัณฑะจิตร, 2563) อาจกล่าวได้ว่า การจัดการศึกษาโดยภาพรวมมีจุดมุ่งหมายหลักอยู่ที่การนำไปสู่เป้าหมายอันพึงปรารถนาในการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์

การจัดการศึกษาเชิงรุก เป็นแนวทางการบริหารการศึกษาที่มุ่งประกอบเริ่มจากการเตรียมการที่ดี การจัดองค์ประกอบของการบริหารจัดการ การควบคุมติดตามเพื่อให้เกิดคุณภาพ และการนำองค์กรสู่เป้าหมาย ท่ามกลางสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ผู้บริหารจะต้องมีทักษะและภาวะผู้นำเชิงรุก (Proactive leadership) ซึ่งต้องมีอิทธิพลเชิงการชี้นำ โน้มน้าวผู้อื่น พื้นฐานของการสร้างความตระหนักถึงจุดแข็ง จุดอ่อนในศักยภาพของตนเองและองค์กรอยู่ตลอดเวลา คุณลักษณะสำหรับภาวะผู้นำเชิงรุกที่สำคัญคือการรู้จักตนเอง (Self - Awareness) การมีจินตนาการ (Imagination) การมีวิจาร์ณญาณ (Conscious) และการมีความมุ่งมั่นที่เป็นอิสระ (Independent Will) (Covey, 2004) นอกจากนี้แล้ว ในการจัดการศึกษาเชิงรุก ผู้บริหารจะต้องมีภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ซึ่งจะเป็้องค์ประกอบสำคัญอย่างยิ่งต่อการบริหารและการขับเคลื่อนองค์กรไปสู่เป้าหมายความสำเร็จ กล่าวคือ การบริหารการศึกษาผู้นำเชิงกลยุทธ์จะต้องเป็นผู้นำที่มีความรับผิดชอบในการสร้างและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ขององค์กร ผู้นำเชิงกลยุทธ์นั้นเป็นทั้งผู้กำหนดและเป็นผู้นำสู่การปฏิบัติ จะช่วยให้สมาชิกในองค์กรมีความสามารถในการมองเห็นภาพรวมและขอบเขตงานได้กว้างขวาง ชัดเจนเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นส่วนช่วยให้องค์กรสามารถขับเคลื่อนการดำเนินงาน รวมทั้งการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งจะเป็นผลดีต่อผู้เรียนคือนักเรียน (นันทิยาภรณ์ หงษ์เวียงจันทร์, 2559)

สรุปได้ว่า การบริหารการศึกษาเชิงรุกมีความหมายที่ครอบคลุมถึงการผสมผสานวิสัยทัศน์การทำงานของผู้บริหารการศึกษาที่มีเป้าหมายสู่อนาคตโดยอาศัยข้อมูลข่าวสารหรือประสบการณ์ที่ได้รับมาบูรณาการเป็นกรอบความคิดเพื่อเน้นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอนาคต พร้อมทั้งคำนึงถึงจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคในการบริหารการศึกษาเพื่อพัฒนาและนำพาองค์กรสู่เป้าหมาย

การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นผลสืบเนื่องจากการสรุปสภาวะการศึกษาของโลกในศตวรรษที่ 20 (ประมาณ พ.ศ. 2523) ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นถึงภาวะถดถอยของการศึกษาทั่วโลก ทั้งเด็กและผู้ใหญ่โดยเฉพาะสตรีและเด็กผู้หญิงจำนวนมากไม่มีโอกาสเข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐานและผู้ใหญ่จำนวนมากไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ ด้วยความตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้มีการจัดประชุมระดับโลกว่าด้วยการศึกษาเพื่อปวงชน (World Conference on Education for All) หรือปฏิญญาจอมเทียน (Jomtien Declaration) โดยวัตถุประสงค์สูงสุดคือเพื่อจัดการศึกษาที่สนองต่อความต้องการการเรียนรู้ขั้นพื้นฐานของเด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ทุกคน โดยได้กำหนดกรอบการดำเนินงานเพื่อตอบสนองความต้องการการเรียนรู้ขั้นพื้นฐาน (Framework for action the basic learning needs) โดยจะต้องบรรลุผลสำเร็จภายในปี พ.ศ. 2543 และจากผลสืบเนื่องจากการจัดประชุมดังกล่าว ในปี พ.ศ. 2555 หลังมีการเปลี่ยนผ่านเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals) ซึ่งสิ้นสุดในปี พ.ศ. 2555 (ค.ศ. 2015) สหประชาชาติได้ริเริ่มกระบวนการหารือและกำหนดวาระการพัฒนาภายหลังปี ค.ศ. 2015 (Post-2015 Development Agenda) ได้กำหนดประเด็นการจัดทำเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) และได้มีการประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2558 - 2573 เป็นระยะเวลาทั้งหมด 15 ปี (ปริยาภรณ์ ตั้งคุณานันต์, 2562) กล่าวโดยสรุปสาระสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืนครอบคลุมมิติที่สำคัญ 3 มิติ คือ มิติด้านนิเวศวิทยา เป็นการเสริมสร้างและมุ่งให้ประชากรบนโลกทุกคนตระหนักถึงระบบนิเวศในระยะยาว ยังหลงเหลือให้กับคนรุ่นต่อ ๆ ไปได้ และสามารถที่จะใช้ได้อย่างยั่งยืน มิติด้านสังคม เป็นการให้ความสำคัญกับความเป็นธรรมและความเสมอภาคทางสังคม การดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมที่หลากหลายและมีเป้าหมายในการรักษาคุณภาพชีวิตของประชากรให้ดีและยั่งยืนต่อเนื่อง และมีมิติด้านเศรษฐกิจ เป็นการให้ความสำคัญกับการขยายตัวของเศรษฐกิจโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสงวนรักษาไว้ซึ่งธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มุ่งการเอื้อประโยชน์ต่อคนรุ่นปัจจุบันและอนาคต ตระหนักถึงการพัฒนาโครงสร้างการผลิตและการบริโภคที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม (ธนากร สังเขป, 2556: 121)

ประเด็นและสาระสำคัญของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่เป็นแนวปฏิบัติสำหรับภาคีประเทศต่าง ๆ ประกอบด้วย เป้าหมายที่ 1 ขจัดความยากจนทุกรูปแบบในทุกพื้นที่ (No poverty) เป้าหมายที่ 2 ขจัดความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหาร ปรับปรุงโภชนาการ และสนับสนุนการทำเกษตรอย่างยั่งยืน (Zero hunger) เป้าหมายที่ 3 รับรองการมีสุขภาพและการเป็นอยู่ที่ดีของทุกคนในทุกวัย (Good health and

wellbeing) เป้าหมายที่ 4 สร้างหลักประกันให้การศึกษาที่มีคุณภาพอย่างเท่าเทียม และครอบคลุม ส่งเสริมโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับทุกคน (Quality education) เป้าหมายที่ 5 บรรลุความเท่าเทียมทางเพศ พัฒนาศักยภาพสตรีและเด็กผู้หญิง (Gender equality) เป้าหมายที่ 6 การจัดการน้ำและสุขาภิบาล (Clean water and sanitation) ด้วยการสร้างหลักประกันให้มีน้ำใช้ และมีการบริหารจัดการน้ำและการสุขาภิบาลอย่างยั่งยืนสำหรับทุกคน เป้าหมายที่ 7 รับรองการมีพลังงานสะอาดที่ทุกคนเข้าถึงได้ เชื่อถือได้ ยั่งยืนทันสมัย (Affordable and clean energy) เป้าหมายที่ 8 การจ้างงานที่มีคุณค่า และการเติบโตทางเศรษฐกิจ การจัดการน้ำและสุขาภิบาล (Decent work and economic growth) ส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและครอบคลุม มีการจ้างงานเต็มอัตราและมีคุณค่าสำหรับทุกคน เป้าหมายที่ 9 อุตสาหกรรม นวัตกรรม โครงสร้างพื้นฐาน (Industry, innovation, and infrastructure) เป้าหมายที่ 10 ลดความเหลื่อมล้ำทั้งภายในและระหว่างประเทศ (Reduced Inequalities) เป้าหมายที่ 11 ทำให้เมืองและการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มีความปลอดภัย พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาอย่างครอบคลุมและยั่งยืน (Sustainable Cities and communities) เป้าหมายที่ 12 สร้างหลักประกันให้มีแบบแผนการบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน (Responsible consumption) เป้าหมายที่ 13 ดำเนินมาตรการเร่งด่วนเพื่อรับมือกับสภาพภูมิอากาศและผลกระทบ (Climate action) เป้าหมายที่ 14 อนุรักษ์และใช้มหาสมุทร ทะเล และทรัพยากรทางทะเลอื่น ๆ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Life below water) เป้าหมายที่ 15 ปกป้อง พื้นฟู และส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศทางบกอย่างยั่งยืน (Life on land) การบริหารจัดการป่าไม้ที่ยั่งยืนต่อต้านการแปรสภาพเป็นทะเลทราย ปกป้องการเสื่อมโทรมและฟื้นฟูสภาพดิน และหยุดยั้งการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ เป้าหมายที่ 16 ส่งเสริมความสงบสุข ยุติธรรม ไม่แบ่งแยกเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Peace and justice strong institutions) ให้ทุกคนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม และสร้างสถาบันที่มีประสิทธิภาพ มีความรับผิดชอบ และทุกคนสามารถเข้าถึงได้ทุกระดับ และ เป้าหมายที่ 17 ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สร้างพลังแห่งการเป็นหุ้นส่วนความร่วมมือระดับสากลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Partnerships for the goals) (คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2566) ประเทศไทยได้นำเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้ง 17 ประเด็นมาเป็นส่วนหนึ่งของการจัดกรอบการพัฒนาประเทศ ดังที่ได้ปรากฏตามวิสัยทัศน์ที่ว่า “ประเทศไทยมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” และทุกหน่วยงานได้ถือเป็นแนวปฏิบัติในการบูรณาการสู่พันธกิจที่รับผิดชอบตามบริบทของหน่วยงาน

การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Education for Sustainable Development: ESD) เป็นประเด็นสืบเนื่องจากการพัฒนาที่ยั่งยืนและได้รับการยอมรับแพร่หลายในระดับนานาชาติ อย่างไรก็ตามในกระบวนการจัดการศึกษายังมีประเด็นที่ท้าทายหลายมิติ เช่น การเสริมสร้างความตระหนัก การบูรณาการหลักสูตร การปฏิรูปการศึกษา การนิยามเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน การมีส่วนร่วมของชุมชน และการบูรณาการเนื้อหาสาระ และบทบาทของหน่วยงานที่รับผิดชอบ เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดจะมีผลกระทบต่อการดำเนินงานเชิงนโยบายในด้านต่าง ๆ ของการขับเคลื่อนการศึกษาระดับประเทศ การพัฒนาการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลกตาม

มุมมองของนักการศึกษาเห็นว่าเป็นเรื่องของการศึกษาเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีของโลก และการพัฒนาที่ยั่งยืนตามความหมาย 4 ความหมาย คือ

ความหมายที่ 1 “เป็นความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐกับการให้ความช่วยเหลือเพื่อพัฒนา”

ความหมายที่ 2 “เป็นการยกระดับความตระหนัก กระจายข้อมูลสารสนเทศของรัฐให้ประชาชนได้รับรู้”

ความหมายที่ 3 “เป็นการศึกษาเรื่องโลก เน้นการพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างท้องถิ่นกับโลก”

และ ความหมายที่ 4 “เป็นการเสริมทักษะต่าง ๆ เน้นกระบวนการเรียนรู้ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ” (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2562)

องค์การยูเนสโกได้กำหนดเป้าประสงค์หลัก 7 ประการ และเป้าประสงค์เพิ่มเติม 3 ประการ เพื่อจะบรรลุเป้าหมายการพัฒนาการศึกษาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ในปี 2573 (สหประชาชาติ ประเทศไทย, 2566) ดังนี้ SDG (4.1) สร้างหลักประกันว่าเด็กชายและเด็กหญิงทุกคนสำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาที่มีคุณภาพเท่าเทียมและไม่มีค่าใช้จ่ายนำไปสู่ผลลัพธ์ทางการเรียนที่มีประสิทธิภาพ SDG (4.2) สร้างหลักประกันว่าเด็กชายและเด็กหญิงทุกคนเข้าถึงการพัฒนา การดูแล และการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยที่มีคุณภาพ เพื่อให้เด็กเหล่านั้นมีความพร้อมสำหรับการศึกษาระดับประถมศึกษา SDG (4.3) ให้ชายและหญิงทุกคนเข้าถึงการศึกษาระดับอาชีวศึกษา อุดมศึกษา รวมถึงมหาวิทยาลัยที่มีราคาที่สามารถจ่ายได้และมีคุณภาพ SDG (4.4) เพิ่มจำนวนเยาวชนและผู้ใหญ่ที่มีทักษะที่จำเป็นรวมถึงทักษะทางเทคนิคและอาชีพสำหรับการจ้างงาน การมีงานที่ดีและการเป็นผู้ประกอบการ SDG (4.5) ขจัดความเหลื่อมล้ำทางเพศในการศึกษาและสร้างหลักประกันว่ากลุ่มที่เปราะบางซึ่งรวมถึงผู้พิการชนพื้นเมือง และเด็กเข้าถึงการศึกษาและการฝึกอาชีพทุกระดับอย่างเท่าเทียม SDG (4.6) สร้างหลักประกันว่าเยาวชนทุกคนและผู้ใหญ่ในสัดส่วนสูงทั้งชายและหญิงสามารถอ่านออกเขียนได้และคำนวณได้ และ SDG (4.7) สร้างหลักประกันว่าผู้เรียนทุกคนได้รับความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน รวมไปถึงการศึกษาสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนและการมีวิถีชีวิตที่ยั่งยืน สิทธิมนุษยชน ความเสมอภาคระหว่างเพศ การส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งความสงบสุขและไม่ใช้ความรุนแรง การเป็นพลเมืองของโลกและความนิยมในความหลากหลายทางวัฒนธรรมและในส่วนของวัฒนธรรมต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และเพิ่มเติมคือ 4.a สร้างและยกระดับอุปกรณ์และเครื่องมือทางการศึกษาที่อ่อนไหวต่อเด็ก ผู้พิการและเพศภาวะ และให้มีสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ที่ปลอดภัยปราศจากความรุนแรงครอบคลุมและมีประสิทธิภาพสำหรับทุกคน 4.b ขยายจำนวนทุนการศึกษาในทั่วโลกที่ให้สำหรับประเทศกำลังพัฒนาโดยเฉพาะประเทศพัฒนาน้อยที่สุด รัฐกำลังพัฒนาที่เป็นเกาะขนาดเล็กและประเทศในแอฟริกาในการสมัครเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา รวมถึงการฝึกอาชีพและโปรแกรมด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารด้านเทคนิค วิศวกรรมและวิทยาศาสตร์ ในประเทศพัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ ภายในปี 2563 และ 4.c เพิ่มจำนวนครูที่มีคุณภาพรวมถึงการดำเนินการผ่านความร่วมมือระหว่างประเทศในการฝึกอบรมครูในประเทศกำลัง

พัฒนาเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศพัฒนาน้อยที่สุด และรัฐกำลังพัฒนาที่เป็นเกาะขนาดเล็ก อาจสรุปได้ว่าการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกับแนวคิดหลัก 4 ส่วนหลัก คือ เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน 17 ประเด็น เป้าหมายการศึกษาที่เท่าเทียม เป้าประสงค์ของการพัฒนา 7 ประการ และส่วนเพิ่มเติมเกี่ยวข้องอีก 3 ประการ

หลักสัปปุริสธรรม: พุทธธรรมสู่การจัดการศึกษาเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืน

พุทธธรรมได้ชื่อว่าเป็นหลักธรรมที่เป็นแนวทางสายกลาง เป็นคำสอนที่มุ่งสำหรับคนทุกประเภท ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ การสั่งสอนธรรมของพระพุทธเจ้ามุ่งผลในทางปฏิบัติให้ทุกคนรู้จักจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริง ๆ ในโลกนี้ และโดยลักษณะทั่วไปสามารถสรุปได้ 2 อย่าง คือ 1) แสดงหลักความจริงสายกลางที่เรียกว่า “มัชฌิมนธรรม” หรือเรียกเต็มว่า “มัชฌิมนธรรมเทศนา” ว่าด้วยความจริงตามแนวของเหตุผลบริสุทธิ์ตามกระบวนการของธรรมชาติ นำมาแสดงเพื่อประโยชน์ทางปฏิบัติในชีวิตประจำวันเท่านั้น ไม่ส่งเสริมความพยายามที่จะเข้าถึงสัจธรรมด้วยวิธีถกเถียงสร้างทฤษฎีต่าง ๆ ขึ้นแล้วยึดมั่นปกป้องทฤษฎีนั้น ๆ ด้วยการเก็บความจริงทางปรัชญา และ 2) แสดงข้อปฏิบัติสายกลาง ที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” อันเป็นหลักการครองชีวิตของผู้ฝึกอบรมตน ผู้รู้เท่าทันชีวิต ไม่หลงมกมาย มุ่งผลสำเร็จคือความสุข สะอาด สว่าง สงบ เป็นอิสระที่สามารถมองเห็นได้ตั้งแต่ในชาตินี้ ในทางปฏิบัติ ความเป็นสายกลางนี้เป็นไปโดยสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น สภาพชีวิตของบรรพชิต หรือ คฤหัสถ์ เป็นต้น (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559) ในด้านมิติของการจัดการศึกษาและพัฒนาศักยภาพของตนเอง หลักสัปปุริสธรรมเป็นหลักธรรมที่มีการนำมาประยุกต์ใช้ในหลากหลายมิติ ทั้งการพัฒนาศักยภาพ การพัฒนากลุ่ม และการวิเคราะห์มีความสัมพันธ์กับการบริหารองค์การที่เป็นชัดเจนและเป็นรูปธรรม และผู้นำองค์กร หากมีคุณลักษณะตามหลักสัปปุริสธรรมจะนับว่าเป็นผู้มีคุณสมบัติของนักบริหารที่ประสบความสำเร็จ (บุญช่วย ศิริเกษ, ชิชณพงศ์ ศรีจันทร์, พระครูปลัดจักรพล สิริธโร และพิมพ์อร สดเอี่ยม, 2565) ดังนั้นการศึกษาและหาแนวทางประยุกต์ใช้ให้ทันกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในปัจจุบันจึงมีความสำคัญ

หลักสัปปุริสธรรม: ความสำคัญ และที่มา

ศัพท์คำว่า “สัปปุริสธรรม” หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ หรือธรรมของผู้ดี (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต, 2559) ตามหลักธรรมพระพุทธศาสนาผู้ที่ได้ชื่อว่า “คนดี” “คนมีปัญญา” และ “คนมีคุณธรรม” จะเรียกว่าสัตบุรุษบ้าง บัณฑิตบ้าง ถ้าคนดี คนมีปัญญา คนมีคุณธรรมหรือสัตบุรุษนี้ทำหน้าที่ช่วยเหลือ แนะนำ หรือชักนำสัมมาทิฐิให้ผู้อื่น หรือบุคคลผู้แสวงหาสัมมาทิฐิ กระตือรือร้นไปหาไปปรึกษา ไปสดับฟัง ไปขอคำแนะนำสั่งสอน โดยสรุปเรียกว่าเป็นสัตบุรุษ และถือว่าผู้นั้นเป็นกัลยาณมิตร (อุดมพร ชันไพบูลย์, 2555) สัปปุริสธรรมคือหลักธรรมของผู้ประพฤติดี ผู้ที่ได้ยึดถือ และนำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิต (ประเทืองสุข ยังเสถียร, 2559) สรุปได้ว่า “สัปปุริสธรรม” ตามหลักพุทธศาสนา คือคุณลักษณะของ

ความเป็นคนดี คุณธรรม และปัญญาที่แสดงในบุคคลที่มีความพร้อมที่จะช่วยเหลือและแนะนำให้ผู้อื่นในทางที่ดี เพื่อความถูกต้อง และเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาบุคลากรและผู้นำในองค์กรหรือสังคมต่าง ๆ โดยผู้ที่มีคุณสมบัติดังกล่าวสามารถถือเป็นสัตบุรุษหรือบัณฑิตได้ และถือว่าเป็นกัลยาณมิตรที่เข้าใจและช่วยเหลือผู้อื่นในทางที่ดี

องค์ประกอบของสัปปริสธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2559) ได้สรุปองค์ประกอบของสัปปริสธรรม ดังนี้

1. **ธัมมัญญตา** (Knowing the law; knowing the cause) หมายถึง ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น ภิกษุรู้ว่าหลักธรรมข้อนั้น ๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่าหลักการปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าต้องกระทำเหตุอันนี้ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ จึงจะทำให้เกิดผลที่ต้องการอันนั้น ๆ เป็นต้น

2. **อัตถัญญตา** (Knowing of the results or fruition derived from the causes) หมายถึง ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาสิตข้อนั้น ๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้น ๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้างดังนี้ เป็นต้น

3. **อัตตัญญตา** (Knowing oneself) หมายถึง ความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

4. **มัตตัญญตา** (Moderation; knowing how to be temperate) หมายถึง ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการลงทัณฑ์อาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น

5. **กาลัญญตา** (Knowing the proper time; knowing how to choose and keep time) หมายถึง ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น

6. **ปริสัณญตา** (Knowing the assembly; knowing the society) หมายถึง ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิจที่ประพฤติดต่อชุมชนนั้น ๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจาอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น

7. **บุคคลัญญตา หรือ บุคคลปโรปรัญญตา** (Knowing the individual; knowing the different individuals) หมายถึง ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอัธยาศัย ความสามารถ และ

คุณธรรม เป็นต้น ใคร ๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้น ๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้จะตำหนิ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น

การบริหารการศึกษาปัจจุบันซึ่งอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ในปัจจุบัน ผู้บริหารหรือผู้นำสามารถประยุกต์ใช้พุทธธรรมคือ สัปปริสธรรมสู่การจัดการศึกษาเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืนสามารถประยุกต์ใช้ได้ตามบริบท ดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 การเชื่อมโยงการประยุกต์ใช้หลักสัปปริสธรรม 7

สัปปริสธรรม	(ตัวอย่าง) ความหมาย	(ตัวอย่าง) มิติการประยุกต์ใช้	
		การจัดการศึกษาเชิงรุก	การศึกษาที่ยั่งยืน (ESD)
1. ฉัหมัญญตา	รู้หลักความจริง หลักเกณฑ์ กฎแห่งเหตุผล และผล ผลลัพธ์	➤ การรู้จักตนเอง ➤ ผู้นำทางวิสัยทัศน์ ➤ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง	SDG (4.3) SDG (4.4) SDG (4.5) SDG (4.6) SDG (4.7)
2. อัตถัญญตา	รู้ความมุ่งหมายประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ	➤ การมีวิจาร์ณญาณ ➤ ผู้นำทางวิสัยทัศน์ ➤ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง	SDG (4.1) SDG (4.2) SDG (4.3) SDG (4.4) SDG (4.5) (4.6) (4.7)
3. อัตตัญญตา	รู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม	➤ การรู้จักตนเอง ➤ การมีวิจาร์ณญาณ ➤ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง	SDG (4.1) (4.4) SDG (4.5) (4.6)
4. มัตตัญญตา	ความพอดี รู้ประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ และการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม	➤ การรู้จักตนเอง ➤ การมีวิจาร์ณญาณ ➤ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง	SDG (4.1) SDG (4.2) SDG (4.3) SDG (4.4) SDG (4.5) (4.6) (4.7)
5. กาลัญญตา	รู้กาลเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่ การงาน การตรงต่อเวลา ปฏิบัติภารกิจที่เหมาะสม	➤ การรู้จักตนเอง ➤ การมีวิจาร์ณญาณ ➤ ผู้นำทางวิสัยทัศน์ ➤ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง	SDG (4.1) SDG (4.2) SDG (4.3) SDG (4.4) SDG (4.5) (4.6) (4.7)
6. ปริสัณญตา	รู้จักชุมชน กลุ่ม องค์กร การปฏิบัติ และการดูแลที่เหมาะสม	➤ การมีวิจาร์ณญาณ ➤ ผู้นำทางวิสัยทัศน์ ➤ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง	SDG (4.1) SDG (4.2) SDG (4.3) SDG (4.4) SDG (4.5) (4.6) (4.7)

7. บุคคลัญญาตา	รู้ความแตกต่างของบุคคลและการปฏิบัติที่เหมาะสม	➤ การมีวิจาร์ณญาณ ➤ ผู้นำทางวิสัยทัศน์ ➤ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง	SDG (4.1) SDG (4.2) SDG (4.3) SDG (4.4) SDG (4.5) (4.6) (4.7)
----------------	---	--	---

ที่มา: สรุปและสังเคราะห์โดยผู้นิพนธ์ (ณฐพร สิงห์สร)

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นถึงหลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ หากมีการศึกษาตั้งแต่การให้คำนิยามและความหมายที่สอดคล้องกับประเด็นการบริหารการศึกษาเชิงรุกและการพัฒนาการศึกษาที่ยั่งยืน เป็นการสะท้อนถึงการเชื่อมโยงในทุกมิติ และสามารถที่จะนำไปพัฒนาปรับใช้สู่แนวปฏิบัติได้ สามารถสรุป ได้ดังนี้

1. การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมสำหรับการจัดการศึกษาเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืน “ด้านธัมมัญญาตา” กล่าวคือ การรู้หลักหรือรู้จักเหตุในการจัดการศึกษาเชิงรุกควรมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การรู้จักตนเอง ผู้นำทางวิสัยทัศน์ และ ผู้นำการเปลี่ยนแปลงมาผสมผสานหรือบูรณาการให้เข้ากับการรู้จักเหตุ รู้จักหลักการ รู้กฎ กติกาของการบริหารให้ชัดเจนเพื่อให้แนวทางในการปฏิบัติงานด้านการจัดการศึกษาเชิงรุกทั้งสามส่วนเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้

2. การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมสำหรับการจัดการศึกษาเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืน “ด้านอัตถัญญาตา” กล่าวคือ การรู้ความมุ่งหมายประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำในการจัดการศึกษาเชิงรุกควรมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การมีวิจาร์ณญาณ ผู้นำทางวิสัยทัศน์ และ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง บูรณาการกับลักษณะของด้านการจัดการศึกษาเชิงรุก ผู้บริหารสถานศึกษาต้องรู้จักจุดหมายหรือเป้าหมาย เข้าใจวัตถุประสงค์ขององค์กรสถานศึกษาควรไปในทิศทางไหนเพื่อประโยชน์อะไร เพื่อให้สามารถดำเนินการไปได้อย่างถูกต้องตามเป้าหมายนั้น เพื่อนำพาองค์กรสถานศึกษาไปสู่ความสำเร็จในอนาคต

3. การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมสำหรับการจัดการศึกษาเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืน “ด้านอัตตัญญาตา” กล่าวคือ การรู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความสามารถ ความถนัด และ คุณธรรม ในการจัดการศึกษาเชิงรุกควรมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การมีวิจาร์ณญาณ ผู้นำทางวิสัยทัศน์ และ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง ผู้นำที่ดีควรมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สามารถเข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงแห่งโลกอย่างแท้จริง บูรณาการให้สอดคล้องกับการบริหารเชิงรุก ทั้งด้านนโยบาย มอบกรอบความคิดเพื่อเน้นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอนาคต และด้านการปฏิบัติ การเป็นแบบอย่างที่ดี มีจินตนาการ มีวิจาร์ณญาณรู้เท่าทันสื่อและการรู้จักปรับตัว เป็นต้น

4. การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมสำหรับการจัดการศึกษาเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืน “ด้านมัตตัญญาตา” กล่าวคือ ความพอดี รู้ประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ และการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม ในการจัดการศึกษาเชิงรุกควรมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การมีวิจาร์ณญาณ ผู้นำทางวิสัยทัศน์ และ

ผู้นำการเปลี่ยนแปลง บุรณาการให้สอดคล้องกับลักษณะของการบริหารเชิงรุกทั้งด้านนโยบาย และด้านการปฏิบัติ โดยการรู้จักความพอดีในการดำเนินชีวิตทุกอย่างได้ถูกต้องเหมาะสมด้วยเหตุนี้ผู้บริหารที่ดีตามหลักมัตตัญญูต่าย่อมนำมาซึ่งความพอเหมาะพอควรในการดำเนินกิจการงานสถานศึกษา อันสามารถนำบุคลากรไปสู่ความสุขสงบปลอดภัยและความเจริญอย่างแท้จริง

5. การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมสำหรับการจัดการศึกษาเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืน “ด้านกาลัญญูตา” กล่าวคือ รู้กาลเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน การตรงต่อเวลา ปฏิบัติภารกิจที่เหมาะสม ในการจัดการศึกษาเชิงรุกควรมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การรู้จักตนเอง การมีวิจารณ์ญาณ ผู้นำทางวิสัยทัศน์ และ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง บุรณาการให้สอดคล้องกับลักษณะของการบริหารเชิงรุกทั้งด้านนโยบาย และด้านการปฏิบัติ คือรู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจกระทำหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมคือ รู้จักเวลาที่จะประกอบกิจการงานต่าง ๆ หรือทำงานให้ทันกับเวลา เหมาะสมกับเวลา และรู้คุณค่าของเวลา

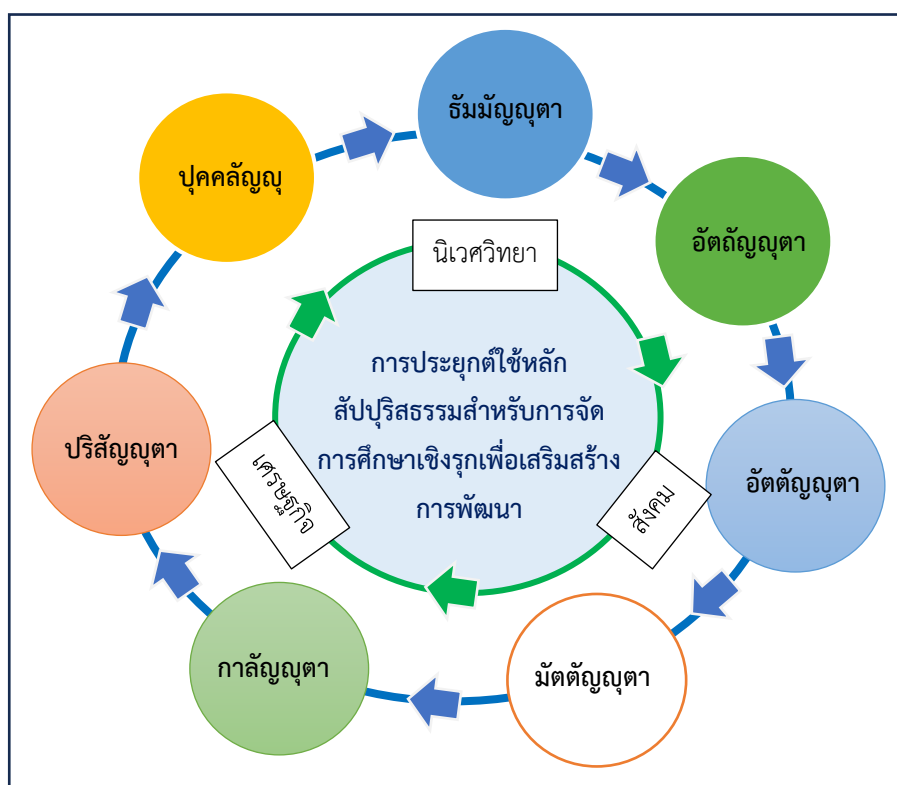
6. การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมสำหรับการจัดการศึกษาเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืน “ด้านปริสัญญูตา” กล่าวคือ การรู้จักชุมชน กลุ่ม องค์กร การปฏิบัติ และการดูแลที่เหมาะสม รู้จักชุมชน สังคม ในการจัดการศึกษาเชิงรุกควรมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การมีวิจารณ์ญาณ ผู้นำทางวิสัยทัศน์ และผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยบุรณาการให้สอดคล้องกับลักษณะของการบริหารเชิงรุกทั้งด้านนโยบาย และด้านการปฏิบัติ คือการเข้าใจในระเบียบกฎเกณฑ์ วัฒนธรรม ประเพณีของสังคมนั้น ๆ ได้อย่างถูกต้องเพื่อให้เข้าใจสถานการณ์ต่าง ๆ ของสังคมนั้น ๆ ได้อย่างถูกต้องจะได้นำความสงบสุขสันติสุขความก้าวหน้ามาสู่บุคลากรทางการศึกษาอันส่งผลให้ความสัมพันธ์และความผูกพันต่อหน่วยงานหรือองค์กรแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เป็นต้น

7. การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมสำหรับการจัดการศึกษาเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืน “ด้านปุคคลัญญูตา” กล่าวคือ รู้ความแตกต่างของบุคคล และการปฏิบัติที่เหมาะสม ในการจัดการศึกษาเชิงรุกควรมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การมีวิจารณ์ญาณ ผู้นำทางวิสัยทัศน์ และ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยบุรณาการให้สอดคล้องกับลักษณะของการบริหารเชิงรุกทั้งด้านนโยบาย และด้านการปฏิบัติ การบริหารที่ดีย่อมรู้บุคคล รู้ประเภทของบุคคลที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างดี เพื่อให้เหมาะสมกับงาน และเพื่อให้เกิดประโยชน์และความเจริญก้าวหน้าทั้งแก่ผู้ปฏิบัติและองค์กรสถานศึกษาได้ตามเป้าหมายที่วางไว้

สรุป

การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมสำหรับการจัดการศึกษาเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นการผสมผสานวิสัยทัศน์การทำงานของผู้บริหารที่มีเป้าหมายสู่อนาคต โดยอาศัยข้อมูลข่าวสาร หรือ ประสบการณ์ที่ได้รับมาบุรณาการเป็นกรอบความคิดเพื่อนำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอนาคต พร้อมทั้งคำนึงถึง จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและอุปสรรคของงานบริหาร เพื่อพัฒนาและนำพาองค์กรสถานศึกษาสู่เป้าหมาย โดยมี

องค์ประกอบที่สำคัญ คือ องค์ประกอบด้านนโยบาย และองค์ประกอบด้านการปฏิบัติ นำมาบูรณาการเข้ากับหลักสัปปุริสธรรม 7 อันเป็นหลักคำสอนของพุทธศาสนา ได้แก่ คือ 1) อัมมัญญตา รู้หลักหรือรู้จักเหตุ 2) อัตถัญญตา รู้ความมุ่งหมายหรือรู้เหตุผล 3) อตตัญญตา รู้จักตน 4) มัตตัญญา รู้จักประมาณ 5) กาลัญญตา รู้จักกาลเวลา 6) ปริสสัญญตา รู้จักชุมชน สังคม และ 7) ปุคคลัญญตา รู้จักบุคคล ซึ่งจะทำให้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการศึกษาที่ยั่งยืนต่อไป ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การประยุกต์ใช้หลักสัปปุริสธรรมสำหรับการจัดการศึกษาเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (2566). เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ของคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. <https://science.mahidol.ac.th/sdgs/sdgs-17/>
- จินตนา สัจจามันท์. (2556). การศึกษาและการพัฒนาชุมชนในศตวรรษที่ 21. โอเดียนสโตร์.
- ธนากร สังเขป. (2556). การพัฒนาที่ยั่งยืน (พิมพ์ครั้งที่ 2). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นันทิยาภรณ์ หงษ์เวียงจันทร์. (2559). การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี.

- บุญช่วย ศิริเกษ, ชีชมพงศ์ ศรจันทร์, พระครูปลัดจักรพล สิริโร และพิมพ์อร สดเอี่ยม. (2565). สัมปยุตธรรม 7 กับการบริหารองค์การ. *Journal of Modern Learning Development*, 7(8), 368-385.
- ประเทืองสุข ยังเสถียร. (2559). การออกแบบวิธีการแก้ปัญหาของผู้เรียนโดยใช้สัมปยุตธรรม. *วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์*, 31(2), 2-6.
- ปรียาภรณ์ ตั้งคุณานันต์. (2562). การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. มิน เซอร์วิส ซัพพลาย.
- พรธอน อุษภาพ. (2562). *การศึกษาและวิชาชีพครู*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2544). *พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21* (พิมพ์ครั้งที่ 14). พิมพ์สวน จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 20). มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิจารณ์ พานิช และปรียาภรณ์ มั่นตะจิต. (2563). *การศึกษาคุณภาพสู่ระดับโลก*. มูลนิธิสยามกัมมาจล.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2559). *พุทธธรรม ฉบับเดิม*. พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- สหประชาชาติ ประเทศไทย. (2566). เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน 4 การศึกษาที่มีคุณภาพ สร้างการศึกษาที่เท่าเทียมและทั่วถึง ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ทุกคน. <https://thailand.un.org/th/sdgs/4>
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *รายงานสังเคราะห์ตัวชี้วัดด้านการศึกษาไทยตามกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน*. พรักหวานกราฟฟิค จำกัด.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2562). *รายงานวิจัยการพัฒนาศึกษานานาชาติเพื่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลก*. พรักหวานกราฟฟิค จำกัด.
- โสภณ ภูเก้าล้วน และฐิติวรรณ สิ้นธุ์นอก. (2557). *การบริหารทรัพยากรมนุษย์สำหรับผู้จัดการในสายงานในทศวรรษหน้า*. แพลน พรินติ้ง จำกัด.
- อุดมพร ชื่นไขบุญ. (2555). สัมปยุตธรรม: หลักธรรมเพื่อการสังเคราะห์. *วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์*, 31(1), 1-23.
- Covey, S. R. (2004). *The 7 habits of highly effective people*. Franklin Covey.
- UNESCO. (1979). *Terminology of adult education*. N.p.

ภาวะ

ผู้นำตามคุณลักษณะของผู้นำที่ดี

ปรัชญา บุตรสะอาด^{1*}

รับบทความ: 27 กรกฎาคม 2566 แก้ไขบทความ: 7 สิงหาคม 2566 ตอรับบทความ: 16 สิงหาคม 2566

บทคัดย่อ

บทความทางวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณลักษณะความเป็นผู้นำที่ดี ผู้นำที่มีภาวะผู้นำย่อมนำมาซึ่งคุณค่าและประโยชน์ให้แก่กลุ่มและองค์กร การเป็นผู้นำจึงเป็นศิลปะของการที่จะมีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่น เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นมีความเชื่อมั่นในตัวผู้นำ มีความเคารพนับถือและให้ความร่วมมือกับผู้นำ และพยายามเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองให้เป็นผู้นำที่ดี คุณลักษณะด้านความเป็นผู้นำที่ดี ต้องมีองค์ประกอบทั้งภายนอกและภายใน องค์ประกอบภายนอก ได้แก่ บุคลิกภาพ ส่วนองค์ประกอบภายใน ได้แก่ การมีวิสัยทัศน์กว้างไกล บทบาทผู้นำ คือสิ่งที่ผู้นำแสดงออกมาในการบริหาร และการจัดการต่าง ๆ ภายในองค์กรเพื่อให้องค์กรปฏิบัติงานได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ผู้นำที่ดีจะต้องมีหน้าที่ในการสร้างผู้นำ และสร้างภาวะผู้นำให้กับคนอื่น ๆ เสมือนว่าผู้นำต้องเป็นผู้สร้างนาฬิกา ไม่ใช่แค่เพียงคอยบอกเวลาอย่างเดียว ผู้นำจะต้องเป็นบุคคลที่สามารถทำให้ผู้อื่นยอมรับ และสามารถจูงใจ ชักนำ ชี้นำ มีบทบาท และมีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่น สามารถจัดปัญหาข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้น ทำให้การปฏิบัติงานของกลุ่มบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ คุณลักษณะ ผู้นำที่ดี

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชลบุรี

* อีเมล: butsaad16@gmail.com

Leadership according to the Characteristics of a Good Leader

Pratya butsaad ^{1*}

Abstract

This course article aims to study good leadership qualities leader with leadership inevitably brings value and benefits to groups and organizations Being a leader is the art of influencing others. so that those people have confidence in their leaders Respect and cooperate with leaders and try to learn to develop themselves to be good leaders. That is, there must be both external and internal elements that a leader should have. External elements such as personality expressions Internal elements, such as having a broad vision, a leadership role, are what leaders show in management. And various management within the organization to enable the organization to perform its mission according to the goals set. A good leader must have a responsibility to create leaders. And create leadership for others as if the leader had to be a watchmaker. Not just telling the time alone, the leader must be a person who can be accepted by others. and able to motivate, direct, direct, play a role and influence over others able to eliminate conflicts that arise Make the performance of the group achieve the goals very well.

Keywords: Leadership, Attribute, Good Leader

¹ CourseInstructor, Buddhist Management, Mahachulalongkornrajavidyalaya UniversityChonburi Sangha College

* Email: butsaad16@gmail.com

บทนำ

ปัจจัยสำคัญในการบริหารงานต่าง ๆ ให้บรรลุถึงจุดประสงค์ที่กำหนดไว้นั้นก็คือผู้นำ ถ้าผู้นำมีความสามารถในการเป็นผู้นำ เช่น มีความรู้ มีคุณธรรม มีความสามารถรอบด้าน หรือมีภาวะผู้นำที่เหมาะสมแล้ว ย่อมทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ผู้ที่ทำหน้าที่ผู้นำนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องศึกษาทักษะต่าง ๆ ในการเป็นผู้นำ การที่จะเป็นผู้นำที่ดีได้นั้นไม่ใช่เรื่องง่าย และไม่ใช่เรื่องยาก หากผู้นำมีคุณธรรม มีความสามารถ มีทักษะ และประสบการณ์ (พระมหาสุระพงษ์ สุรวโส (สีหมอก), 2555: 6) ภาวะผู้นำได้มีบทบาทที่สำคัญต่อพฤติกรรมของบุคคลในองค์กรเป็นอย่างมาก เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างพฤติกรรมให้เกิดกับบุคคลในองค์กร นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับการควบคุมด้านพฤติกรรมของบุคคลอีกด้วย ดังนั้นภาวะผู้นำจึงมีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคคลในองค์กร ความสำเร็จของงานทั้งหลายเกิดจากการขับเคลื่อน และผลักดันของผู้นำจนสามารถทำให้การทำงานต่าง ๆ บรรลุเป้าหมายตามที่องค์กรต้องการ (นิติพล ภูตะโชติ, 2559: 232) ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการหรือการกระทำที่มีความทันสมัยต่อการเปลี่ยนแปลงโลก พร้อมผลักดันให้ผู้อื่นเห็นพร้อมและสามารถทำไปพร้อม ๆ กันได้อย่างซื่อสัตย์และมีความรับผิดชอบ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน เป็นผู้นำทางด้านความคิด คิดไตร่ตรองอย่างละเอียดรอบคอบ คิดอย่างเป็นระบบ และที่สำคัญจะต้องมีความคิดสร้างสรรค์ (ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, 2553: 39–45)

ผู้นำและภาวะผู้นำ มีความสัมพันธ์กันตามคุณสมบัติและคุณลักษณะในตัวบุคคล ถ้าผู้นำมีภาวะผู้นำก็สามารถที่จะนำองค์กรไปสู่เป้าหมายได้สำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์ โดยการมีส่วนร่วมจากผู้ตามด้วยความเต็มใจ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ให้องค์กรประสบความสำเร็จ เนื่องจากผู้นำจะเป็นผู้กำหนดปัญหา ตัดสินใจ วางแผน และรับผิดชอบต่อความอยู่รอดขององค์กร ซึ่งภาวะผู้นำนี้เป็นทักษะที่บุคคลสามารถเรียนรู้และพัฒนาได้ จากการฝึกฝนความสามารถในการใช้อำนาจและเป็นผู้ที่ชักชวนจูงใจให้ผู้ร่วมงานมีความยินดีและเต็มใจที่จะร่วมมือปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย (ชนธัญ ดิบบึงเมืองมา, 2560: 31) ภาวะผู้นำหรือความเป็นผู้นำ เป็นกระบวนการที่ผู้บริหารใช้อิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนอื่น ๆ เพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ (วิโรจน์ สารรัตนะ, 2555: 106) นอกจากนี้ผู้นำมีความสำคัญอย่างยิ่งในการบริหารงาน เพราะผู้นำเป็นสัญลักษณ์และเป็นจุดรวมพลังแห่งมวลสมาชิกในองค์กร ความสามารถและลักษณะผู้นำเป็นส่วนสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคุณภาพและคุณค่าขององค์กรที่จะสะท้อนให้เห็นประสิทธิภาพการปฏิบัติงานในองค์กร (อุดม สิงโตทอง, 2550: 1) จึงกล่าวได้ว่าภาวะผู้นำว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้บริหารทุกระดับในยุคของการแข่งขันจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้นำต้องมีคุณลักษณะที่มีความสามารถริเริ่ม สร้างสรรค์ รับฟังความคิดเห็น เป็นผู้นำทางการเปลี่ยนแปลงพัฒนาบุคลากรและพัฒนาตนเองเพื่อให้องค์กรบรรลุเป้าหมาย

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำและภาวะผู้นำ

ผู้ที่มิบทบาทเป็นผู้นำหรือเป็นผู้บริหารงานประสานประโยชน์ในกลุ่มซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญของกลุ่มมีอิทธิพล มีอำนาจที่สามารถทำการบังคับบัญชาบุคลากรในกลุ่มให้ปฏิบัติงานได้และทำให้บรรลุ

วัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย ผู้มีลักษณะเด่นเช่นนี้ถือว่ามีความโดดเด่นในกลุ่ม และมีอิทธิพลมากกว่าคนอื่น และเป็นผู้สามารถสร้างความมีประสิทธิภาพและความมีประสิทธิผลทำให้เกิดขึ้นแก่หน่วยงาน ถือว่าเป็นผู้นำ หรือผู้ที่มีภาวะผู้นำ

ความหมายของผู้นำ

ผู้นำเป็นผู้ที่กระทำให้งานขององค์กรให้บรรลุจุดหมายได้ โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิก ในองค์กร ดังนั้นทุกองค์กรจำเป็นต้องมีผู้นำที่สามารถจูงใจให้ผู้ร่วมงานทำงานอย่างเต็มความสามารถ เนื่องจาก ขอบเขตของการเป็นผู้นำกว้างขวางมาก การให้ความหมายคำว่า ผู้นำ จึงมีนักการศึกษาได้ให้ความหมายไว้ มากมายดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2540: 3) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ผู้นำ” (Leader) เป็นตัวบุคคลหรือ กลุ่มบุคคล (Persons) ส่วน “ภาวะผู้นำ” (Leadership) นั้นเป็นสิ่งที่แสดงออกมา (Actions) ผู้นำ คือบุคคล ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งหรือได้รับการยกย่องขึ้นเป็นหัวหน้าและเป็นผู้ตัดสินใจในการปกครองบังคับบัญชา และจะพาผู้ใต้บังคับบัญชาหรือหมู่ชนไปในทางดีหรือทางชั่วก็ได้ ผู้นำไม่เพียงแต่ยืนอยู่เบื้องหลังกลุ่มที่คอยแต่ วางแผน และผลักดัน แต่ผู้นำจะต้องเป็นผู้ยืนอยู่ข้างหน้ากลุ่มและนำกลุ่มให้ปฏิบัติงานด้วยการช่วยเหลือกลุ่ม ให้ทำงานบรรลุเป้าหมายสูงสุดตามความสามารถ (กิติ ตยัคคานนท์, 2543: 21-22) ผู้นำ เป็นผู้ที่มีความสามารถแสดงบทบาทในการเป็นผู้นำบุคคลอื่นได้โดยไม่ต้องบังคับบัญชาหรือจูงใจใด ๆ แต่สามารถทำให้ บุคคลอื่น ๆ ยอมรับและศรัทธาจนพร้อมที่จะเชื่อตาม พร้อมที่จะทำตามอย่างจริงใจและพอใจเสมอและเป็น บุคคลประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกันโดยที่ว่าจะเป็นการอยู่ร่วมกันก็ตามหรือกระทำการต่าง ๆ ร่วมกันก็ ตามให้พากันไปด้วยดีสู่จุดหมายที่ตั้งใจได้ (ปริญญา ต้นสกุล, 2543: 34) ผู้นำเป็นบุคคลที่มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้ ผู้นำที่ไม่เป็นทางการเนื่องจากบุคคลนั้นมีลักษณะเด่นเป็นที่ยอมรับของสมาชิก ในกลุ่ม ทำให้สมาชิกในกลุ่มแสดงพฤติกรรมที่มีน้ำหนักและเป็นเอกภาพโดยเขาจะใช้ภาวะผู้นำในการ ปฏิบัติการและอำนวยความสะดวกโดยใช้กระบวนการในการติดต่อสัมพันธ์กันเพื่อมุ่งบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม (มัลลิกา ต้นสอน, 2544: 47) ผู้นำ คือ บุคคลที่สามารถชักจูงคนอื่นให้ปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจอันเนื่องมาจาก คุณลักษณะพิเศษของบุคคลนั้นเป็นผู้มีอิทธิพลและบทบาทเหนือกลุ่มที่สามารถชักชวนหรือชักนำให้บุคคลอื่น ช่วยปฏิบัติภาระต่าง ๆ ให้สำเร็จและบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ (ทอง ทศไกร, 2560: 40)

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2549: 26) ได้ให้ความหมายว่า ผู้นำเป็นผู้ที่จะชักนำหรือจะ พาให้คนอื่นเคลื่อนไหวหรือกระทำการใด ๆ ในทิศทางที่ตนกำหนดเป้าหมายไว้ เช่น เป็นผู้นำองค์กร ผู้นำ สมาคม ผู้นำชุมชนและแม้กระทั่งผู้ที่ป็นหัวหน้าครอบครัวก็จัดว่าเป็นผู้นำ

ผู้นำ คือบุคคลที่ได้รับการยอมรับหรือยกย่องให้เป็นผู้ที่มีความสามารถอันเกิดจากตัวของเขาเอง และ เป็นที่ยอมรับหรือรับการยกย่องของกลุ่มให้เป็นผู้นำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย (วิเชียร วิทยาอุดม, 2548: 2) ผู้นำ เป็นบุคคลที่ทำหรือบุคคลที่นำให้องค์กรประสบความสำเร็จความก้าวหน้า และบรรลุผลโดยเป็นผู้ที่มี บทบาทในการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เป็นผู้ใต้บังคับบัญชา หรือผู้นำคือ บุคคลซึ่งเป็นผู้ก่อให้เกิด

ความมั่นคงและช่วยเหลือบุคคลต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม (รังสรรค์ ประเสริฐศรี, 2544: 31) ผู้นำเป็นผู้ที่มีความสามารถเป็นพิเศษเหนือกว่าบุคคลอื่นในกลุ่มขององค์กรนั้น ๆ รวมทั้งเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ ในเรื่องใด ๆ และสามารถใช้ศาสตร์และศิลป์ในการจูงใจให้คนอื่น ๆ คล้อยตาม ให้คนอื่นทำตาม และร่วมมืออย่างมีความศรัทธา มีความนับถือ ตามแนวทางที่ให้กระทำ ด้วยความเต็มใจอย่างประสานสัมพันธ์กันจนงานสำเร็จบรรลุเป้าหมายของกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (ศิริพร พงศ์ศรีโรจน์, 2540: 195)

คนบางคนเป็นหัวหน้า แต่ไม่ได้เป็นผู้นำส่วนบางคนเป็นผู้นำ แต่ไม่ได้เป็นหัวหน้า และคนบางคนเป็นได้ทั้งสองอย่างคือเป็นได้ทั้งหัวหน้าและได้ทั้งผู้นำ หรือ ผุ้คนต้องนำ ผุ้สตรว์ต้องต้อน และ หัวไม่ส่ายหางไม่กระดิก คำกล่าวเหล่านี้ล้วนสื่อความถึงความหมายของคำว่า ผู้นำ หรือ หัวหน้าทั้งสิ้น ทั้งยังเกี่ยวพันไปกับคำว่าผู้บริหารและนักบริหารที่มีความหมายในทำนองเดียวกันกับคำว่า ผู้นำ (สุเมธ แสงนิมนวล, 2552: 3) ผู้นำ คือบุคคลที่ได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่นทั้งภายในและภายนอกองค์กรและเป็นผู้กำหนดทิศทางขององค์กรในการประสานความร่วมมือกันของบุคคลในองค์กรดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพตรงตามเป้าหมายของวิสัยทัศน์ที่ได้วางไว้ (Stephen, 1999: 8-11) ผู้นำคือ บุคคลใดบุคคลหนึ่งในกลุ่มเป็นผู้ควบคุมและประสานงานให้กิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มดำเนินไปได้ด้วยดีและด้วยความเรียบร้อย (Fiedler, 1967: 8) และผู้นำยังมีความหมายดังนี้

ผู้นำ คือ บุคคลที่มีบทบาทหรือมีอิทธิพลต่อคนในหน่วยงานเหนือกว่ามากกว่าผู้อื่น

ผู้นำ คือ บุคคลที่มีบทบาทเหนือผู้อื่น

ผู้นำ คือ บุคคลที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการอำนวยความสะดวกให้หน่วยงานดำเนินไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ

ผู้นำ คือ บุคคลที่ได้รับการเลือกจากผู้อื่นให้เป็นผู้นำ

ผู้นำ คือ บุคคลที่ดำรงตำแหน่งผู้นำหรือผู้เป็นหัวหน้าหน่วยงาน (Halpin, 1966: 46)

สรุปได้ว่า ความหมายของผู้นำคือ ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง หรือหัวหน้าในระดับต่าง ๆ ที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ เป็นผู้ที่มีอิทธิพลและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในกลุ่มและใช้ความสามารถของตนเองโดยวิธีการต่าง ๆ ชักจูงให้ผู้อื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ เพื่อดำเนินกิจกรรมขององค์กรให้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยนำบุคคลเหล่านี้ไปโดยเขาให้ความไว้วางใจไม่ขัดขวางเพราะมีความเชื่ออย่างเต็มที่ พร้อมทั้งให้ความเคารพนับถือ ให้ความร่วมมือ และมีความมั่นใจในตัวผู้นำอย่างจริงจัง สามารถดึงความสามารถของผู้อื่นมาใช้ในการดำเนินการงานของกลุ่มหรือองค์กรบรรลุเป้าหมาย ดังนั้นการเป็นผู้นำจึงเป็นศิลปะของการที่จะมีอิทธิพลเหนือคน และนำคนแต่ละคนไปโดยที่คนเหล่านั้นมีความเชื่ออย่างเต็มที่ มีความมั่นใจในตัวผู้นำ ไม่มีผู้นำคนใดในโลกที่เก่งกว่าเพื่อนร่วมงานทั้งหมดรวมกัน ต้องมีทัศนคติที่ว่า ห้วงเวลาที่เป็นผู้นำ คือห้วงเวลาที่ดีที่สุดของชีวิตที่จะทำประโยชน์ให้แก่แผ่นดินและประเทศชาติ ต้องระลึกไว้โดยตลอดเวลากว่า การเป็นหัวหน้า คือความทุกข์ โดยแท้ เราจึงไม่ควรไปทุกข์กับมัน

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ

โดยทั่วไปขอบเขตของการเป็นผู้นำนั้นกว้างมาก ตามความคิดเห็นของนักการศึกษาหรือนักวิชาการทั่วไปให้ความคิดเห็นในทฤษฎีที่เกี่ยวกับผู้นำไว้ต่าง ๆ กัน แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ผู้นำแบบธรรมราชา คือ ผู้นำซึ่งยังชนทั้งหลายให้ยินดีด้วยทศพิธราชธรรมเป็นพระราชผู้ทรงธรรม ลักษณะธรรมราชา มีกล่าวไว้ในจกัถวัตตสูตรอย่างชัดเจน คือทรงเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม ยึดถือธรรมเป็นหลักในการปกครองทำให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

2. ผู้นำแบบสมมติเทวราชา คือ ยกอำนาจสิทธิ์ขาดให้เป็นผู้เป็นใหญ่ เป็นผู้ดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยปราบปรามเหตุการณ์ให้อยู่ในความสงบเรียบร้อยดำเนินการบริหารกิจการต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม (พระครูสิริจันทวิฐ, 2549: 26)

Fiedler ได้กล่าวถึงแนวคิดการเป็นผู้นำ เกิดขึ้นตามลักษณะแนวคิดแตกต่างกันสรุปรวบรวมไว้ 5 ประการ คือ

1. ทฤษฎีพันธุกรรม (Genetic) จากแนวคิดตามทฤษฎีนี้มีมาแต่โบราณโดยมีความเชื่อว่า การเป็นผู้นำเป็นเรื่องความสามารถที่เกิดขึ้นเฉพาะตน หรือเฉพาะตระกูลและสืบเชื้อสายกันได้เพราะบุคลิภาพหรือลักษณะการเป็นผู้นำตามแนวคิดนี้เป็นของที่มีมาแต่กำเนิดและคุณสมบัติเหล่านี้เป็นคุณสมบัติเฉพาะตัวที่สืบเชื้อสายกันในตระกูลเมื่อพ่อเป็นผู้นำ ลูกเกิดมามีเป็นผู้นำด้วย

2. ทฤษฎีคุณลักษณะผู้นำ (Trait Theory) เมื่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ในโลกเปลี่ยนแปลง ทฤษฎีพันธุกรรมก็ได้รับการปรับปรุงแก้ไขตามด้วย “ผู้นำ” ในยุคต่อมาไม่ได้จำกัดเฉพาะคนชั้นสูงหรือเฉพาะบางตระกูลเท่านั้น แต่สามารถเกิดขึ้นได้จากคนทุกระดับไม่ว่าสูงหรือต่ำ ไม่ว่ารวยหรือจน เพียงขอให้มีความเป็นภาวะผู้นำ (Leadership Trait) ก็พอ คุณสมบัติเหล่านี้อาจจะมาโดยกำเนิดหรืออาจได้มาจากประสบการณ์หรือจากการศึกษาเล่าเรียน การฝึกฝนอบรม

3. ทฤษฎีผลกระทบระหว่างบุคคลและสถานการณ์ (Personal Situational Theories) มีการศึกษาเรื่องภาวะผู้นำอีกกลุ่มหนึ่งที่เห็นว่า การศึกษาโดยเน้นที่ตัวผู้นำอย่างเดียวไม่สมบูรณ์ ควรจะศึกษาสถานการณ์ด้วย เพราะภาวะผู้นำนั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์เป็นอย่างมาก ยกตัวอย่างคนที่มีความฉลาด ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นผู้นำได้ทุกคนทุกโอกาสย่อมแล้วแต่สถานการณ์ สถานการณ์บางอย่างอาจไม่ต้องการเขา การศึกษาภาวะผู้นำจะต้องรวมเรื่องสถานการณ์เข้าไปด้วยจึงเกิดทฤษฎีผลกระทบระหว่างบุคคลและสถานการณ์ขึ้น ซึ่งถือว่าภาวะผู้นำเกิดจากผลกระทบของปัจจัย 2 ประการดังนี้ 1) คุณลักษณะของผู้นำ และ 2) เหตุการณ์ที่เผชิญหน้า

4. ทฤษฎีความสัมพันธ์และความคาดหวัง (Interaction-Expectation Theories) เป็นเรื่องที่นักคิดแต่ละคนเน้นแนวคิดไปคนละอย่าง ทฤษฎีข้างต้นเน้นที่ตัวผู้นำและสถานการณ์ เน้นเรื่องปฏิสัมพันธ์และความคาดหวัง ความสนใจของแนวคิดนี้คือ กลุ่มบุคคลมนุษย์ย่อมมีความเกี่ยวข้องติดต่อสัมพันธ์กันเสมอ กิริยาอาการของบุคคลหนึ่งย่อมกระทบหรือได้รับการสนองตอบจากอีกคนหนึ่ง ปฏิกริยาในกลุ่มซึ่งเป็นเรื่องสำคัญ

เมื่อมีการติดต่อสัมพันธ์กันก็ย่อมมีการคาดหวังทั้งการปฏิสัมพันธ์และการคาดหวังย่อมเกิดขึ้นในกลุ่มนี้ให้หลักการว่าสมาชิกของกลุ่มคนใดคนหนึ่งสามารถจะเป็นผู้นำได้ถ้าหากบุคคลนั้นเป็นผู้ริเริ่มบทบาทในกลุ่มและบทบาทเหล่านั้นย่อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของกลุ่ม แนวคิดของกลุ่มทฤษฎีสัมพันธ์และความคาดหวังนี้ เน้นไปที่สถานการณ์ของกลุ่มเป็นหลัก คือลักษณะและกิจกรรมของกลุ่มเป็นสถานการณ์ ฟิเลอร์ (Fiedler) ได้กล่าวว่าการเป็นผู้นำจะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้น ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของผู้นำและลักษณะของสถานการณ์กลุ่ม (Group Task Situation) ซึ่งมีองค์ประกอบ 3 อย่าง คือ อำนาจตามตำแหน่งของผู้นำ (Position Power) ผู้นำในบางกลุ่มอาจจะเป็นผู้นำที่มีอำนาจตามตำแหน่งการที่ผู้นำกลุ่มมีอำนาจมากหรือน้อยทำให้สถานการณ์ของกลุ่มแตกต่างกันไป เช่น การที่ผู้นำกลุ่มมีอำนาจตามตำแหน่งสูงย่อมจะทำให้มีการยอมรับสูงและง่ายต่อการควบคุมแต่ก็ไม่จริงเสมอไป ผู้นำที่ไม่มีตำแหน่งหน้าที่ก็เป็นที่ยอมรับได้ อำนาจหน้าที่ตามตำแหน่งของผู้นำที่ความหมายต่อปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มภารกิจของกลุ่ม (Task Power) และงานที่กลุ่มต้องการทำให้สำเร็จงานเหล่านี้อาจจะยากง่ายแตกต่างกัน ความยากง่ายก็มีความสำคัญต่อปฏิสัมพันธ์กลุ่มความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำ และผู้ตาม (Leader and Follower Relationship) ผู้ตามย่อมมีความคาดหวังจากผู้นำ หากผู้นำเป็นที่ยอมรับและมีความสามารถที่คาดหวังการติดต่อสัมพันธ์ในกลุ่ม ก็เป็นไปได้ด้วยดี การนำกลุ่มไปสู่จุดหมายปลายทางก็ง่ายขึ้น เมื่อรวมองค์ประกอบทั้ง 3 เข้าด้วยกันจะทำให้ได้สถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเปลี่ยนแปลงไป

5. ทฤษฎีมนุษยนิยม (Humanistic Theories) นักทฤษฎีกลุ่มนี้ ได้แก่ อาร์กิริส (Argyris) เบลค และ มูตัน (Blake and Mouton) ลิเคิร์ต (Likert) และ แมคเกรเกอร์ (McGregor) ซึ่งถือหลักว่า 1) เน้นธรรมชาติของมนุษย์เป็นหลัก มนุษย์รักอิสระ มีความต้องการความหวังมีความตั้งใจ และมีแรงจูงใจที่จะทำงาน 2) ธรรมชาติขององค์กรย่อมมีการควบคุมให้เป็นระบบและระเบียบ และ 3) ภารกิจของผู้นำ คือจัดปรับปรุงสภาพแวดล้อมหรือบรรยากาศขององค์กรเพื่อให้บุคคลทำงานได้อย่างเต็มที่ ตอบสนองความต้องการส่วนบุคคล และบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร

สรุปทฤษฎีทั้ง 5 เน้นสาระสำคัญต่าง ๆ คือทฤษฎีพันธกรรมเน้น “ผู้นำ” โดยการสืบทายาททฤษฎีที่สองเน้น “คุณลักษณะของผู้นำ” ทฤษฎีที่สาม เน้นผลกระทบระหว่าง “ตัวผู้นำ” และ “สถานการณ์” แนวคิดทฤษฎีที่สี่ เน้นกลุ่มบุคคลโดยศึกษาซึ่งกับปฏิสัมพันธ์และความคาดหวังของกลุ่ม ส่วนทฤษฎีสุดท้ายเน้น “ตัวบุคคล” คือเน้นที่ตัวมนุษย์และสร้างหลักการจากธรรมชาติของมนุษย์โดยศึกษาจากแนวคิดของแมคเกรเกอร์ (McGregor) ในเรื่องทฤษฎี X ทฤษฎี Y (Fiedler, 1967: 187-188)

สรุปได้ว่า ผู้นำ ตามแนวคิดต่าง ๆ คือ บุคคลที่มีลักษณะคุณสมบัติที่สามารถชักจูงคนอื่นให้ปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจหรือได้รับความไว้วางใจอันเนื่องจากคุณลักษณะพิเศษของบุคคลนั้นเองให้เป็นผู้มีอิทธิพลและบทบาทเหนือกลุ่มสามารถชักชวนหรือชักนำให้บุคคลอื่นช่วยปฏิบัติภาระต่าง ๆ ให้สำเร็จบรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ อย่างไรก็ตาม “ผู้นำ” ยังมีคำอื่น ๆ อีก เช่น ผู้บังคับบัญชา ผู้บริหาร ผู้จัดการ ผู้อำนวยการ หัวหน้า เป็นต้น เพราะฉะนั้น “ผู้นำ” คือบุคคลใดก็ตามที่มีอิทธิพลเหนือคนอื่นในกลุ่มหรือมี

บทบาทสำคัญในการนำกลุ่มไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายในการทำงาน ผู้นำอาจเป็นคนคนเดียวกับผู้บริหารหรือไม่ก็ได้ ดังนั้น ในกลุ่มหรือองค์กรหนึ่ง ๆ อาจมีผู้นำหลายคนนอกเหนือไปจากผู้บริหารหรือหัวหน้าซึ่งเป็นผู้นำโดยตำแหน่ง

ความหมายของภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำ มีนักการศึกษาและนักวิชาการของไทยได้ให้ความหมายไว้หลายคนจึงได้รวบรวมความหมายของภาวะผู้นำไว้ดังต่อไปนี้

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) (2546: 8) ให้ความหมาย “ภาวะผู้นำ” ว่าเป็น ผู้นำนั้นเป็นผู้มีคุณสมบัติที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานงานกันและนำพากันไปสู่จุดมุ่งหมายที่พึงปรารถนา ภาวะผู้นำ คือ คุณสมบัติที่พึงปรารถนา ปัญญา ความดี ความรู้ ความสามารถที่พึงปรารถนา ของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานงานกันและพากันไปสู่จุดมุ่งหมายที่พึงปรารถนา สอดคล้องกับพระธรรมโกศาจารย์ (ประยุทธ์ ธรรมจิตโต) (2549: 26) ได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำไว้ว่า เป็นศิลปะในการทำงาน เพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุเป้าหมายตามต้องการ ภาวะผู้นำเป็นศิลปะหรือกระบวนการที่ผู้นำมีอิทธิพลต่อผู้ตามในการที่จะทำให้ผู้ตามมีความเต็มใจพร้อมใจในการทำงาน และมีความกระตือรือร้นในการที่จะทำงานนั้นและเพื่อให้งานนั้นบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม (เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2552: 32) ภาวะผู้นำ คือ พฤติกรรมที่ผู้นำได้แสดงออกในรูปของกระบวนการในความสามารถหรือกิจกรรมซึ่งจะก่อให้เกิดอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนหรือบุคคลอื่น โดยที่บุคคลอื่นจะคล้อยตามหรือปฏิบัติตามผู้นำ เพื่อให้การดำเนินการบรรลุตามวัตถุประสงค์ ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งหรือสถานการณ์ทั้งหมด (อาคม วัดโสง, 2547: 4) ภาวะผู้นำ หรือการเป็นผู้นำในสถานศึกษาเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการบริหารงานในโรงเรียน หรือผู้นำ โดยตรงกล่าวว่าภาวะผู้นำตามการวิเคราะห์ศัพท์มีความหมายที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. ความสามารถของหัวหน้าที่จะต้องเป็นผู้นำ คือหัวหน้าต้องมีความสามารถในการนำลูกน้อง จะต้องเป็นผู้สามารถชี้แนวทางหรือกำหนดหนทางและวิธีอันเหมาะสม ถูกต้อง เพื่อปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จตามที่กำหนดไว้

2. ความสามารถของหัวหน้าที่จะต้องเอาชนะจิตใจลูกน้อง ได้แก่ ความรักดีต่อหัวหน้า และความร่วมมื้อมุ่งใจของบรรดาผู้ใต้บังคับบัญชาหรือลูกน้องที่จะปฏิบัติงานหลักในทางรัฐศาสตร์จึงตั้งชื่อไว้ว่า “ความสำเร็จของงานนั้น” อยู่ที่เอกภาพของการทำงานและการที่จะเกิดเอกภาพในการปฏิบัติการได้นั้นส่วนใหญ่อยู่ที่ความรู้สึกของบรรดาลูกน้องทั้งมวลที่มีพันธะทางใจอยู่ต่อผู้เป็นหัวหน้า

3. ความสามารถของหัวหน้าที่จะต้องฟันฝ่าอุปสรรคในการทำงานซึ่งอยู่กับบุคลิกภาพของผู้ที่เป็นหัวหน้าเอง ที่จะต้องเป็นคนที่ยืดหยุ่นเปลี่ยนแปลงและปรับตัวเองให้เข้ากับผู้ใต้บังคับบัญชาและจะต้องมีศักยภาพต่อหัวหน้าที่แสดงให้เห็นว่าเขาจะทำงานให้สำเร็จได้อย่างไร แม้มีอุปสรรคก็ช่วยแก้ไขจนบรรลุเป้าหมาย (กวีวงศ์พุม, 2542: 2-11) ภาวะผู้นำ หมายถึง คุณภาพของพฤติกรรมของบุคคลเพื่อชักนำบุคคลอื่น หรือชักนำกิจกรรมต่าง ๆ ในภาวะขององค์กรให้คนทำ (Chester I Bernard, 1962: 83) ภาวะผู้นำในเชิงปฏิสัมพันธ์

ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม โดยมีผู้นำเป็นตัวแทนในการเปลี่ยนแปลง เป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อบุคคลอื่น ๆ ในกลุ่ม ภาวะผู้นำจึงเกี่ยวข้องกับการใช้อิทธิพลและปฏิสัมพันธ์กันระหว่างบุคคล เป็นตัวแทนของการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อพฤติกรรมและการปฏิบัติงานของสมาชิก ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงนั้นต้องมุ่งไปที่การบรรลุเป้าหมายของกลุ่มด้วย (Gibson, J.L., Ivancevich, J.M., & Donnelly, J.H., 1997: 272)

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ เป็นศิลปะในการสร้างอิทธิพล หรือกระบวนการที่นำกระบวนการต่าง ๆ ในองค์กรออกมาใช้ด้วยความสัมพันธ์ที่ระหว่างผู้นำกับผู้ตามอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการโน้มน้าวจิตใจ ปฏิบัติตามผู้นำ มีความรู้สึกร่วมกันโดยไม่ต้องสั่งการจนเกิดบรรยากาศที่ดี ทำให้เกิดการทำงานร่วมกันอย่างกระตือรือร้น ด้วยความเต็มใจ เพื่อให้งานบรรลุจุดมุ่งหมายและเป้าหมายที่ตั้งตามเป็นการใช้อิทธิพลของบุคคลหรือของตำแหน่งโดยการจูงใจให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลปฏิบัติตามความคิดเห็น ความต้องการของตนเองด้วยความเต็มใจยินดีที่จะให้ความร่วมมือเพื่อที่จะนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มตามที่กำหนดไว้ ภาวะผู้นำจึงเป็นความสามารถของผู้นำในการชักจูงหรือโน้มน้าวผู้อื่นให้ค้นหาหนทางที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดให้อย่างมีความกระตือรือร้นและเป็นการผูกมัดหรือหลอมรวมกลุ่มเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ความสำคัญของภาวะผู้นำ

สังคมปัจจุบันเป็นสังคมที่ขึ้นอยู่กับภาวะผู้นำ การบริหารองค์กรจำเป็นต้องขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถ จินตนาการ และความรับผิดชอบของผู้นำ แม้ว่าภาวะผู้นำจะเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความแตกต่างในการปฏิบัติงานขององค์กรก็ตาม แต่ปัจจุบันภาวะผู้นำบุคคลกำลังเป็นสิ่งที่ขาดแคลนมากในเกือบทุกองค์กร (วิชญ์ อ่องสกุล, 2558: 24) เพื่อให้ทันการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม เทคโนโลยี โครงสร้างขององค์กร และพฤติกรรมทางสังคม ผู้บริหารจึงต้องพัฒนาความรู้ความสามารถ ความเข้าใจ และคุณลักษณะภาวะผู้นำอยู่ตลอดเวลา เพราะภาวะผู้นำเป็นกลไกสำคัญของการทำงานภายในองค์กร ดังนั้นการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารจึงเป็นการเพิ่มพูนความรู้ความชำนาญให้สูงขึ้นไม่เพียงแต่จะรู้งานในหน้าที่หลักเท่านั้น ผู้บริหารจะต้องรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในองค์กร การบริหารภาวะผู้นำ การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน และการพัฒนาภาวะผู้นำ สำหรับผู้บริหารจะมุ่งไปที่จุดหมายขององค์กรโดยรวม คือ เป็นการสร้างความสนใจในการทำงานของบุคลากร สอนวิธีการทำงานเพื่อให้การบริหารงานได้ผลสูงสุด และจุดหมายส่วนตัวเป็นการพัฒนาเจตคติของผู้บริหารให้ทันสมัยอยู่เสมอ เพื่อพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำที่ส่งเสริมและสร้างขวัญกำลังใจของคนในองค์กร และเพื่อให้ผู้บริหารได้มีโอกาสพบปะแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็น และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน (อุทัย โล้วมั่นคง, 2552: 77)

ความสำคัญของภาวะผู้นำนั้นเป็นปัจจัยสำคัญต่อการบริหารหรือต่อตัวผู้บริหาร เพราะภาวะผู้นำจะเป็นเครื่องชี้วัดให้เห็นถึงความสำเร็จของหน่วยงาน การดำเนินงานอย่างราบรื่นและบรรลุวัตถุประสงค์ ย่อมขึ้นอยู่กับทักษะ และศิลปะในการบริหารงานของผู้นำนั้นก็คือ ภาวะผู้นำของผู้บริหาร (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543: 61)

ความสำคัญของภาวะผู้นำที่มีต่อองค์กร มีดังนี้

1. เป็นส่วนที่ดึงดูดความรู้ ความสามารถต่าง ๆ ในตัวผู้นำออกมาใช้ กล่าวได้ว่าผู้บริหารหรือผู้นำที่มีความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องงานมากมายเพียงใดก็ตาม แต่ถ้าหากขาดภาวะผู้นำแล้ว ความรู้ความสามารถดังกล่าว จะไม่ได้ถูกนำออกมาใช้หรือไม่มีโอกาสใช้อย่างเต็มที่เพราะไม่สามารถกระตุ้นหรือชักจูงผู้อื่นให้คล้อยตามและปฏิบัติงานบรรลุเป้าหมาย

2. ช่วยประสานความขัดแย้งต่าง ๆ ภายในหน่วยงานหรือองค์การจะประกอบด้วยบุคคลจำนวนหนึ่งมารวมกัน จะมากหรือน้อยแล้วแต่ขนาดของหน่วยงานหรือองค์การ ซึ่งบุคคลเหล่านี้มีความแตกต่างกันในหลายๆ เรื่อง เช่น การศึกษา ประสบการณ์ ความเชื่อ ฯลฯ การที่บุคคลมีความแตกต่างกันในเรื่องดังกล่าวมาอยู่รวมกันในหน่วยงานหรือองค์การ มักก่อให้เกิดความขัดแย้งแต่ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งในรูปใด ถ้าผู้บริหารในหน่วยงานหรือองค์การ มีภาวะผู้นำที่มีคนยอมรับนับถือแล้วก็จะสามารถประสานหรือช่วยบรรเทาความขัดแย้งระหว่างบุคคลในหน่วยงานหรือองค์การได้ โดยการชักจูงประนีประนอมหรือประสานประโยชน์เพื่อให้บุคคลต่าง ๆ ในหน่วยงานหรือองค์การมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและร่วมกัน พินฉาอุปสรรคเพื่อให้หน่วยงานที่มีความเจริญก้าวหน้ากล่าวโดยสรุปก็คือ ภาวะผู้นำช่วยผูกมัดเชื่อมโยงให้สมาชิกของหน่วยงานมีเอกภาพนั่นเอง

3. ช่วยโน้มน้าวชักจูงให้บุคลากรได้ทุ่มเทความรู้ความสามารถให้แก่องค์การและองค์การจะต้องมีปัจจัยเอื้ออำนวยหลายอย่างที่จะทำให้สมาชิกตั้งใจและทุ่มเทในการทำงาน เช่น การจัดบุคคลทำงานตรงตามความถนัดและความสามารถ ผู้บังคับบัญชาต้องรู้จักรับฟังความคิดเห็น การประเมินการปฏิบัติงานก็ต้องมีความยุติธรรม และสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่ขาดเสียมิได้ก็คือ ผู้บริหารขององค์กรมีภาวะผู้นำทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดการยอมรับ เกิดความศรัทธาและเกิดความเชื่อมั่นว่าผู้บริหารไม่เพียงแต่นำองค์การให้อยู่รอดเท่านั้น แต่จะนำความเจริญก้าวหน้าความภาคภูมิใจเกียรติยศชื่อเสียงและความสำเร็จมาสู่องค์การ

4. ทำให้เป็นหลักยึดให้แก่บุคลากร เมื่อหน่วยงานหรือองค์การเผชิญสภาวะคับขันหรือสภาวะที่อาจกระทบถึงความอยู่รอด ภาวะผู้นำของผู้บริหารจะยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้น เพราะในสภาพเช่นนั้นผู้บริหารจะต้องเพิ่มความระมัดระวัง ความรอบคอบ ความเข้มแข็ง และกล้าตัดสินใจที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพต่าง ๆ ภายในหน่วยงานหรือองค์การที่ขาดประสิทธิภาพต่าง ๆ ให้รอดพ้นจากสภาวะคับขัน (สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, 2545: 1)

สรุปได้ว่า การเป็นผู้นำนั้นเป็นไปได้ไม่ยาก แต่การที่จะเป็นผู้นำที่ดีให้ได้นั้นต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ของการบังคับบัญชา ภาวะผู้นำมีอยู่หลากหลายแบบ อาทิ ภาวะผู้นำในยามวิกฤต ภาวะผู้นำในภาวะปกติ ภาวะผู้นำทางการเมือง ภาวะผู้นำในเศรษฐกิจ ภาวะผู้นำในสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลง

คุณลักษณะของผู้นำที่ดี

เอกลักษณ์ที่เป็นลักษณะพิเศษของผู้นำ คือคุณลักษณะของผู้นำที่มีความเป็นพิเศษ ที่ทำให้ประสบความสำเร็จในการบริหารงาน แต่มีข้อแตกต่างกันบ้างตามลักษณะของงานที่รับผิดชอบ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ว่า คุณลักษณะของผู้นำที่ดีมีอยู่ 2 ด้าน คือ

1. คุณสมบัติด้านภายในตัวของผู้นำเอง ได้แก่ 1) รู้หลักของสัปปริสธรรม มีการรู้หลักการเหตุผล 2) มีสติปัญญา ไม่ประมาท 3) ตื่นตัว ทนต่อเหตุการณ์ 4) มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล และ 5) เป็นคนเข้มแข็ง

2. คุณสมบัติด้านภายนอกของผู้นำ ในการที่จะประสานคนและงานเข้าด้วยกัน ได้แก่ 1) มีความรู้ความสามารถ 2) มีพรหมวิหารธรรมหวังประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม 3) น่ารัก น่าเคารพ 4) เป็นธรรมาธิปไตย 5) ฉลาดในการพูด และ 6) ไม่ลำเอียง (พระธรรมปิฎก, 2546: 10-30)

คุณลักษณะนั้นต้องประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีบุคลิกภาพที่ดี (Good Personality) คือเป็นผู้มีสุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดีมีสุขภาพกายที่ดี คือ เป็นผู้ที่มีสุขภาพอนามัยที่ดีมีท่วงท่ากิริยาท่าทาง รวมทั้งการแต่งกายที่สุภาพเรียบร้อยดีงามสะอาดและดูสง่างามสมฐานะสมส่วน มีสุขภาพจิตที่ดีคือ เป็นผู้ที่มีอัธยาศัยใจคอที่งามเป็นคนดีมีศีลธรรมได้แก่ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา กับทั้งมีกัลยาณมิตรธรรม คือ มีคุณธรรมของคนดี

2. ยึด“หลักธรรมาภิบาล” คือ คุณธรรมของนักปกครองของนักบริหารที่ดี (Good Governance) คือ

1) หลักความถูกต้อง คือมีการพิจารณาวินิจฉัยปัญหาการทำให้ การตัดสินใจ (Decision Making) และการสั่งการ (Command) ด้วยความถูกต้องตามกฎหมายบ้านเมืองและกฎระเบียบข้อบังคับขององค์กรที่ออกตามกฎหมายถูกต้องด้วยพระธรรมวินัย กล่าวคือ ถูกต้องตามหลักศีลธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ดีงามของสังคมถูกต้องตามนโยบายของผู้บังคับบัญชาหน่วยเหนือและถูกต้องตรงประเด็นตามหลักวิชาและได้รับความพึงพอใจจากกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

2) หลักความเหมาะสม คือ รู้จักคิด รู้จักพูด ทำกิจการงาน และปฏิบัติตนได้เหมาะสม ถูกกาลเทศะ กับบุคคล สังคม และสถานการณ์

3) หลักความบริสุทธิ์ คือมีการวินิจฉัย สั่งการ กระทำกิจการงานด้วยความบริสุทธิ์ใจและ ด้วยเจตนาความคิดอ่านที่บริสุทธิ์

4) หลักความยุติธรรม คือ มีการวินิจฉัย สั่งการ และปฏิบัติต่อผู้อยู่ใต้ปกครองและบุคคลที่เกี่ยวข้องด้วยความชอบธรรมบนพื้นฐานแห่งหลักธรรมหลักการเหตุผลและข้อมูลที่ถูกต้องที่เชื่อถือได้และตรงประเด็นและด้วยความเที่ยงธรรมคือไม่มีอคติ หรือลำเอียงด้วยความหลงรักชัง ด้วยความกลัวเกรง และด้วยความหลงไม่รู้จักจริง คือ ขาดข้อมูลที่ถูกต้อง เชื่อถือได้และสมบูรณ์เป็นเครื่องประกอบการวินิจฉัยตัดสินใจให้ความเที่ยงธรรม

3. ผู้ประกอบด้วยสัปปริสธรรม คือคุณธรรมของสัตบุรุษ คือคนดีมีศีลธรรมให้รู้จักเหตุ รู้จักผล ให้รู้เขา ให้รู้เรา แล้วให้รู้จักวางตัวให้เหมาะสมกับกาลเทศะกับบุคคล สังคม และสถานการณ์

4. รู้จักหลักปฏิบัติต่อกันด้วยดีระหว่างผู้บังคับบัญชากับลูกน้องหรือผู้ใต้บังคับบัญชาตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ชื่อ “เหตุภูมิทิศ” 1 ในทิศ 6 มีเนื้อความว่า “เหตุภูมิทิศ “คือทิศเบื้องต่ำ เจ้านายหรือผู้บังคับบัญชาพึงบำรุงบำว คือ ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาด้วยสถาน 5”

5. รู้จักปกครองดูแลผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาด้วยหลัก “อ่อนน้อม แข็งใน” คือ หลัก 9 ป. ดังต่อไปนี้

ป.ที่ 1 ปลุก คือ รู้จักปลุกใจผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาให้มีความตั้งใจเบิกบานแจ่มใสกระปรี้กระเปร่าและยินดีในการทำกิจการงานด้วยความเข้มแข็ง จริ่งจัง และอดทน

ป.ที่ 2 ปลอบ คือ รู้จักปลอบขวัญและปลอบใจให้กำลังใจเวลาที่ลูกน้อง หรือผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาต้องประสบกับความผิดหวัง เศร้าโศก หรือมีใจหดหู่ ท้อถอย ให้กลับมีใจเข้มแข็งในการทำงาน และดำเนินชีวิตไปด้วยดีมีความสุข

ป.ที่ 3 ปั้น คือ ให้มีคุณภาพมีคุณวุฒิและมีคุณธรรมที่ดีที่สูงยิ่ง ๆ ขึ้นไปและประการสำคัญคือมอบหมายอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ ให้ตามความเหมาะสมแก่สมรรถภาพ คุณภาพ คุณวุฒิและคุณธรรม

ป.ที่ 4 ปก คือ รู้จักปกครองลูกน้องหรือผู้ใต้บังคับบัญชาโดยวิธีการที่เป็นธรรม มิให้ถูกระทบกระเทือนเสียหายโดยไม่เป็นธรรม

ป.ที่ 5 ป้อง คือ รู้จักป้องกันลูกน้อง หรือผู้ใต้บังคับบัญชามีให้ประพฤติดีกกฎหมาย หรือประพฤติดิทำนองคลองธรรม

ป.ที่ 6 ปรับ คือ ช่วยให้เขาพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น รวมทั้งการปรับหน้าที่ความรับผิดชอบให้เหมาะสมกับความรู้ความชำนาญ ตามสติปัญญาความสามารถและวิสัยทัศน์ของเขาด้วย

ป.ที่ 7 ประ คือ แนะนำสั่งสอนและหรือให้การสนับสนุนให้ลูกน้องผู้ใต้บังคับบัญชาให้ศึกษาหาความรู้ความชำนาญ ด้วยการให้ศึกษาอบรมวิชาชีพทั้งก่อนที่จะมอบตำแหน่งหน้าที่การงานให้ทำ (Pre-service Training) และภายหลัง ที่ได้ปฏิบัติหน้าที่รับผิดชอบแล้ว (In-service Training) และให้เจริญด้วยคุณธรรม โดยการสนับสนุน ส่งเสริมให้การศึกษา การอบรมธรรมปฏิบัติโดยการปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา อันมีรายละเอียด อยู่ในอริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นต้น ให้เขาเจริญด้วยความรู้คู่คุณธรรม

ป.ที่ 8 ปราบ คือ ถ้าทำงานบกพร่องหรือผิดพลาดหรือ ประพฤติดิผิดกฎหมายผิดระเบียบข้อบังคับขององค์กรและหรือ ประพฤติผิดศีลธรรมก็จะว่ากล่าว ตักเตือน ห้ามปรามแนะนำสั่งสอนให้ปรับปรุงตัวให้รู้จักกลับตัวกลับใจมาประพฤติปฏิบัติดีและปฏิบัติชอบ

ป.ที่ 9 ปราบ คือ ถ้าห้ามปราม และว่ากล่าวตักเตือนหลายครั้งแล้ว ยังไม่ดีขึ้นก็ต้องปราบ คือ การพิจารณาลงโทษทัณฑ์ตามกฎหมายเกณฑ์ขององค์กรตามกฎหมายบ้านเมืองและหรือตามหลักศีลธรรม คือ พระธรรมวินัย

6. รู้จักวิธีการพัฒนาบุคลากร โดยการ แนะนำ สั่งสอน อบรม บ่มนิสัยผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา ให้เป็นคนดีคนมีคุณภาพ คนมีคุณธรรมอยู่เสมอคือ

1) แนะนำให้ทำดี ให้ถูกต้องตามหลักวิชาตามหลักกฎหมายและศีลธรรม

2) นำการทำ โดยทำดีให้ดูเป็นแบบอย่างที่ดี
3) สั่งให้ปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบด้วยวิธีที่ถูกต้อง เหมาะสมและเป็นธรรม
4) สอน ให้ได้เรียนรู้และปฏิบัติงานให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพ
5) อบให้หอม คือ ให้เพิ่มพูนวิชาความรู้คุณธรรม
6) รมให้แห้ง คือ ให้อย่างหรือเผากิเลสโดยให้ศึกษาอบรม ทางกาย ทางวาจาและทางใจ โดยการปฏิบัติธรรมได้แก่ทานกุศล ศีลกุศล ภาวนากุศลและหรือ ศีล สมาธิ ปัญญา อันมีรายละเอียดอยู่ในอริยมรรคมีองค์ 8 เพื่อให้มีมานะละทวิภูฏี และเพื่อกำจัดกิเลสต้นเหตุอุปาทานให้เบาบางลงให้เจริญอยู่แต่คุณความดีมีศีลธรรม

7) บ่มนิสัย ให้ตั้งอยู่ในความดีให้หลีกเลี่ยงความชั่วคือ ไม่ให้มีจิตสันดานโน้มเอียงไปข้างความชั่วที่มักชอบประพฤติดิถีศีล ผิดธรรม และมักติดอยู่ในอบายมุข 6

7. มีความคิดริเริ่ม (Initiatives) ด้วยความคิดสร้างสรรค์ (Creative) โครงการใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์สุขแก่หมู่ชุมชน คณะสังคมและประเทศชาติและวิธีการทำงานใหม่ ๆ ให้การปกครองการบริหารกิจการงานได้บังเกิดผลดีมีประสิทธิภาพสูงขึ้น

8. มีความคิดพัฒนา (Development) คือเป็นนักพัฒนาปรับปรุงแก้ไขสิ่งที่ล้าหลังหรือข้อบกพร่องในการทำงานให้ดีขึ้นอยู่เสมอ

9. มีสำนึกในภาระหน้าที่ของความรับผิดชอบสูง (Sense of Responsibilities) คือมีสำนึกในความรับผิดชอบต่อตนเองโดยการศึกษาหาความรู้เพิ่มพูนศักยภาพและสำนึกในการสร้างฐานะของตนและมีสำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบต่อส่วนรวมคือ ต่อครอบครัว ต่อองค์กร และหมู่คณะที่ตนรับผิดชอบอยู่ และต่อสังคมประเทศชาติให้เจริญสันติสุขและมั่นคงโดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนึกในหน้าที่การงานรับผิดชอบต่อสถาบันหลักทั้ง 3 ของประเทศไทยเรา คือ 1) สถาบันชาติ 2) สถาบันพระพุทธศาสนา และ 3) สถาบันพระมหากษัตริย์ เพราะสถาบันทั้งสามนี้ หากสถาบันใดคลอนแคลนไม่มั่นคงไม่ว่าจะเป็นเพราะถูกศัตรูภายในและ/หรือศัตรูจากภายนอกกรุกรานย่อมกระทบกระเทือนถึงสถาบันหลักอื่น ๆ ของชาติให้คลอนแคลนอ่อนแอไปด้วย

10. เป็นนักเสียสละความสุขส่วนตนอีกทั้งกำลังกายสติปัญญา ความสามารถให้แก่งานเพื่อบรรลุความสำเร็จ และให้ได้ผลดีมีประสิทธิภาพสูง เสียสละกำลังทรัพย์เพื่อช่วยเหลืออนุเคราะห์ ให้ความสงเคราะห์ผู้อื่นที่มีทุกข์ให้พ้นทุกข์ ที่มีสุขก็ให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป และมีสำนึกในความเสียสละอย่างสูง เมื่อยามจำเป็น แม้จะต้องเสียสละชีวิตเลือดเนื้อ เพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และเพื่อรักษาสถาบันหลักทั้ง 3 ของไทยเราคือ สถาบันชาติ สถาบันศาสนาสถาบันพระมหากษัตริย์ก็จะต้องทำ

11. มีความมั่นใจตนเองสูง (Self Confidence) เรื่องนี้หมายถึงมีความมั่นใจในธรรมคือ มีความมั่นใจในความรู้ความสามารถและสติปัญญารวมทั้งวิสัยทัศน์ ทั้งคุณธรรม คือความเป็นผู้มีศีลมีธรรมอันคนที่ได้ศึกษาอบรมมาดีแล้วมิใช่มีความดีแล้วมิใช่มีความมั่นใจอย่างผิด ๆ ลอย ๆ อย่างหลงตัวหลงตนทั้ง ๆ ที่แท้จริงตนเอง

หาได้มีคุณสมบัติและคุณธรรมดีสมจริงไม่และรู้จักต้องรู้จักแสดงความมั่นใจ ในเวลาคิด พูด ทำให้เหมาะสมกับกาลเทศะบุคคลสถานที่และประชุมชนด้วย (พระราชวชิรเมธี, 2559: 50-53)

พระราชวชิรปฏิภาณ (สุนทร ญาณสุนทร) ให้ความหมายลักษณะผู้นำที่ดีว่า ผู้นำที่ดีพึงดูตัวอย่างจากพระพุทธปฏิมาที่มีคุณลักษณะที่ทุกคนควรนำมาเป็นแบบอย่างแก่ผู้นำซึ่งลักษณะของพระพุทธปฏิมาที่ควรดูเป็นแบบอย่างมีอยู่ด้วยกัน 7 ประการ คือ 1) เกศแหลม 2) ตาตู 3) หูยาน 4) นั่งนาน 5) ไม่ขานตอบ 6) ยิ้มปლობประโลมใจ และ 7) ตัดสินให้ด้วยความยุติธรรม ในคุณลักษณะทั้ง 7 ประการนี้ผู้นำควรนำมาเป็นแบบอย่างในการบริหารงานซึ่งแต่ละลักษณะนั้นมีความหมายโดยรวมดังนี้

1. เกศแหลม หมายถึง ให้มีสติปัญญาฉลาดอย่างเงา และจะสังเกตว่า เกศพระพุทธรูปจะเป็นลักษณะเป็นเปลวเพลิง นั้นหมายถึง มีปัญญาหรือพระปัญญาคุณนั่นเอง

2. ตาตู หมายความว่า เป็นผู้นำต้องรู้จักสอดส่องดูแลตรวจสอบความเรียบร้อยหรือสังเกตจิตความประพฤติของผู้ใต้บังคับบัญชาว่าแต่ละคนเป็นคนแบบไหน สมควรจะปฏิบัติต่อเขาและป้องกันตัวเองอย่างไร ในองค์กรมีพรรคพวกใดบ้างเวลาจะเซ็นหนังสือหรืออนุมัติอะไรลงไป ต้องอ่านให้ละเอียดถี่ถ้วน เพราะอาจจะมีผลให้เกิดความเสียหายในองค์กรหรือหน่วยงานตามมาได้

3. หูยาน หมายถึง ให้หูหนักแน่นอย่าหูเบาใช้หมายถึงอายุยืน เพราะพระพุทธอายุขัย ๘๐ พรรษา ก็ถือว่าไม่ยืนยาวมากนักแต่ที่ควรนำมาใช้คือให้หูหนักเวลามีใครมาพูดอะไรหรือได้ยินอะไรมาก็อย่าเพิ่งเชื่อในทันทีทันใด ให้คิดวิเคราะห์ให้ดี ให้หนักแน่นเข้าไว้ เพราะบางทีอาจจะมีคนในองค์กรมายุแหย่ตะแคงรัวให้แตกแยกความสามัคคีกันก็เป็นได้ ผู้นำจึงควรไม่เชื่อคนง่ายอย่างไร้เหตุผล

4. นั่งนาน หมายถึง อย่าเบื่อหน่ายหน้าที่ของตนเองให้ยินดีในหน้าที่ของตนเองจะสังเกตว่า พระพุทธรูปไม่เคยลุกไปไหนนั่น ผู้นำก็ไม่ต้องเบื่อที่จะทำหน้าที่ของตนตลอด

5. ไม่ขานตอบ หมายถึง บางทีมีสิ่งที่มีมากระทบกระทั่งจิตใจเป็นเหตุให้ขาดสติสัมปชัญญะ ผู้นำก็ควรจะไม่เถียงหรืออย่าได้ตอบถ้าคิดว่าจะเกิดผลเสียมากกว่าผลดี ดังพระพุทธรูปไม่พูดกับใครนั่งเฉย ๆ ก็ยังมีคนไปพูดกับท่านหรือขอให้ท่านช่วยเหลืออยู่เนือง ๆ

6. ยิ้มปლობประโลมใจ หมายความว่า เวลาที่ผู้ใต้บังคับบัญชามีความเดือดร้อนใจมาขอความช่วยเหลือ ผู้นำต้องมีเมตตากับลูกน้อง ต้องช่วยปอบให้เขาดีขึ้น และช่วยเหลือเขาในสิ่งที่เห็นว่าสมควรและถูกต้อง ดังพระพุทธรูปเวลามีใครไปหาหรือไปขอความช่วยเหลือท่านก็จะยิ้มให้

7. ตัดสินให้ด้วยความยุติธรรม หมายความว่า เป็นผู้นำต้องเที่ยงธรรมอย่าลำเอียงด้วยอำนาจของอคติ ให้ยึดหลักความถูกต้องมากกว่าความถูกต้องใจเวลามีปัญหาต้องตัดสินใจต้องยึดหลักธรรมาธิปไตยคือยึดถือธรรมหรือยึดความถูกต้องเป็นใหญ่จึงจะเป็นผู้นำที่ดีและจะได้ทั้งใจของคนแลผลของงานเป็นต้น (พระราชวชิรปฏิภาณ, 2550: 25-37)

สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำมีความสำคัญต่อคนหรือผู้ร่วมงานโดยผู้นำจะพยายามทำให้ผู้ร่วมงานเกิดการยอมรับอิทธิพลและโน้มน้าวทางใจ ด้วยศักยภาพของผู้นำที่มีผลต่อผู้ร่วมงาน การพัฒนาภาวะผู้นำมี

ความสำคัญ การบริหารที่จะนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จได้นั้น จะนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังนั้นผู้บริหารจึงต้องพัฒนาภาวะผู้นำให้เกิดขึ้นเพราะผู้บริหารไม่มีภาวะผู้นำมาแต่เกิด สามารถเรียนรู้ได้ภาวะผู้นำจึงมีความสำคัญมากเพราะการวางแผน การตัดสินใจ การสั่งการ ดูแล และควบคุม ในสภาพเช่นนั้นผู้บริหารจะต้องเพิ่มความระมัดระวัง ความรอบคอบ ความเข้มแข็ง และกล้าตัดสินใจที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพต่าง ๆ ที่จะทำให้สมาชิกตั้งใจและทุ่มเทในการทำงาน แต่ถ้าหากขาดภาวะผู้นำแล้ว ความรู้ความสามารถดังกล่าวจะไม่ได้ถูกนำออกมาใช้หรือไม่มีโอกาสใช้อย่างเต็มที่เพราะไม่สามารถกระตุ้นหรือชักจูงผู้อื่นให้คล้อยตามและปฏิบัติงานบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ได้

สรุป

สรุปสาระสำคัญของบทความได้ดังนี้ คุณลักษณะของผู้นำที่ดี คุณลักษณะและหน้าที่ของผู้นำทั้งหมดข้างต้น ผู้นำแต่ละคนจะสามารถแสดงบทบาทและหน้าที่ของตนเองได้มากน้อยแค่ไหนและในขอบเขตมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับกำลังความสามารถของผู้นำแต่ละคนและบทบาทหน้าที่ของผู้นำก็เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย หน้าที่ในฐานะเป็นผู้นำในด้านการปกครอง หน้าที่ในฐานะเป็นผู้นำด้านการบริหาร หน้าที่ในฐานะเป็นผู้นำในด้านให้การศึกษา หน้าที่ในฐานะเป็นผู้ควบคุมความสัมพันธ์ในกลุ่ม หน้าที่ในฐานะเป็นผู้เชื่อมโยงประสาน และหน้าที่ในฐานะเป็นผู้ติดตามและประเมินผล และผู้นำต้องมีคุณธรรม เป็นคุณสมบัติเฉพาะในการพัฒนาคุณลักษณะของตนเองเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้ใต้บังคับบัญชา การปกครองตนเอง และปกครองผู้อื่น เพื่อนำมาประสานระหว่างคนกับงานเข้าด้วยกัน เช่น มีทัศนคติที่ดี มีวิสัยทัศน์ มีความรอบรู้ มีสติปัญญา มีความกล้าหาญ กล้าคิดริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ ไหวพริบดีทันต่อเหตุการณ์ ยุติธรรม อุดมเห็นอกเห็นใจผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นแบบอย่างทางสังคมลักษณะของภาวะผู้นำที่ดี จะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญ คือ มีความคิดความเชื่อในสิ่งที่ตนเห็นว่าถูกต้องดีงาม มีเป้าหมาย มีความสามารถในการตัดสินใจรวดเร็วและถูกต้องมีความสามารถในการจูงใจคน มีความรับผิดชอบและมีความฉลาด รอบรู้ทันโลกต่อเหตุการณ์ และมีความสามารถในการแก้ปัญหาให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

บรรณานุกรม

- กวี วงศ์พูน. (2542). *ภาวะผู้นำ* (พิมพ์ครั้งที่ 5). ปิเค อินเตอร์พริ้นท์.
- กิติ ตยัคคานนท์. (2543). *เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ* (พิมพ์ครั้งที่ 10). เพลวอักษร.
- ฐิริธญา พรหมสร. (2559) “ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3” [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.

- ชนธัญ ดับเมืองมา. (2560). *ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาในการดำเนินงาน ประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาพะเยา เขต 1* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษามหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยพะเยา.
- ทง ทศไกร. (2560). *กลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนตามหลักทฤษฎีปาปนิกรสูตร ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 1* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษามหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- นิติพล ภูตะโชติ. (2559). *พฤติกรรมองค์กร* (พิมพ์ครั้งที่ 3). จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- ปริญญา ต้นสกุล. (2543). *ศาสตร์แห่งผู้นำ*. โรงพิมพ์จิตจักรวาล.
- พระครูสิริจันทนิวิฐ (บุญจันทร์ เขมกาโม). (2549). *ภาวะผู้นำเชิงพุทธ*. นิติการพิมพ์.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). (2549). *พุทธวิธีบริหาร* (พิมพ์พิเศษ 4 ธันวาคม 2549). มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2540). *พุทธธรรมกับการพัฒนาชีวิต*. โรงพิมพ์ธรรมสภา.
- _____. (2546). *ภาวะผู้นำ* (พิมพ์ครั้งที่ 7). สุขภาพใจ.
- _____. (2546). *ภาวะผู้นำ: ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ. ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม*.
- พระราชวชิรเมธี (วิระ วรปญฺโญ). (2559). *รูปแบบภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาของผู้บริหารมหาวิทยาลัยสงฆ์ไทย* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษามหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชวิจิตรปฏิภาณ (สุนทร ญาณสุนทรโร). (2550). *ยอดแห่งผู้นำ*. ธรรมสภา.
- พระมหาสุระพงษ์ สุรวีโส (สีหมอก). (2555). *ภาวะผู้นำของพระสงฆ์ในการบริหารการพัฒนาชุมชน: กรณีศึกษา พระครูโพธิวิริยคุณ วัดโพธิการาม ตำบลโพนสูง อำเภอบึงสามพัน จังหวัดร้อยเอ็ด* [วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ไพฑูรย์ สีนารัตน์. (2553). *ผู้นำเชิงสร้างสรรค์และผลผลิตภาพ: กระบวนทัศน์ใหม่และผู้นำใหม่ทาง การศึกษา*. ดีเอ็มจี
- มัลลิกา ต้นสอน. (2544). *พฤติกรรมองค์กร*. ด้านสุขภาพการพิมพ์.
- รังสรรค์ ประเสริฐศรี. (2544). *ภาวะผู้นำ*. ธนอักษรการพิมพ์.
- วิเชียร วิทยาอุดม. (2548). *ภาวะผู้นำ*. ซีระฟิล์มและไซเท็กซ์.
- วิโรจน์ สารรัตน์. (2555). *แนวคิด ทฤษฎี และประเด็นเพื่อการบริหารทางการศึกษา*. ทิพย์ วิสุทธิ์.
- วิชญ์ อ่องสกุล. (2558). *การพัฒนาภาวะผู้นำผู้ประกอบกรในวิทยาลัยอาชีวศึกษาสกลนครพัฒนศิลป์* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษามหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- ศิริพร พงศ์ศรีโรจน์. (2540). *องค์กรและการจัดการ*. เทคนิค 19.

- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2543). ระบบการประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา
แห่งชาติ. สำนักงาน.
- สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. (2545). ภาวะผู้นำ: ทฤษฎีและปฏิบัติ. สถาบันราชภัฏเชียงราย.
- สุเมธ แสงนิมนวล. (2552). ภาวะผู้นำกับธรรมาภิบาลในการบริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสถาบัน
พระปกเกล้า. ส. เจริญการพิมพ์.
- เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์. (2552). ความสัมพันธ์ของทฤษฎีภาวะผู้นำ การวิจัย และการปฏิบัติในศาสตร์การ
จัดการการศึกษา. ใน กล้า ทองขาว (บ.ก.), วิกฤติภาวะผู้นำทางการศึกษา: แนวทางการวิจัยและการ
พัฒนา. (น. 32). มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- อาคม วัดไธสง. (2547). หน้าที่ผู้นำการบริการการศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ 2). มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- อุดม สิงโตทอง. (2550). การศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขต
พื้นที่การศึกษาชลบุรี เขต 2 [วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- อุทัย โล้วม้นคง. (2552). การนำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำ ทางจริยธรรมตามแนวพุทธ
ศาสนาของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- Chester, L. B. (1962). *Organization and management*. Harvard University Press.
- Fiedler, F. E. (1967). *A theory of leadership effectiveness*. McGraw-Hill.
- Gibson, J. L., Ivancevich, J. M., & Donnelly, J. H., (1997). *Organization behavior structure
process (9th ed.)*. McGraw-Hill.
- Halpin, A. W. (1966). *Theory and research in administration*. Macmillan.
- Stephen, R. C. (1999). *The four roles of leadership*. Franklin Covey.

การ

เรียนรู้คุณค่าพระพุทธศาสนาจากประสบการณ์ตรง: บทเรียนจากการทัศนศึกษาสังเวชนียสถานแห่งที่ 3 สารนาถ ประเทศอินเดีย

พระมหาอภิชัย มหาปุณฺณ ^{1*}

รับบทความ: 28 กรกฎาคม 2566 แก้ไขบทความ: 14 สิงหาคม 2566 ตอบรับบทความ: 21 สิงหาคม 2566

บทคัดย่อ

บทความเรื่องการเรียนรู้คุณค่าพระพุทธศาสนาจากประสบการณ์ตรง: บทเรียนจากการทัศนศึกษาสังเวชนียสถานแห่งที่ 3 สารนาถ ประเทศอินเดีย มีวัตถุประสงค์เพื่อสะท้อนบทเรียนจากการทัศนศึกษาพุทธสังเวชนียสถานแห่งที่ 3 สร้างแรงจูงใจให้เกิดการศึกษาวិถีการดำเนินชีวิต และสถาปัตยกรรมต่าง ๆ เปิดโอกาสให้เกิดการศึกษาและถ่ายทอดประสบการณ์ความเชื่อในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นบทเรียนที่น่าประทับใจ ประกอบด้วย 1) ความรู้คุณค่าของศาสนาพุทธ 2) ความยินดีในความเรียบง่ายและความพอเพียง 3) การทำสิ่งที่ดีต่อตนเองและคนอื่น ๆ 4) การแบ่งปันความเมตตา และ 5) ความสำคัญของศิลปะและสถาปัตยกรรม อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์ที่ได้รับถือว่ามีความสำคัญตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาว่าด้วยเรื่องความเมตตา การมีสติ ความไม่เที่ยงแท้ การรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงตามความเป็นจริงด้วยปัญญาตน เสริมสร้างประสบการณ์ใหม่ให้เกิดการเรียนรู้สิ่งใหม่ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมและเจตคติแบบถาวรและยั่งยืน เป็นการบูรณาการความเข้าใจจากประสบการณ์ เกิดจากการเรียนรู้ไปสู่การปฏิบัติในชีวิตจริง ซึ่งได้มาจากการศึกษานอกสถานที่ ถือเป็นการพัฒนามุมมองในการดำเนินชีวิตและมีส่วนร่วมเชิงบวกต่อสังคม ดังนั้นการเดินทางทัศนศึกษา ณ สังเวชนียสถานแห่งที่ 3 สารนาถนี้ จึงเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจและจิตวิญญาณ ตลอดจนความมั่นคงในการเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลง และความท้าทายในชีวิต

คำสำคัญ: คุณค่าพุทธศาสนา สังเวชนียสถาน สารนาถ

¹ นักศึกษาปริญญาเอก คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

* อีเมล: ven.apichai@gmail.com

Learning the Values of Buddhism from Direct Experience: Lessons Learned from Field Trips the 3rd Buddhist Holy Place, Sarnath, India

Phramaha Apichai Mahapunyo ^{1*}

Abstract

An article entitled Learning Buddhist Values from Direct Experiences: Lessons from a Field Trip to the 3rd Buddhist Holy Place, Sarnath, India. This article has the purpose of reflecting on the lessons learned from the study trip to the 3rd Buddhist Holy Place to create motivation to study the way of life and architecture provide an opportunity for education and transfer of experience and belief in Buddhism. These impressive lessons consisted of 1) the knowledge of the values of Buddhism 2) the joy of simplicity and sufficiency 3) doing a good thing for myself and others 4) sharing kindness and 5) the importance of art and architecture. However, the experience is considered valuable according to the doctrine of Buddhism on kindness, mindfulness, and impermanence aware of changes as they are with their wisdom. enhance new experiences to learn new things leading to permanent and lasting changes in behavior and attitudes. It integrates understanding from experience learning to practice in real life from field trips. It is considered to develop a perspective on life and positively contribute to society. Therefore, this field trip to the third shrine of Sarnath strengthens the mind and spirit as well as stability in the face of change and challenges in life.

Keywords: Buddhist Value, The Buddhist Holy Place, Sarnath

¹ Ph.D. candidate, Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Wang Noi District, Phra Nakhon Sri Ayutthaya, Thailand

* Email: ven.apichai@gmail.com

บทนำ

การเรียนรู้คุณค่าพระพุทธศาสนาจากประสบการณ์ตรง: บทเรียนจากการทัศนศึกษา สังฆเวชนียสถาน แห่งที่ 3 สารนาถ ประเทศอินเดีย เป็นการนำเสนอการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นประสบการณ์ของผู้ศึกษาเป็นสำคัญ ซึ่งการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์นั้นเป็นกระบวนการที่ผู้เรียนเป็นผู้คิดและลงมือกระทำเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เพื่อสร้างความรู้ใหม่ โดยเริ่มจากการรับรู้ปัญหา คิดหาแนวทางแก้ไข ปรับเปลี่ยนตนเองตาม กระบวนการเรียนรู้ให้สามารถปฏิบัติในสถานการณ์ใหม่ ๆ (Dewey, 1997: 159-160) นอกจากนี้แล้ว การศึกษาจากประสบการณ์ตรงจะเป็นแนวทางการสร้างความรู้ ทักษะ และเจตคติ โดยการนำประสบการณ์ เดิมและประสบการณ์ใหม่มาสังเคราะห์และกระตุ้นให้สะท้อนความคิดเกี่ยวกับประสบการณ์นั้น ๆ ออกมาเพื่อ เป็นความรู้ใหม่ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวจะนำไปสู่ผลลัพธ์คือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและเจตคติใหม่

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการศึกษาและการพัฒนาตนเอง เป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติและ เรียนรู้ ตามนัยทางพระพุทธศาสนานั้นการศึกษาถือว่าเป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ มนุษย์ที่จะ มีการศึกษานั้นจะต้องเรียนรู้จนกระทั่งเกิดความรอบรู้ และจะต้องสื่อความหมายถ่ายทอดแก่ผู้อื่นได้อย่างได้ผล สิ่งเหล่านี้ไม่ได้เกิดขึ้นมาลอย ๆ หากแต่ต้องอาศัยการฝึกฝนพัฒนาและจำเป็นต้องพัฒนาเพราะเป็นส่วนสำคัญของ ความพร้อมที่จะดำเนินชีวิตและปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อมอย่างถูกต้อง (พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต), 2531) การพัฒนาการเรียนรู้จากประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมภายนอกจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างการเรียนรู้ และการไปทัศนศึกษามีส่วนสำคัญต่อการเรียนรู้ของมนุษย์ เพราะว่าเป็นวิธีสอนที่ช่วยให้ได้เรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ ผ่านการเรียนรู้นอกห้องเรียน โดยผู้เรียนจะได้รับความรู้จากประสบการณ์ตรง การลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งช่วยให้ เกิดความเข้าใจและจดจำสิ่งที่ได้พบเห็นในเวลาอันรวดเร็วและเป็นเวลานาน และการจัดการเรียนการสอนใน รูปแบบนี้เป็นการใช้แหล่งการเรียนรู้ที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด (ทิศนา ขัมมณี, 2545: 342) ฉะนั้น มนุษย์จึงต้องเรียนรู้และสร้างประสบการณ์ชีวิตผ่านการทัศนศึกษาสถานที่จริง การศึกษาพระพุทธศาสนา โดยตรงจากสถานที่จริงคือ พุทธสังฆเวชนียสถานแห่งที่ 3 ในเมืองสารนาถ ประเทศอินเดีย เป็นการตกผลึก ประสบการณ์เชิงพื้นที่โดยเฉพาะประสบการณ์เชิงคุณค่าที่เกิดจากการสัมผัส ทำให้ได้รับความรู้ ความเข้าใจ ที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเกี่ยวกับคุณค่าทางพุทธศาสนา

บทความนี้มีเนื้อหาประกอบด้วย แนวคิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงพุทธสังฆเวชนียสถานแห่งที่ 3 ธัมมจักกัปปวัตตนสูตรกับคุณค่าของพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้นิพนธ์ได้ถอดบทเรียนทัศนศึกษาสังฆเวชนียสถาน แห่งที่ 3 สารนาถ ประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นการเดินทางในช่วงหลังสถานการณ์โควิด-19 ได้คลี่คลายลงไป จาก การไปทัศนศึกษาสังฆเวชนียสถานแห่งที่ 3 การนำเสนอครั้งนี้ ผู้นิพนธ์นำเสนอเชิงทฤษฎีการเรียนรู้ผ่าน ประสบการณ์ตรง แนวคิดเกี่ยวกับทัศนศึกษา เนื้อหาที่เกี่ยวกับพุทธสังฆเวชนียสถานแห่งที่ 3 เนื้อหาที่เป็น หลักธรรมที่สะท้อนถึงคุณค่าทางพระพุทธศาสนา และสังเคราะห์นำเสนอตอนท้ายตามวัตถุประสงค์การศึกษา ตามลำดับ

การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง

การศึกษาคือกระบวนการเรียนรู้ที่เสริมสร้างประสบการณ์เพื่อให้เกิดสิ่งที่ตั้งงาม การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบและเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ และสังคมโลก การเรียนรู้ประสบการณ์ตรงเป็นการเรียนรู้ที่มุ่งให้เกิดการซึมซับจากบริบทของพื้นที่ และสะท้อนกลับเพื่อเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเอง แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตามลำดับ ดังนี้

ความหมายของการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง

การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงนั้น เป็นกระบวนการที่เน้นผู้เรียนรู้เป็นสำคัญ โดยนำเอาประสบการณ์เดิมที่มีอยู่มาต่อยอดการเรียนรู้ใหม่เพื่อสร้างความรู้ขึ้นใหม่ โดยนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

Evan (1994: 112) กล่าวว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์ หมายถึง ความรู้และทักษะที่ได้รับจากประสบการณ์การทำงาน จากการปฏิบัติและจากการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ หนังสือ การบรรยาย การทดลอง การเรียนรู้จากประสบการณ์จึงเป็นวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย

Kolb (2005: 49) ให้ความหมายว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์ หมายถึง กระบวนการสร้างความรู้ โดยการปรับเปลี่ยนประสบการณ์ที่ต่อเนื่องจากการสังเกต การสะท้อนความคิด สรุปความคิดรวบยอดนำไปสู่การปฏิบัติ

ทิตินา แคมมณี (2545: 131) ให้ความหมายว่า การจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ หมายถึง การดำเนินการที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ตามเป้าหมายโดยให้ได้รับประสบการณ์ที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในเรื่องที่เรียนรู้ก่อน แล้วจึงให้ย้อนไปสังเกต ทบทวนสิ่งที่เกิดขึ้นและนำสิ่งที่เกิดขึ้นมาคิดพิจารณา ไตร่ตรองร่วมกัน จนกระทั่งสามารถสร้างความคิดรวบยอดหรือสมมติฐานต่าง ๆ ในเรื่องที่เรียนรู้ แล้วจึงนำความคิด หรือสมมติฐานเหล่านั้นไปทดลองหรือประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ ๆ ต่อไป

ราณี รัชพงษ์ (2547: 42) กล่าวว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์ คือกระบวนการสร้างความรู้ ทักษะ และเจตคติด้วยการนำเอาประสบการณ์เดิมมาบูรณาการเพื่อสร้างความรู้ใหม่ ๆ ขึ้น

กิ่งแก้ว อาริรักษ์, ทิตินา แคมมณี, ละเอียด จุฑานันท์ และชาธิณี ตริวิรัญญู (2549: 70) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้จากประสบการณ์ว่า เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์หรือการลงมือด้วยการกระทำ โดยการดึงเอาประสบการณ์ แล้วกระตุ้นให้สะท้อนความคิดเกี่ยวกับประสบการณ์นั้นออกมาเพื่อพัฒนาความคิดใหม่ เจตคติและทักษะใหม่ เพื่อนำไปสู่ความรู้ใหม่

สรุปความได้ว่า การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง เป็นกระบวนการสร้างความรู้ ทักษะและเจตคติ โดยดึงเอาประสบการณ์เดิม แล้วกระตุ้นให้เกิดการสะท้อนความคิดเกี่ยวกับประสบการณ์นั้น ๆ ออกมาเป็นความรู้ใหม่

แนวคิดเกี่ยวกับการทัศนศึกษาเพื่อสร้างการเรียนรู้

แนวคิดการจัดทัศนศึกษา (Field Trip) เพื่อสร้างการเรียนรู้ เป็นกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อแสวงหาประสบการณ์ตรงจากแหล่งความรู้ที่มีอยู่จริงตามสถานที่ต่าง ๆ นอกห้องเรียน ทั้งยังเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่ช่วยพัฒนาสติปัญญาตลอดจนทักษะทางสังคม อันจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และเข้าใจเรื่องที่เรียนอย่างลึกซึ้ง

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2560) ได้กล่าวถึงการศึกษาถึงเรื่องของสถานที่และการท่องเที่ยวว่ามีความสำคัญเพราะมุ่งให้ผลทางจิตใจและเป็นสังเวชนียสถานอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของคำว่า “สังเวช” ซึ่งมีนัยและความหมายถึงเครื่องกระตุ้นเตือนใจให้เกิดศรัทธาและปัญญา ทัศนะดังกล่าวได้สะท้อนถึงการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาไปพร้อม ๆ กัน และจะส่งเสริมให้เกิดปัญญา 2 ประการ คือปัญญาอย่างที่ 1 คือความรู้ เข้าใจ มองเห็นคติธรรมดาของสังขาร ได้แก่ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ตามหลักพระไตรลักษณ์ ซึ่งจะทำให้เห็นความจริง แล้วโน้มน้าวมานำปฏิบัติในใจ ปัญญานี้จะโยงไปสู่ความสว่างชัดในธรรมดาของสังขาร พร้อมทั้งการที่จะเป็นอยู่และทำการทั้งหลายด้วยความไม่ประมาท และ ปัญญาอย่างที่ 2 คือ จากเหตุการณ์และสถานที่นั้น ๆ จะเป็นการเชื่อมโยงให้ได้ระลึกถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และปฏิบัติตามคำสอนเหล่านั้นที่มีความหมายเกี่ยวกับสถานที่แต่ละแห่ง ตลอดจนพระธรรมเทศนาต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ในโอกาสนั้น ๆ

เฟาลส์ (Pfouts, 2003) ได้เสนอความคิดเห็นที่สอดคล้องกันว่า วิธีการที่ดีที่สุดในการที่จะเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับโลกและสังคมให้เกิดขึ้นในตัวเด็กก็คือการเรียนรู้ โดยใช้ประสบการณ์ตรง (Direct Learning Experience) ทั้งนี้ผู้เรียนก็มีโอกาสเรียนรู้ตามสภาพจริง ซึ่งมีส่วนสำคัญที่จะช่วยพัฒนาทักษะการคิด จนเกิดความเข้าใจในเรื่องที่เรียน และการจัดทัศนศึกษาก็มีส่วนในการปลูกฝังค่านิยมและทัศนคติที่ดีต่อสิ่งที่พบเห็นให้แก่ผู้เรียนได้อีกด้วย

กล่าวโดยสรุป การทัศนศึกษาเพื่อการเรียนรู้ ถือเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความสำคัญมากอย่างหนึ่งในปัจจุบันที่จะช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ด้วยตนเอง ทำให้ได้รับความรู้ ความเข้าใจในเรื่องที่ศึกษาอย่างแท้จริง ทั้งยังเป็นการเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนอย่างสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

พุทธสังเวชนียสถาน แห่งที่ 3: ประสบการณ์และมิตินคุณค่า

สารนาถในสมัยพุทธกาล

เมืองสารนาถ เป็นพุทธสังเวชนียสถานแห่งที่ 3 ตั้งอยู่ห่างจากเมืองพาราณสี เมืองศูนย์กลางทางศาสนาของศาสนาฮินดู ไปทางเหนือราว 9 กิโลเมตร อยู่ในรัฐอุตตรประเทศ ประเทศอินเดียในปัจจุบัน หรือ แคว้นกาสิ ชมพูทวีป ในสมัยพุทธกาล สถานที่แห่งนี้ในสมัยพุทธกาล เรียกว่า ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ซึ่งแปลว่า ป่าเป็นที่ตกลงแห่งฤๅษี หรือป่าเป็นที่ประชุมแห่งฤๅษีอันเป็นที่ให้อภัยแก่เนื้อ หรือที่อยู่อาศัยของพวกกวาง

ปัจจุบันเรียกว่า “สารนาถ” มาจากคำว่า สรรค์ + นาถ แปลว่า เจ้าแห่งกวาง หรือที่พึ่งแห่งกวาง คือเป็นเขตอภัยทานแก่สัตว์ (พระมหานัฏฐุมิ สุทธิรังสี, 2550: 36)

หลังจากพระพุทธเจ้าทรงบรรลุนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ และเสวยวิมุตติสุขอยู่บริเวณพุทธคยาตลอด 7 สัปดาห์แล้ว พระองค์ได้ทรงพิจารณาหาบุคคลที่สมควรจะแสดงธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้โปรดก่อนเป็นบุคคลแรก ในครั้งแรกทรงระลึกถึง อาหารดาบส กาลามโคตร และอุทกดาบส งามบุตร ก่อน ซึ่งทั้งสองท่านเป็นพระอาจารย์ที่พระองค์ได้เข้าไปศึกษาในสำนักของท่านก่อนปลีกตัวออกมาแสวงหาโพธิญาณด้วยพระองค์เอง ก็ทรงทราบว่าทั้งสองท่านได้เสียชีวิตแล้ว จึงได้ทรงระลึกถึงปัญจวัคคีย์ทั้งห้า ผู้ที่เคยอุปฐากพระองค์ในระหว่างที่ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา และทรงทราบด้วยพระญาณว่า ปัญจวัคคีย์พำนักอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี พระองค์จึงตั้งใจเสด็จไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวันเพื่อแสดงธรรมโปรดปัญจวัคคีย์ เป็นครั้งแรก ครั้นถึงวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ ก็ได้เสด็จถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ณ เจาคณทิสาฎปแล้ว ได้ไปแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตรโปรดปัญจวัคคีย์ ที่ธรรมเมกขสฎป ทำให้ท่านอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมและขออุปสมบทเป็นพระสงฆ์รูปแรกในพระพุทธศาสนา ทำให้พระรัตนตรัยครบบริบูรณ์ และเมื่อทรงแสดงอนัตตลักขณสูตร ทำให้ปัญจวัคคีย์ทั้งหมดได้ขออุปสมบทแล้วบรรลุปะเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด (พระมหานัฏฐุมิ สุทธิรังสี, 2550: 37) หลักจากนั้นพระองค์ก็ได้ทรงพักจำพรรษาแรก ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน พร้อมกับเหล่าปัญจวัคคีย์ ซึ่งในระหว่างจำพรรษาแรก พระองค์ได้สาวกเพิ่มกว่า 54 องค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระยสะ และบริวารของท่าน 54 องค์ ซึ่งรวมถึงบิดา มารดา และภรรยาของพระยสะที่ได้มาฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์และได้ยอมรับนับถือเป็นอุบาสกอุบาสิกาที่ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะคู่แรกในโลกด้วย ทำให้ในพรรษาแรกที่พระพุทธเจ้าทรงจำพรรษาที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน มีพระอรหันต์ในโลกรวม 60 องค์ เป็นสมณทูตชุดแรกที่พระพุทธองค์ได้ทรงส่งไปประกาศพระศาสนาตามที่ต่าง ๆ ทั่วชมพูทวีป ดังปรากฏความตอนนีใน ทีฆนิกาย มหาวรรค ว่า

...ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่าได้ไปด้วยกัน 2 รูป โดยทางเดียวกัน ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงแสดงธรรม งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิบริบูรณ์สิ้นเชิง...

ฉะนั้น สารนาถจึงได้กลายเป็นสัญลักษณ์แห่งศูนย์กลางพระพุทธศาสนาแห่งแรกตั้งแต่นั้นมา

สารนาถหลังพุทธกาล

หลังพุทธกาล ประมาณ 300 ปี พระเจ้าอโศกมหาราชได้เสด็จมาที่สารนาถ ในปี พ.ศ. 295 ครั้งนั้นพระองค์ได้พบว่ามีสังฆารามใหญ่โตที่สารนาถแล้ว พระองค์ได้บูรณะและก่อสร้างศาสนสถานเพิ่มเติมครั้งใหญ่เพื่อถวายเป็นอนุสรณ์สถานแก่พระพุทธเจ้า ซึ่งพุทธสถานเหล่านี้ ได้เจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดในยุคราชวงศ์คุปตะ

ตามบันทึกของพระถังซำจั๋ง (Chinese traveler Hiuen-Tsang) ซึ่งได้จาริกมายังสาร์นาถ ราว พ.ศ. 1280 ซึ่งได้บันทึกไว้ว่า ในสังฆารามใหญ่โต มีพระอยู่ประจำ 1,500 รูป มีพระสถูปหินอ่อนสูง 100 เมตร มีเสาศิลาจารึกรูปหัวสิงห์ และสิ่งอัศจรรย์มากมาย ฯลฯ (พระมหาณัฐภูมิ สุทธิรังสี, 2550: 38)

ต่อมากลุ่มพุทธสถานสาร์นาถ ได้ถูกทิ้งร้างไปเมื่อกษัตริย์โมกุลเข้ามาปกครองอินเดีย จนช่วงหลังที่ท่านอนาคาริก ธรรมปาละ ชาวศรีลังกา ได้มาบูรณะฟื้นฟูสาร์นาถให้เป็นศูนย์รวมจิตใจชาวพุทธขึ้นใหม่อีกครั้ง โดยท่านได้ซื้อที่ดินเพื่อสร้างวัดมูลคันธกุฎีวิหารใหม่ หลังจากนั้นเป็นต้นมา ก็ได้รับการบูรณะจากรัฐบาลอินเดียเรื่อยมา (พระมหาณัฐภูมิ สุทธิรังสี, 2550: 38) ดังนั้น สาร์นาถจึงกลายเป็นจุดหมายปลายทางในการแสวงบุญที่สำคัญแห่งหนึ่งของชาวพุทธทั่วโลกมาจนถึงปัจจุบัน

จุดแสวงบุญของสาร์นาถในปัจจุบัน

ปัจจุบันบริเวณสาร์นาถได้รับการขุดค้นบ้างเป็นบางส่วน บางส่วนก็ยังคงจมอยู่ใต้ดิน แต่พุทธสถานขนาดใหญ่ที่สำคัญ ๆ ก็ได้รับการขุดค้นขึ้นมาหมดแล้ว อย่างไรก็ตามบริเวณสาร์นาถมีการปรับภูมิทัศน์เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวชาวพุทธ และผู้สนใจโดยทั่วไป ซึ่งยังคงสถานที่สำคัญ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา (พระมหาณัฐภูมิ สุทธิรังสี, 2550: 40) ประกอบด้วย

1. ธรรมเมกขสถูป เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าแสดงปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์และส่งพระสาวกไปเผยแผ่พระศาสนา สถูปดังกล่าวมีความสูง 33 เมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง 28 เมตร สร้างโดยพระเจ้าอโศกมหาราช

2. ธรรมราชิกสถูป เป็นสถานที่ที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงให้สร้างขึ้น เพื่ออนุสรณ์ถึงเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนัตตลักขณสูตรโปรดปัญจวัคคีย์ สถูปนี้ในอดีตมีความสูง 60 เมตร และมีเส้นผ่าศูนย์กลาง 13 เมตร สร้างด้วยอิฐแดงเป็นรูปบาตรคว่ำ เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ โดยในปัจจุบันเหลือเพียงแค่ฐานเป็นวงกลม มีความสูง 1 เมตร

3. พระมูลคันธกุฎี เป็นพระคันธกุฎีหลังแรกที่พระพุทธเจ้าทรงประทับจำพรรษาแรก เดิมมีความสูง 63 เมตร ความกว้าง 18 เมตร โครงสร้างทำมาจากอิฐส่วนใหญ่

4. เสาศิลาพระเจ้าอโศก ในอดีตเสานี้เคยมีความสูงถึง 15.25 เมตร ซึ่งหักเป็น 6 ท่อน บนยอดเสามีรูปสิงห์ 4 หัวหันหลังชนกัน ปัจจุบันสิงห์ 4 หัว ที่เหลือรอดจากการถูกทำลาย รัฐบาลอินเดียได้เก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์สาร์นาถ โดยสิงห์ 4 หัวนี้ได้ถูกนำมาเป็นสัญลักษณ์ของประเทศอินเดีย

5. ยสเจติย เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมโปรดยสกุลบุตร ด้วยอนุปพุทฺธิกา 5 ซึ่งต่อมาได้บรรจุเป็นพระอรหันตสาวกองค์ที่ 6 ในโลก เจติยนี้มีขนาดเล็ก มีหลังคาคอนกรีตมุงบังไว้บนเสา 4 ต้น ปัจจุบันสูงประมาณ 1 เมตร เป็นทรง 4 เหลี่ยมทำด้วยอิฐแดง

6. เจาคันทีสถูป อยู่ห่างจากธรรมเมกขสถูปประมาณ 700 เมตร เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงพบปัญจวัคคีย์ครั้งแรก ซึ่งพระเจ้าอโศกทรงให้สร้างไว้ มีความสูง 21 เมตร เป็นสถูปขนาดใหญ่ ภายหลังพระเจ้าอากบาร์มหาราชได้ดัดแปลงเป็นเจติย 8 เหลี่ยมศิลปะอิสลาม

ดังนั้น โบราณสถานดังกล่าวที่ถูกสร้างขึ้นรอบสارانถ มีหมู่พุทธวิหารและซากสถูปมากมาย แสดงถึงความศรัทธาของคนในอดีตที่สร้างขึ้นเพื่อระลึกถึงเหตุการณ์ในพุทธประวัติ ถือเป็นสถานที่ผู้แสวงบุญยังนิยมมาเยี่ยมชม และใกล้กับสارانถยังมี “พิพิธภัณฑ์สارانถ” เป็นสถานที่เก็บรวบรวมโบราณวัตถุที่ขุดค้นได้ภายในบริเวณนั้น เช่น ยอดหัวสิงห์พระเจ้าอโศก พระพุทธรูปปางแสดงปฐมเทศนา ซึ่งมีความสวยงามมากที่สุดองค์หนึ่งของโลก

ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร: หลักธรรมและคุณค่าของพระพุทธศาสนา

ตามประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” ถือว่าเป็นพระสูตรคือคำสอนแรกเริ่มของพระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนต่างให้ความสำคัญกับธัมมจักกัปปวัตตนสูตรในฐานะที่เป็น “พระปฐมเทศนา” เป็นเทศนาถ้อยคำแรกหลักการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าที่ได้แสดงแก่พระปัญจวัคคีย์ซึ่งเป็นผู้ติดตามในช่วงต้นของการออกบวชบำเพ็ญเพียร หลังการตรัสรู้พระพุทธเจ้าได้เดินทางเจาะจงมาเพื่อสั่งสอนเป็นกลุ่มแรก หลังการแสดงพระปฐมเทศนาแล้วพระผู้มีพระภาคดวงตาเห็นธรรม ปราศจากธุลีปราศจากมลทินได้เกิดขึ้นแก่พระโกณฑัญญะ ซึ่งเป็นหัวหน้าปัญจวัคคีย์ และได้รับการอุปสมบทเป็นพระสงฆ์สาวกองค์แรกในพระพุทธศาสนา และเป็นทีไร้รับรู้ของพุทธศาสนิกชนว่าเป็นวันที่พระรัตนตรัยครบบริบูรณ์ คือการบังเกิดขึ้นของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ครบบริบูรณ์

กล่าวโดยเนื้อหาสังเขปพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตรประกอบด้วยเนื้อหาแสดงถึงการปฏิเสธสิ่งที่ไม่ควรสองอย่าง และเสนอแนวทางดำเนินชีวิตโดยสายกลางอันเป็นแนวทางใหม่ให้มนุษย์ ประกอบด้วยหลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ อริยสัจ 4 และอริยมรรค มีองค์ 8 ซึ่งทั้ง 2 ส่วนเป็นการนำทางความคิดจากทำความเข้าใจให้ถูกทางสายกลางก่อน ทั้งนี้เพื่อดำเนินตามขั้นตอนการปฏิบัติรู้เพื่อละทุกข์ทั้งปวง เพื่อความดับทุกข์ อันได้แก่ พระนิพพานซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา โดยสาระแล้วพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร เป็นพระสูตรแรกที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงขึ้นในโลก และได้ทรงแสดงเป็นครั้งแรกในวันอาสาฬหบูชา ซึ่งในพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร กล่าวโดยสรุปมีเนื้อหา 3 ตอน ดังนี้

1. สิ่งที่ยับยั้งไม่ควรรสพ 2 อย่าง

ส่วนแรกที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง คือ กามสุขัลลิกานุโยค และอัตตakilมณานุโยค กล่าวคือทรงแสดงสิ่งที่ไม่ควรรสพสองอย่าง อันได้แก่ การปฏิบัติตนย่อหย่อนสบายกายเกินไป (กามสุขัลลิกานุโยค) และการปฏิบัติตนจนทรมาณกายเกินไป (อัตตakilมณานุโยค) คือทรงแสดงการปฏิเสธลักษณะของลัทธิทั้งปวงที่มีในสมัยนั้นดังนี้

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย ที่สุดสองอย่างนี้อันบรรพชิตไม่ควรเสพ คือการประกอบตนให้พัวพันด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย เป็นธรรมอันเลว เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุณฺณ ไม่ใช้ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ 1 การประกอบความเหน็ดเหนื่อยแก่ตน เป็นความลำบาก ไม่ใช้ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ 1” ฯ

การที่พระพุทธองค์ตรัสปฏิเสธแนวทางสองอย่างดังกล่าวมาในขณะที่เริ่มปฐมเทศนา เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาไม่ใช่ศาสนาที่สอนให้พ้นจากทุกข์ด้วยการแก้ปัญหานอกกายคือ หนีความทุกข์ด้วยการมัวแต่แสวงหาความสุข หรือหาทางพ้นทุกข์ด้วยการกระทำตนให้ลำบาก จากนั้นก็ทรงแสดงข้อปฏิบัติทางสายกลางคือมัชฌิมาปฏิปทาที่มีความแตกต่างจากแนวคิดพ้นทุกข์เดิม ๆ ซึ่งเป็นการประกาศแนวทางพ้นทุกข์วิธีใหม่แก่โลก

2. มัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง)

มัชฌิมาปฏิปทา หรือ ข้อปฏิบัติที่เป็นทางสายกลาง คือ การปฏิบัติที่ไม่สุดตึงไปด้านใดด้านหนึ่ง อันได้แก่ การดำเนินตามมรรคมรรค 8 ซึ่งควรพิจารณาพระดำรัส ดังนี้

“ปฏิปทาสายกลาง ไม่เข้าไปใกล้ที่สุดสองอย่างนั้น นั่นตถาคตได้ตรัสรู้แล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำดวงตาให้เกิด ทำญาณให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพานฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ปฏิปทาสายกลางที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำดวงตาให้เกิด ทำญาณให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน นั้นเป็นไฉน? ปฏิปทาสายกลางนั้น ได้แก่ อริยมรรค มรรค 8 นี้แหละ คือปัญญาอันเห็นชอบ 1 ความดำริชอบ 1 เจรจาชอบ 1 การงานชอบ 1 เลี้ยงชีวิตชอบ 1 พยายามชอบ 1 ระลึกชอบ 1 ตั้งจิตชอบ 1 ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี่แหละคือปฏิปทาสายกลางนั้น ที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำดวงตาให้เกิด ทำญาณให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน” ฯ

3. อริยสัจ 4

จากนั้นพระพุทธองค์ทรงแสดงอริยสัจ 4 ก็คือหลักความจริงตามกฎธรรมชาติแห่งปัจจุการ ที่ทรงประยุกต์นำมาสั่งสอนในรูปลักษณะที่จะสื่อสารสู่ปฏิบัติการเพื่อการใช้ประโยชน์ของประชาชนในโลกแห่งสมมติ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2564: 243) และทรงแสดงกิจต่ออริยสัจ 4 กล่าวคือ 1) ทุกข์สัจจ์ ควรกำหนดรู้ 2) สมุทัยสัจจ์ ควรละ 3) นิโรธสัจจ์ ควรทำให้แจ้ง และ 4) มัคคสัจจ์ ควรลงมือปฏิบัติ โดยข้อแรกคือ ทุกข์สัจจ์ ทรงกล่าวถึงสิ่งเป็นความทุกข์ทั้งปวงในโลกไว้ดังนี้

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็นทุกข์ขอรียสัจจ์ คือ ความเกิด ก็เป็นทุกข์ ความแก่ ก็เป็นทุกข์ ความเจ็บไข้ ก็เป็นทุกข์ ความตาย ก็เป็นทุกข์ การเจอสิ่งที่ไม่เป็นที่รัก ก็เป็นทุกข์ ความพลัดพราก จากสิ่งเป็นที่รัก ก็เป็นทุกข์ ปราศจากสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้น ก็เป็นทุกข์ โดยย่ออุปาทานขันธ์ 5 เป็นทุกข์”

จากนั้น พระพุทธองค์ตรัสว่าการ ยึดถือ ในสิ่งทั้งปวงนั่นเองเป็น “สาเหตุแห่งความทุกข์” คือ

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็นทุกข์สมุทัยขอรียสัจจ์ คือ “ตัณหา” อันทำให้เกิดอีก ประกอบด้วย ความกำหนัดด้วยอำนาจความเพลิน มีปกติเพลิดเพลินในอารมณ์นั้น ๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา” ฯ

จากนั้น พระพุทธองค์ตรัสว่าทุกข์สามารถดับไปได้ โดยการดับที่ตัวสาเหตุแห่งทุกข์ คือ ไม่ยึดถือว่ามี ความทุกข์ หรือเราเป็นทุกข์ กล่าวคือสละถอนเสียซึ่งการถือว่ามีตัวตน อันเป็นที่ตั้งของความทุกข์ (เมื่อไม่มีการ ยึดมั่นถือมั่นในใจว่าตนนั้นมี "ตัวตน" ที่เป็นที่ตั้งของความทุกข์ ทุกข์ย่อมไม่มีที่ยึด จึงไม่มีความทุกข์) ดังนี้

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็นทุกขนิโรธอริยสัจ คือ ตัณหานั่นแลดับ โดยไม่เหลือด้วยมรรคคือ "หมดราคะ" "สละ" "สละคืน" "ปล่อยไป" "ไม่พัวพัน" ฯ

เมื่อพระพุทธองค์ตรัสถึงผลของการปฏิบัติกิจในศาสนาแล้ว จึงได้ตรัสแสดงมรรค คือวิธีปฏิบัติตามทางสายกลางตามลำดับ 8 ขั้น เพื่อหลุดพ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง คือ

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็นทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ คือ อริยมรรคมีองค์ 8 นี้

แหละ คือ ปัญญาอันเห็นชอบ 1 ความดำริชอบ 1 เจรจาชอบ 1 การงานชอบ 1 เลี้ยงชีวิตชอบ 1 พยายามชอบ 1 ระลึกชอบ 1 ตั้งจิตชอบ 1" ฯ

กล่าวโดยสรุป อริยสัจ 4 แสดงความจริงในรูปแบบที่ประยุกต์คำสอนมาสู่การปฏิบัติต่อปัญญามนุษย์ ในการที่จะสืบสวนค้นคว้าและลงมือทำให้เกิดผลในทางปฏิบัติโดยทรงแสดงให้เห็นปัญหา (ทุกข์) สาเหตุของ ปัญหา (สมุทัย) จุดมุ่งหมายในการแก้ปัญหาคือ (นิโรธ) แล้วทรงแสดงวิธีปฏิบัติ (มรรค) ให้บรรลุถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้

ภาพ 1 ประสบการณ์การทัศนศึกษาสังฆนียสถานแห่งที่ 3
ที่มา: บันทึกโดยผู้นิพนธ์บทความ

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบบทเรียนก่อนและหลังการไปทัศนศึกษา

บทเรียนที่ได้รับ	ก่อนการไปทัศนศึกษา	หลังการไปทัศนศึกษา
ความรู้ทางทฤษฎี	- ก่อนการไปทัศนศึกษา ได้เรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมและศาสนาของอินเดียในหนังสือประวัติศาสตร์ แต่ยังขาดความรู้และประสบการณ์จริงในการเข้าสัมผัสกับสถานที่ - ในบางครั้งมีการทัศนศึกษาในรูปแบบของวิดีโอหรือสื่อเสียงเกี่ยวกับอินเดียแทนการเดินทางไปที่สถานที่จริง	- หลังทัศนศึกษา ได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมและศาสนาของอินเดีย มีความรู้และประสบการณ์จริงในการสัมผัสกับสถานที่จริง - มีความคิดเชิงวิชาการ มุมมองทางวิชาการด้วย อาจเป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับประเด็นสังคม การเมือง หรือศาสตร์ต่าง ๆ ที่ไม่เคยเกี่ยวข้องมาก่อน - มีความรู้ความเข้าใจมากยิ่งขึ้น ในประเด็นที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น เช่น ความแตกต่างในระบบสังคมวรรณะ ฐานะสังคม และภูมิประเทศ
การเรียนรู้ทางปฏิบัติ	โอกาสแห่งการเรียนรู้หรือการปฏิบัติจริงที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและชุมชนในอินเดียมีน้อย	- เรียนรู้จากประสบการณ์จริงในการเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ และมีโอกาสเรียนรู้จากคนในชุมชนอินเดียที่แตกต่างจากที่สอนในหนังสือ - เข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ ค่านิยม และรูปแบบการดำเนินชีวิตที่แตกต่างจากประเทศของตนเอง - พัฒนาทักษะที่จำเป็น เช่น การสื่อสาร วัฒนธรรม มีการปรับตัวและความอดทน ในเมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ไม่เคยสัมผัส ให้เข้ากับคนที่มีวิถีชีวิตและค่านิยมที่แตกต่าง - ได้สร้างปฏิสัมพันธ์ แบ่งปันประสบการณ์และความรู้กับผู้อื่น ยังสร้างแรงจูงใจให้ผู้อื่นอยากเดินทางไปสังเวชนียสถานอีกด้วย

บทเรียนที่ได้รับ	ก่อนการไปทัศนศึกษา	หลังการไปทัศนศึกษา
		- การไปทัศนศึกษา สามารถพัฒนา ความคิดสร้างสรรค์ รู้จักแก้ไขปัญหา ได้ มุมมองหรือแนวคิดใหม่ ๆ ในการเรียนรู้

สรุปได้ตามตารางที่ 1 สะท้อนถึงประสบการณ์การทัศนศึกษา แบ่งออกเป็น 2 ส่วนที่สำคัญคือ ประสบการณ์ที่เป็นความรู้ทางทฤษฎี และการเรียนรู้ปฏิบัติก่อนและหลังการเดินทางไปทัศนศึกษา

ถอดบทเรียนทัศนศึกษา

บทเรียนที่ได้รับจากการทัศนศึกษาที่สังฆนียสถานแห่งที่ 3 สารนาถ ในประเทศอินเดีย โดยสามารถถอดรายละเอียดบทเรียน ดังนี้

การเรียนรู้คุณค่าของพุทธศาสนา การทัศนศึกษาที่สังฆนียสถานแห่งที่ 3 สารนาถ ได้เสริมสร้างความรู้และความเข้าใจในศาสนาพุทธอย่างลึกซึ้ง ความเป็นสัญลักษณ์และความหมายของพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในชีวิตของคนในพื้นที่นี้ และทำให้ผู้ที่มาทัศนศึกษาได้เรียนรู้เรื่องราวและปรัชญาในศาสนาพุทธอย่างดี

ความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายและมีความพอเพียง การอยู่อาศัยในสภาวะที่ขาดแคลนและความลำบากในช่วงโควิด-19 ได้ส่งเสริมให้คนเข้าใจถึงความเรียบง่ายและความพอเพียง ความอดทนและการปล่อยวางด้านจิตใจ

การทำความดีต่อตนเองและคนอื่น ๆ ผู้คนในสังฆนียสถานนี้ได้ให้ความสำคัญกับการทำความดีต่อตนเองและคนในสังคม เพื่อให้คนมีความสุขมากขึ้นในสภาพความเป็นอยู่เช่นนั้น

การแบ่งปันความเมตตา สังฆนียสถานแห่งนี้มีการเรียนรู้เกี่ยวกับความเมตตา กรุณา และการแบ่งปันสิ่งของแก่ผู้คนในสังคมอย่างใกล้ชิดและมีการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกันระหว่างผู้คนในชุมชน

ความสำคัญของศิลปะและสถาปัตยกรรม สังฆนียสถานแห่งที่ 3 สารนาถ สร้างขึ้นด้วยการออกแบบศิลปะและสถาปัตยกรรมที่สะท้อนความเชื่อและปรัชญาของศาสนาพุทธ ทำให้ได้ประสบการณ์ในการเรียนรู้ที่เป็นที่น่าประทับใจและสร้างความตื่นตัวในการเรียนรู้เกี่ยวกับศาสนาและวัฒนธรรมของพื้นที่

บทเรียนที่ได้รับจากการทัศนศึกษาที่สังฆนียสถานแห่งที่ 3 สารนาถ คือความรู้ ประสบการณ์ คุณค่าในศาสนาพุทธ ความเรียบง่าย การทำความดีต่อตนเองและคนอื่น ๆ เมตตา กรุณา การแบ่งปันวัตถุสิ่งของแก่ผู้ที่ต้องการ ตลอดจนความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรม

องค์ความรู้การศึกษา

เมื่อไปทัศนศึกษาที่สาธารณูปโภคในประเทศอินเดีย มีหลายบทเรียนที่ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ ดังนี้

1. ความหลากหลายทางประเทศและวัฒนธรรม การไปทัศนศึกษาที่สาธารณูปโภคในประเทศอินเดีย ได้เห็นความหลากหลายทางประเทศ วัฒนธรรม ประเพณี ศิลปะ ภูมิอากาศที่แตกต่างกันและวิถีชีวิตของคนในพื้นที่บทเรียนนี้ ทำให้รู้จักและเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีในโลกอย่างมากขึ้น

2. การเรียนรู้ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของอินเดีย สาธารณูปโภคเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานและมีสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ การไปทัศนศึกษาช่วยเสริมสร้างความรู้ในด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของอินเดียมากขึ้น

3. ความเข้าใจในศาสนาและศิลปวัฒนธรรม ศาสนาต่าง ๆ ในอินเดีย มีบทบาทสำคัญในการกำหนดวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในประเทศนี้ การไปทัศนศึกษาที่สาธารณูปโภคทำให้มีโอกาสเรียนรู้เกี่ยวกับศาสนาที่หลากหลาย และศิลปะที่สร้างสรรค์อย่างงดงามและเป็นเอกลักษณ์

4. การพัฒนาทักษะส่วนตัว การไปทัศนศึกษาต่างประเทศเป็นโอกาสที่ให้พัฒนาทักษะส่วนตัวที่มีประโยชน์ อาทิ การสื่อสารภาษาต่างประเทศ ความเป็นอยู่ร่วมกันในสังคมที่แตกต่างกัน ความยืดหยุ่นในการตัดสินใจ และความเปิดโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง

5. การเปิดโอกาสใหม่และท้าทายตนเอง การไปทัศนศึกษาในต่างประเทศเปิดโอกาสให้ได้พบกับสิ่งใหม่ ๆ และท้าทายตนเองในสถานการณ์ที่ไม่คุ้นเคย ช่วยพัฒนาทักษะความคิดสร้างสรรค์ ได้มุมมองใหม่ ๆ

กล่าวโดยสรุป การไปทัศนศึกษาที่สาธารณูปโภค ประเทศอินเดีย เป็นประสบการณ์ที่มีคุณค่า ส่งผลให้เข้าใจชีวิตและโลก มีวิธีการมองโลกที่ดี ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ธรรมชาติ หรือความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่ สามารถพัฒนาทักษะและสร้างคุณลักษณะเฉพาะตนได้ เช่น ความรับผิดชอบ การตรงต่อเวลา ความมีระเบียบวินัย มนุษยสัมพันธ์ การรู้จักสังเกต และการแก้ปัญหา ทั้งหมดเป็นประสบการณ์ที่สามารถสะท้อนกลับมาให้ตระหนักถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาตั้งแต่ประวัติศาสตร์ แนวคิดการเผยแผ่พุทธกิจของพระพุทธเจ้า ซึ่งทั้งหมดสามารถนำมาปรับใช้ได้ทั้งการทำพันธกิจของตนเองในฐานะพุทธศาสนิกชนและการเป็นสมาชิกของประเทศที่จะต้องอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข และสร้างสังคมให้เกิดความสงบสุข

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากประสบการณ์อันยอดเยี่ยมที่ได้จากทัศนศึกษาพุทธสถานแห่งที่ 3 ในเมืองสาธนา ประเทศอินเดีย หลังสถานการณ์โควิด-19 เปี่ยมไปด้วยคุณค่าแท้ของพระพุทธศาสนา สามารถสรุปได้ดังนี้

1. อัมมจักกัปปวัตตนสถาน เป็นสังเวชนียสถานแห่งที่ 3 มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา เพราะว่าเป็นสถานที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา โปรดปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ปัจจุบันเรียกว่า

สารนาถ ซึ่งเป็นที่ผู้แสวงบุญนิยมมาเยี่ยมชม ทำให้เกิดสังเวทธรรม คือความสลดใจกระตุ้นเตือนจิตใจ ให้คิดกระทำแต่สิ่งดีงาม ไม่ประมาทในการดำรงชีวิต เกิดแรงบันดาลใจที่จะทำความดี

2. จุดแสวงบุญของสารนาถในปัจจุบัน มีโบราณสถานที่ถูกสร้างขึ้นรอบสารนาถ มีจำนวน 6 แห่ง ซึ่งแสดงถึงความศรัทธาอย่างแรงกล้าของคนในอดีตที่สร้างเป็นอนุสรณ์ขึ้นเพื่อนึกถึงพระพุทธเจ้าที่เสด็จมาประกาศธรรมเป็นครั้งแรก นอกจากนี้ ยังเป็นสถานที่ที่พระพุทธองค์ทรงเริ่มต้นส่งพระสาวกกลุ่มแรกไปเผยแผ่พระศาสนา เมื่อได้มาเห็นสถานที่เหล่านี้แล้ว ทำให้เข้าใจกฎแห่งไตรลักษณ์ และปัจจัยการที่ว่สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง คงอยู่ไม่ได้ จะต้องสลายตัวเปลี่ยนแปลงไปเป็นไปตามเหตุปัจจัย มนุษย์จึงต้องดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ โดยมีสติ ตื่นตัว ทนต่อความเปลี่ยนแปลงที่เป็นสัญญาณแห่งความเสื่อม ความเจริญ ด้วยการใช้ปัญญาอยู่เสมอที่จะแก้ปัญหาและปฏิบัติจัดการด้วยความรู้ทั่วถึงเหตุปัจจัย

3. ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร มีคุณค่าในพระพุทธศาสนา เนื้อหาในพระสูตรนี้ กล่าวโดยสรุป มีคำสอนที่เป็นกลางในทางปฏิบัติ ที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา ได้แก่ มรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติกลาง ๆ ไม่ตึงเกินไป ไม่หย่อนเกินไป พอดีที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความมีชีวิตที่ดีงาม และหากมนุษย์นำมาประยุกต์ใช้ก็เกิดประโยชน์อย่างมาก กล่าวคือ ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์จะหมดไปได้ มนุษย์ต้องพัฒนาปัญญาซึ่งมีฐานอยู่ที่ความเข้าใจหรือเท่าทันความจริงของสิ่งทั้งหลายที่ตนเกี่ยวข้องอันโยงกับกฎธรรมชาติ แล้วปัญญาก็จะชี้แนวทางพร้อมทั้งปรับเปลี่ยนแก้ไขให้กระบวนการปัจจัยการดำเนินไปในวิถีของความปลอดปัญหา มีความสุขและอิสรภาพได้

4. หลักอริยสัจ 4 เป็นคำสอนที่มีคุณค่าในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้ดังนี้ มนุษย์เมื่อมีความทุกข์เกิดจะปฏิบัติต่อทุกข้ออย่างไร เช่น หากนักเรียนสอบตก ก็จะเกิดความทุกข์ใจขึ้น (ทุกข์) ต้องกำหนดรู้ทุกข์ด้วยปัญญาของตน จากนั้นให้พิจารณาหาสาเหตุที่ทำให้สอบตก ว่าเกิดมาจากอะไร เมื่อทราบสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ คือไม่ตั้งใจเรียน ไม่อ่านหนังสือ ฯลฯ (สมุทัย) ก็ต้องทำการดับปัญหาหรือทุกข์ ตั้งเป้าหมายว่าครั้งหน้าต้องสอบผ่าน (นิโรธ) จากนั้นก็หาทางหรือวิธีที่ถูกต้องเหมาะสม คือ ตั้งใจเรียน อ่าน ท่องหนังสือ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสอบผ่านในครั้งต่อไป (มรรค)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้ประโยชน์ 1) สถาบันทางพระพุทธศาสนา สถานปฏิบัติธรรม สมาคม องค์กรต่าง ๆ ควรจัดให้มีการอบรม เพื่อส่งเสริมให้ชาวพุทธได้ดำเนินชีวิตตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาให้ได้ และ 2) สถาบันการศึกษาทางพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่ง ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับมัชฌิมาปฏิปทาเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการ

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป จากการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงวิชาการ เป็นการศึกษาเชิงเอกสารอาจจะเป็นประโยชน์ในฐานะ ข้อมูลที่เป็นความรู้พื้นฐานสำหรับผู้สนใจจะศึกษา ผู้วิจัยมองว่ายังมีประเด็นที่น่าสนใจควรมีการทำวิจัยต่อไปอีกคือ 1) ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์การพัฒนาสังคมด้วยการนำหลักมัชฌิมาปฏิปทาใน พระพุทธศาสนาเถรวาทมาใช้เพื่อเกิดประโยชน์จริงในการดำเนินชีวิต

และ 2)ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์หัตถ์มาปฏิบัติในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

บรรณานุกรม

- กึ่งแก้ว อาริรักษ์, ทิศนา แหมมณี, ละเอียต จุฑานันท์ และชาริณี ตริวรัญญ. (2549). *การจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบหลากหลาย: องค์ความรู้จากการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน*. เกรตเ็ดดูเคชั่น.
- ทิศนา แหมมณี. (2545). *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต). (2531). *หลักการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ*. มหาวิทยาลัยราชภัฏ.
- พระมหาณัฐภูมิ สุทธิรังสี. (2550). *ชุมชนแห่งปัญญาในดินแดนพุทธภูมิ* (พิมพ์ครั้งที่ 3). พาราณสี ยูพี อินเดีย.
- ราณี รัชพงษ์. (2547). การเรียนรู้จากประสบการณ์. *สารานุกรมศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 19(32), 20-28.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2560). *จาริกบุญ จาริกธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 50). ผลิตซ้ำ. (2564). *พุทธธรรม ฉบับเดิม* (พิมพ์ครั้งที่ 42). มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Dewey, J. (1997). *Experience and education*. Touchstone.
- Evan, N. (1994). *Experiential learning for all*. Cassell.
- Kolb, D. A. (2005), *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice-Hall.
- Pfouts, D. K. (2003). The benefits of outdoor learning centers for young gifted learners. *Gifted Child Today*, 26(1), 56-63.

การ

ส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียนวิถีใหม่เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน

อลิษา สุขุณพันธ์^{1*}

เริงวิชญ์ นิลโคตร²

ธีรวัชร วรบำรุงกุล³

วิญญู นุญลอย⁴

อรุณเกียรติ จันทร์ส่งแสง⁵

รับบทความ: 4 สิงหาคม 2566 แก้ไขบทความ: 10 สิงหาคม 2566 ตอบรับบทความ: 18 สิงหาคม 2566

บทคัดย่อ

การส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียนวิถีใหม่เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนคือการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพที่มีความครอบคลุมทุกมิติด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม โดยสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของทุกคนทั้งในโรงเรียนและชุมชนให้สามารถนำความรู้และทักษะด้านสุขภาพมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ด้วยการดูแลใส่ใจสุขภาพของตนเองและผู้อื่น รวมทั้งสามารถตัดสินใจในการควบคุมสถานการณ์ที่มีผลกระทบต่อสุขภาพ การส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนจึงเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะช่วยให้โรงเรียนมีแนวทางในการดูแลนักเรียนให้ปลอดภัย พัฒนากระบวนการบริหารการจัดการเรียนการสอน การจัดสภาพแวดล้อม เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ตระหนักและมีความรู้ความเข้าใจในการดูแลตนเอง สามารถปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้อง รวมทั้งมีความฉลาดรู้ทางสุขภาพ ตลอดจนสามารถส่งต่อข้อมูลไปยังครอบครัวและชุมชนของตนเองได้

คำสำคัญ: การส่งเสริมสุขภาพ วิถีใหม่ คุณภาพชีวิต การพัฒนาที่ยั่งยืน

¹ ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดเนินยาง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต 1

* อีเมล: sukunphan@gmail.com

²⁻⁵ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

Health Promotion as the "New Normal" in Schools for Sustainable Development of Quality of Life

Alisa Sukunphan ^{1*}

Reongwit Nilkote ²

Theerangkoon Warabamrungkul ³

Waiwoot Boonloy ⁴

Arungiat Chansongsaeng ⁵

Abstract

Health promotion in New Normal schools for the development of a sustainable quality of life is the implementation of a health-promoting school that covers the dimensions of health and the environment by creating a collaborative learning process for both school faculties and people in the community to apply health knowledge and skills in their daily lives by caring their own health and others and be able to make decisions to control circumstances that affect health. Health promotion in schools is one of the processes that will help schools to keep their students safe, improve administrative processes, provide teaching and learning, and provide an environment to encourage students and stakeholders to be aware and understanding of self-care, behave properly, have health literacy, and be able to pass on information to their families and communities.

Keywords: Health Promotion, New Normal, Quality of Life, Sustainable Development

¹ School director of Wat Noen Yang School, Chanthaburi Primary Educational Service Area Office 1

* Email: sukunphan@gmail.com

²⁻⁵ Faculty of Education, Rambhai Barni Rajabhat University

บทนำ

การศึกษาเป็นความหวังที่ดีที่สุดของมนุษยชาติในการบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบและนอกระบบโรงเรียนโดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญคือการเปลี่ยนทัศนคติของคนเพื่อให้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา มีทักษะ และพฤติกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยบูรณาการทุกรายวิชา (พฤทธิ ศรีบรรณพิทักษ์, 2553: 77) ช่วงระยะเวลาการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่ผ่านมา กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศปิดสถานศึกษาและสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย (18 มี.ค. - 30 มิ.ย. 2563) ซึ่งเป็นช่วงของการระบาดระลอกแรก ผลสืบเนื่องดังกล่าวได้ส่งให้สถานศึกษาต้องปรับรูปแบบการเรียนการสอนใหม่ ได้แก่ การเรียนการสอนแบบทางเดียวผ่านระบบสื่อสารช่องทางหลัก เช่น สัญญาณดาวเทียม ทีวี่ดิจิทัล (On-air) การเรียนการสอนแบบให้แบบฝึกหัดหรืออาจใช้ร่วมกับการสอนรูปแบบอื่น ๆ ตามบริบทท้องถิ่น (On-hand) และแบบทางเดียวมีครูสอนจากต้นทาง สามารถเชื่อมต่อเครือข่ายอินเทอร์เน็ตและมือถือ (On-demand) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ผู้ปกครองแสดงความกังวลเกี่ยวกับคุณภาพของการเรียนการสอนทางไกล นอกจากนี้ ผู้ปกครองยังมีการหางานเพิ่มเติมจากการจัดหาอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์และการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตเพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนทางไกลของบุตรหลาน โดยเฉพาะครอบครัวรายได้น้อยและมีจำนวนบุตรหลายคน (ดิฉัตร ชุสสุโพวา, 2565) นอกจากนี้ยังรวมถึงปัญหาและอุปสรรคจากการปรับเปลี่ยนส่งผลให้ทุกคนต้องเรียนรู้และนำไปสู่การปรับตัวในมาตรฐานชีวิตวิถีใหม่ (New normal) ซึ่งหมายถึงสถานการณ์หรือปรากฏการณ์ที่แต่เดิมเป็นสิ่งที่ไม่ปกติ ผู้คนไม่คุ้นเคย ไม่ใช่มาตรฐาน ต่อมาเกิดเหตุหรือเกิดวิกฤติบางอย่าง จึงมีการเปลี่ยนแปลงทำให้สถานการณ์หรือปรากฏการณ์นั้นกลายเป็นสิ่งที่ปกติและเป็นมาตรฐาน (ไทยพีบีเอส, 2563) ประชาชนต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและรูปแบบวิถีชีวิตในช่วงที่เชื้อไวรัสตัวนี้กำลังแพร่ระบาดไปพร้อมกันทั่วโลก การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ เมื่อทุกคนในสังคมจำต้องปฏิบัติกันเป็นปกติอย่างต่อเนื่องยาวนานในระยะเวลาหนึ่ง จึงทำให้เกิดเป็นความเคยชินที่ยังคงปฏิบัติกันอยู่โดยที่ไม่รู้ตัว ทั้งหมดนี้จะกลายเป็นวิถีชีวิตใหม่ในสังคมต่อไปนั่นเอง ในบริบทของสถานศึกษา ผู้บริหารและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจะต้องพิจารณาการบริหารจัดการศึกษาเพื่อให้เป็นไปตามมาตรการป้องกันและการควบคุมโรค โรงเรียนได้ตระหนักและเห็นความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพการศึกษาควบคู่กับการพัฒนาสุขภาพและต้องให้ความสำคัญในด้านการส่งเสริมสุขภาพมาเป็นอันดับแรกซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ภารกิจในการดูแลนักเรียนให้ได้รับการพัฒนาทั้งสุขภาพอนามัยควบคู่ไปกับการจัดการศึกษา การส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียนวิถีใหม่จึงเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะช่วยให้โรงเรียนมีแนวทางดูแลนักเรียนให้ปลอดภัยในช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา มีการพัฒนากระบวนการบริหาร การจัดการเรียนการสอน การจัดสภาพแวดล้อม เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ตระหนักและมีความรู้ความเข้าใจในการดูแลตนเอง สามารถปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้อง รวมทั้งมีความฉลาดรู้ทางสุขภาพ ตลอดจนสามารถส่งต่อข้อมูลไปยังครอบครัวและชุมชนของตนเองได้

การส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียนวิถีใหม่: แนวคิด และหลักการพื้นฐาน

นิยามของคำว่า “สุขภาพ” นั้นมีความหมายครอบคลุมการมีสุขภาวะของมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางปัญญา และทางสังคม เชื่อมโยงกันอย่างสมดุล ตามความหมายดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงคำว่า สุขภาพ หรือ Health มีการใช้ในความหมายที่กว้างทั้งในความหมาย “ความไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ” และ “ความอยู่ดีมีสุข” (อำนาจ ศรีรัตนบัลล์, 2560) การส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียนมีความสำคัญเพราะเด็กส่วนมากใช้เวลาอยู่ในโรงเรียนมากถึง 6-8 ชั่วโมงต่อวัน ในยุคที่ก้าวเข้าสู่สังคมดิจิทัลได้ส่งผลให้รูปแบบการดำเนินชีวิต ประกอบกับสิ่งแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพมากขึ้น การส่งเสริมสุขภาพเด็กวัยเรียนและบุคลากรในโรงเรียนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้เด็กวัยเรียนเป็นผู้มีสภาวะสุขภาพทางกาย ทางจิตใจ ทางจิตวิญญาณ และทางสังคมที่ดี นำไปสู่ความสามารถในการศึกษาเล่าเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพและเพิ่มโอกาสให้เด็กวัยเรียนมีความรอบรู้เรื่องสุขภาพอนามัย ทักษะชีวิต และทักษะการปฏิบัติที่ถูกต้อง เหมาะสม ในการดำเนินชีวิตอย่างมีสุขภาวะในปัจจุบันและอนาคต (นัฐพล ปันสกุล, 2564: 2)

การส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียนวิถีใหม่เป็นการดำเนินงานโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพซึ่งต้องพัฒนาครอบคลุมทุกมิติทั้งด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม โดยสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของทุกคนทั้งในโรงเรียน และชุมชนให้สามารถนำความรู้และทักษะด้านสุขภาพมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันด้วย การดูแลใส่ใจสุขภาพของตนเองและผู้อื่น รวมทั้งสามารถตัดสินใจในการควบคุมสภาวะการณ์ที่มีผลกระทบต่อสุขภาพ โดยเฉพาะนักเรียนจะได้รับการปลูกฝังทัศนคติ ฝึกทักษะและพฤติกรรมสุขภาพที่เหมาะสม สมาชิกในชุมชนมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่สะอาดและปลอดภัย ทำให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข โดยผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรในโรงเรียน รวมถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการและการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมสุขภาพของนักเรียน มุ่งเน้นการพัฒนานักเรียนทุกคนให้มีสุขภาพดี มีร่างกายแข็งแรงเจริญเติบโตสมวัย พร้อมทั้งจะเฝ้าระวังสุขภาพของตนให้มีพฤติกรรมสุขภาพที่พึงประสงค์และนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง เพื่อนและครอบครัว รวมทั้งสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับชุมชนในการดูแลรักษาสุขภาพของตนเองและครอบครัวในโอกาสต่อไป โดยคณะผู้นิพนธ์ได้สังเคราะห์แนวคิดการส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียนจากกรมอนามัย (2564: 27-36) กระทรวงสาธารณสุข (2561: 5-7) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา (2562) และอภิญญา ศิริพิทยาคุณกิจ (2553: 315-317) ประกอบด้วย การสื่อสารด้านสุขภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อมด้านสุขภาพ การให้ความรู้เรื่องสุขภาพและการมีส่วนร่วมภาคีเครือข่าย ดังรายละเอียด

1. การสื่อสารด้านสุขภาพ เป็นการใช้กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อแจ้งข้อมูลที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในพฤติกรรมด้านสุขภาพของบุคคลเพื่อปรับปรุงสุขภาพ เพิ่มความรู้และความตระหนักเกี่ยวกับปัญหาสุขภาพซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมและทัศนคติต่อปัญหาสุขภาพ แสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติที่ดีต่อสุขภาพ ประโยชน์ของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านสุขภาพประกอบด้วย 3 ด้าน ดังนี้

1.1 การถ่ายทอดนโยบาย โรงเรียนมีการกำหนดนโยบาย วิสัยทัศน์ ความมุ่งมั่นในการดำเนินงาน โรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ มีการพัฒนาระบบการเรียนรู้ด้านสุขภาพโดยการจัดกระบวนการเรียนการสอนเชิงรุก มีการแต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมสุขภาพ ประกอบด้วย ครู นักเรียน ผู้ปกครอง เจ้าหน้าที่สาธารณสุขและ ผู้แทนชุมชน กำหนดโครงสร้างและหน้าที่ของคณะทำงานอย่างชัดเจน มีการวิเคราะห์สภาพปัญหาของพื้นที่ใน โรงเรียนและชุมชน จัดประชุมเพื่อวางแผนกำหนดทิศทาง จัดหางบประมาณและดำเนินงานโครงการ/กิจกรรม ในประเด็นสุขภาพต่าง ๆ และมีการถ่ายทอดนโยบายสู่การปฏิบัติและผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ ครู บุคลากร ผู้ปกครอง ชุมชน และนักเรียนได้รับทราบเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติรอบรู้ด้านสุขภาพแต่ละระดับ สามารถดำเนินการได้หลาย วิธี ผ่านทุกช่องทางการสื่อสาร

1.2 การพัฒนาตาม V-shape ครูสอนความรู้ด้านสุขภาพให้กับนักเรียนโดยผ่านกิจกรรมที่ หลากหลาย ครูมีการตั้งคำถามเกี่ยวกับสุขภาพให้นักเรียนคิดและตอบคำถามโดยให้นักเรียนลงมือปฏิบัติด้วย ตนเอง มีการจัดกิจกรรมกลุ่มหรือชั้นเรียนเพื่อสร้างบรรยากาศให้เกิดการโต้ตอบซักถามในประเด็นสุขภาพ อย่างสร้างสรรค์และอิสระ นักเรียนมีการคิดอย่างเป็นเหตุผลและสามารถตัดสินใจแก้ปัญหาด้านสุขภาพได้ อย่างเหมาะสม มีการตั้งเป้าหมาย และลงมือปฏิบัติเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพทั้งในระยะสั้นและระยะ ยาว และสามารถนำความรู้ด้านสุขภาพที่ตนเองได้รับไปเผยแพร่แก่ผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม

1.3 การสื่อสารความรู้ด้านสุขภาพ มีการสื่อสารต่าง ๆ รวมทั้งใช้เทคโนโลยีสารสนเทศต่าง ๆ ในการเผยแพร่ข้อมูล เพื่อให้โรงเรียนสร้างโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สื่อสารด้านสุขภาพ

2. การจัดการสิ่งแวดล้อมด้านสุขภาพ เป็นการส่งเสริมให้มีการจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อ การมีสุขภาพดีของเด็กนักเรียน การส่งเสริมให้เกิดการจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียนให้ถูกสุขลักษณะ การ บริหารจัดการด้านอาคารสถานที่ ให้มีความมั่นคง แข็งแรง และปลอดภัยเพื่อให้นักเรียนใช้ชีวิตในโรงเรียน อย่างปลอดภัยรวมทั้งครู อาจารย์ และบุคลากร ด้วยกระบวนการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันของทุกภาคส่วนจน เกิดเป็นความตระหนักรู้ด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมและนำไปสู่การมีพฤติกรรมอนามัยสิ่งแวดล้อมที่ดี ซึ่งประกอบ ด้วย 2 ด้าน คือ 1) สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หมายถึง สภาพแวดล้อมที่เป็นวัตถุทั้งหลาย เช่น บริเวณโรงเรียน อาคารเรียน อาคารประกอบ ห้องเรียน ห้องน้ำ ห้องส้วม ห้องประกอบครุภัณฑ์และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ สิ่ง ที่ชี้วัดถึงลักษณะสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ดี ได้แก่ ความชุ่มชื้น ความร่มรื่น ความสวยงาม ความสะอาด ความเป็นระเบียบ ความสะดวก ฯลฯ การที่จะจัดสภาพของปัญหาหรือความต้องการจำเป็นแตกต่างกัน ขึ้นอยู่ กับแนวความคิดและดุลยพินิจของบุคลากรภายในโรงเรียนนั้น ๆ ที่จะสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้น และ 2) สิ่งแวดล้อม ทางสังคม เป็นการสร้างและส่งเสริมสิ่งแวดล้อมทางสังคมในสถานศึกษาให้เอื้อต่อการสร้างเสริมสุขภาพและ การป้องกันโรค ครอบคลุมการจัดกิจกรรมให้นักเรียน ครู บุคลากร ผู้ปกครอง และผู้อาศัยในชุมชนรอบ สถานศึกษามีโอกาสสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง กับ สุขภาพ การสร้างเครือข่ายสุขภาพในสถานศึกษาและชุมชน การสร้างบรรยากาศการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ใน

สถานศึกษา การจัดการความรู้และฐานข้อมูลการสร้างเสริมสุขภาพและการป้องกันโรค การพัฒนาช่องทางเข้าถึงข้อมูลความรู้ด้านสุขภาพที่หลากหลาย การจัดกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรคอย่างต่อเนื่อง

3. การให้ความรู้เรื่องสุขภาพ สถานการณ์ในปัจจุบันที่เกิดกรณีเรื่อง COVID-19 ทำให้มองเห็นปัญหาได้อย่างชัดเจน เมื่อมีสถานการณ์เรื่องนี้เกิดขึ้น มีการพูดถึงประเด็นต่าง ๆ มากมาย มีการผลิตและส่งต่อข้อมูลข่าวสารและความรู้ใหม่ ๆ จำนวนมาก ผ่านสื่อกระแสหลัก ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต และสมาร์ทโฟน ทำให้ประชาชนทั่วไปได้รับข้อมูลข่าวสารความรู้เพิ่มมากขึ้นทั้งที่ถูกต้องและไม่ถูกต้อง โดยประชาชนขาดทักษะในการค้นหาข้อมูลที่ต้องการสำหรับนำมาเปรียบเทียบ มีทักษะการกลั่นกรองและตรวจสอบข้อมูลไม่เพียงพอ เกิดปัญหาในการปฏิบัติต่อข้อมูลข่าวสารในยุคสังคมข้อมูลข่าวสาร ทำให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารจากหลายแหล่ง ซึ่งเป็นข้อมูลใหม่ต้องใช้ความคิดพิจารณาแยกแยะให้ได้ว่าข้อมูลใดเป็นของจริงและถูกต้อง รวมทั้งถูกกระตุ้นรุมเร้าด้วยข้อมูลข่าวสารใหม่ตลอดเวลา ก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อการสื่อสารระหว่างบุคคลและระหว่างกลุ่มคนในวงกว้าง นำไปสู่การปฏิบัติตัวหรือมีพฤติกรรมสุขภาพที่ไม่ถูกต้อง ดังนั้นการให้ความรู้ด้านสุขภาพจึงเป็นเรื่องที่สำคัญที่จะต้องพัฒนา 1) ทักษะการเข้าถึง (access) 2) ทักษะการสร้างความเข้าใจ (understand) และ 3) ทักษะการนำไปใช้ (apply) สำหรับการปฏิบัติตัวให้เกิดพฤติกรรมสุขภาพที่ถูกต้องอย่างต่อเนื่อง

4. การมีส่วนร่วมภาคีเครือข่าย เป็นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสุขภาพ ไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษา ชุมชน โรงพยาบาล สาธารณสุขและหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นการระดมความคิดเห็น พลังกาย พลังใจ และทรัพยากรในชุมชนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ทำให้ได้มาซึ่งข้อมูลสภาพท้องถิ่น ความต้องการ และเจตคติของประชาชน ถ้าประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาพชุมชนนั้น ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ทั้งชุมชน โรงพยาบาล เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เครือข่ายโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะเห็นว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น มิได้มุ่งเน้นแต่เพียงการแก้ปัญหาสุขภาพเท่านั้น หากเป็นการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม โดยใช้ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา และประชาชนเองก็เป็นตัวจักรสำคัญในการร่วมดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย ดังนั้น ทั้งในส่วน of ประชาชน ภาคีเครือข่ายในชุมชนและเจ้าหน้าที่สุขภาพ จึงต้องมีการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ การสร้างพลังในชุมชนอย่างต่อเนื่อง (Community Learning) เพราะเมื่อเกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนจนเป็นวงจรต่อเนื่องไม่รู้จบ ทำให้เกิดพลังมหาศาลในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันในสังคม ผลที่ได้จะทำให้บุคคลสามารถนำความรู้ไปสู่การตัดสินใจ เลือกแนวทางการแก้ปัญหาให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตต่อไปซึ่งประกอบด้วย 3 ด้าน ดังนี้

4.1 การสร้างเสริมพลังอำนาจสุขภาพ เป็นกระบวนการที่ช่วยเสริมสร้างความสามารถและพัฒนาศักยภาพของนักเรียน ครู ผู้บริหาร ผู้ปกครอง ชุมชน ในการควบคุมปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อสุขภาพ

สามารถเลือกใช้แหล่งประโยชน์ และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อรักษาไว้ซึ่งสุขภาพที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ บทบาทของสถานศึกษาในการเสริมสร้างพลังอำนาจทางสุขภาพ เป็นการสร้างเสริมพลังใจให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน ตระหนักรู้และเห็นความสำคัญของสุขภาพ หันกลับมาดูแลเอาใจใส่เรื่องสุขภาพ ไม่เพียงแต่การป้องกันตนเองไม่ให้เจ็บป่วย แต่จะมุ่งสร้างเสริมสุขภาพที่ดีด้วย ผู้บริหาร ครู เจ้าหน้าที่อนามัยจึงจำเป็นต้องสร้างแรงจูงใจให้กับผู้รับบริการเรียนรู้มองเห็นคุณค่าของตนเองด้วยการมีสัมพันธภาพที่ดี ทำให้ผู้รับบริการไว้วางใจให้ผู้รับบริการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และเสริมพลังให้เชื่อมั่นในการดูแลตนเอง จนกระทั่งผู้รับบริการมีความเชื่อมั่นที่จะดูแลตนเองได้และมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพที่ดีขึ้น

4.2 กลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน หรือ Self-help group เป็นกลุ่มที่เกิดจากการรวมตัวของบุคคลที่มีปัญหาคล้ายคลึงกัน มารวมกันด้วยความสมัครใจ และใช้ประสบการณ์ที่ผ่านมาช่วยกันแก้ปัญหาซึ่งกันและกัน กลุ่มเป็นของสมาชิก กิจกรรมต่าง ๆ ดำเนินการโดยสมาชิก เพื่อสมาชิกโดยมีแนวคิดที่เชื่อว่าบุคคลจะได้รับความช่วยเหลืออย่างดีจากบุคคลที่เคยมีประสบการณ์มาก่อน สมาชิกจะร่วมกันอภิปรายถึงความรู้สึก ให้ข้อมูลข่าวสาร ทั้งจากประสบการณ์ตรงและที่ได้แสวงหา นำมาช่วยเหลือสมาชิกในการปรับตัวต่อปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งลักษณะของ self-help group ได้แก่ สมาชิกกลุ่มมาจากบุคคลที่มีปัญหาคล้ายกันมาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ข้อมูล และให้กำลังใจมารวมกลุ่มโดยสมัครใจ ไม่หวังผลกำไร ทำงานเพื่อช่วยเหลือสมาชิก มีการทำงานแบบเผชิญหน้า เน้นที่สมาชิกได้มีส่วนร่วมและดำเนินการโดยสมาชิก ไม่มีการแข่งขันแต่จะร่วมมือกัน ผู้นำกลุ่มมาจากสมาชิก มีการผลัดเปลี่ยนกันเป็นผู้นำตามวาระและโอกาส การให้บริการและกิจกรรมเป็นไปตามความต้องการของสมาชิกและมติกลุ่มสมาชิก เกิดการเรียนรู้โดยการกระทำ เน้นที่การปฏิบัติจริง เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่ดี ผลของการช่วยเหลือช่วยให้ปรับตัวได้เหมาะสม เกิดพลังอำนาจ “empowerment” กิจกรรมของกลุ่มอาจขยายออกไปมากกว่าการช่วยการแก้ปัญหาใกล้ตัว เช่น อาจเป็นกลุ่มจัดให้ความรู้ หรือ ชี้นำสังคมได้ กลุ่มจะเน้นที่เป็นการให้สมาชิกมาพบกันเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้สึก ความรู้ (insight) ในสิ่งที่เขามีปัญหาร่วมกันหรือปัญหาอย่างเดียวกัน โดยมีกลไกการทำงานของกลุ่ม สมาชิกมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ดำเนินการพัฒนาปรับปรุงแก้ไขในเรื่องเดียวกัน สมาชิกที่ให้คำแนะนำคนอื่นจะมีความชำนาญเพิ่มขึ้น สมาชิกยอมรับคำแนะนำเพราะเข้าใจกัน คำแนะนำที่ได้นำไปปฏิบัติได้ง่าย ยอมรับคำแนะนำเพราะเชื่อว่ามีจริง ได้ระบายความทุกข์กับคนที่รู้ใจกัน รู้สึกมีคุณค่าที่ได้ช่วยเหลือคนอื่น ยอมรับปัญหาที่เกิดขึ้นเหมือนคนอื่น

4.3 การสนับสนุนทางสังคม หรือ Social support group คือ การปฏิสัมพันธ์อย่างมีจุดมุ่งหมาย ที่นำมาซึ่งการช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ทั้งรูปธรรมและนามธรรม เช่น การรับรู้ เข้าใจ และตอบสนองทางอารมณ์ความรู้สึก การให้ข้อมูล ให้อาสาของ รวมถึงการยอมรับให้เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม การที่บุคคลรับรู้การสนับสนุนทางสังคม บุคคลจะเกิดการรับรู้ว่าตนได้รับความรัก ความเอาใจใส่ การเห็นคุณค่า และการยอมรับ ส่งผลทางบวกต่อสุขภาพกายและสุขภาพใจ ทำให้บุคคลสามารถเผชิญกับเหตุการณ์ที่มาคุกคามชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ แรงสนับสนุนทางสังคมมี 4 ประเภท (ไชยา เวียงนันท, 2553: 24) คือ 1) การสนับสนุนทางอารมณ์ (Emotional support) คือการให้ความพอใจการยอมรับนับถือการแสดงถึงความห่วงใย 2) การให้

การสนับสนุนทางด้านข้อมูลข่าวสาร (Information support) ตักเตือน การให้คำปรึกษาและการให้ข่าวสารในรูปแบบต่าง ๆ 3) การให้การสนับสนุนทางด้านเครื่องมือ (Instrumental support) คือเป็นการให้ความช่วยเหลือในสิ่งของ เงินทองหรือบริการระดับของการให้แรงสนับสนุนทางสังคม และ 4) การสนับสนุนด้านการให้ประเมินผล (Appraisal support) คือการให้ข้อมูลป้อนกลับการเห็นพ้องหรือการรับรองผลการปฏิบัติ หรือการบอกให้ทราบถึงผลดีที่ผู้รับได้ปฏิบัติพฤติกรรมนั้น

ดังกล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพนั้นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการจะต้องประสานงานร่วมกับหลายหน่วยงาน ทั้งหน่วยงานสาธารณสุข หน่วยงานการศึกษา หน่วยงานวิชาการ และชุมชน จากประสบการณ์วิกฤติจาก COVID-19 ที่ผ่านมามีสะท้อนให้เห็นว่า บทบาทของศูนย์อนามัยสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด บทบาทของโรงพยาบาลในพื้นที่และบทบาทของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา (สพป.) เป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมและกระตุ้นการมีส่วนร่วมของพื้นที่ในการส่งเสริมสุขภาพให้เกิดขึ้นในโรงเรียน ชุมชนและสังคมในภาพรวม

การส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียนวิถีใหม่: แนวปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้เรียน

การส่งเสริมสุขภาพสถานศึกษามีความเกี่ยวข้องเป็นอย่างยิ่งกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต กล่าวคือโรงเรียนเป็นพื้นที่ฐานรากสำคัญในการปลูกฝังและบ่มเพาะการศึกษา เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของทุกคนทั้งในโรงเรียนและชุมชน ให้สามารถนำความรู้และทักษะด้านสุขภาพมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ด้วยการดูแลใส่ใจสุขภาพของตนเองและผู้อื่น รวมทั้งสามารถตัดสินใจในการควบคุมสถานการณ์ที่มีผลกระทบต่อสุขภาพในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ซึ่งโรงเรียน ครู นักเรียน ผู้ปกครองชุมชนจะต้องมีการปรับรูปแบบการจัดการเรียนการสอนและวิถีชีวิตให้เข้ากับสังคมและสถานการณ์ในปัจจุบัน โดยมีการนำแนวคิดทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย การสื่อสารด้านสุขภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อมด้านสุขภาพ การให้ความรู้เรื่องสุขภาพและการมีส่วนร่วมภาคีเครือข่าย ส่งเสริมการปฏิบัติในการส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียนวิถีใหม่ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การสื่อสารด้านสุขภาพ โรงเรียนสื่อสารเพื่อสร้างความตระหนัก ความรู้และความเข้าใจเพื่อสร้างความรู้ด้านสุขภาพและการนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดสุขภาพที่ดี ประกอบด้วย 3 ด้าน ดังนี้

1.1 การถ่ายทอดนโยบาย โรงเรียนมีการกำหนดการส่งเสริมสุขภาพให้อยู่ในนโยบาย วิสัยทัศน์ เพื่อที่จะสามารถพัฒนาระบบการเรียนรู้ด้านสุขภาพโดยการจัดการกระบวนการเรียนการสอนอย่างเป็นรูปธรรม มีการวิเคราะห์สภาพปัญหาของพื้นที่ในโรงเรียนและชุมชน จัดโครงการกิจกรรม ดำเนินงานตามแผน ติดตามผลและสรุปผลการดำเนินงานเพื่อนำผลไปปรับแก้ไขหรือส่งเสริมพัฒนา

1.2 การพัฒนาตาม V-shape ครูผู้สอนมีการจัดการกระบวนการเรียนการสอนให้นักเรียนเกิดทักษะการคิดและตอบคำถามโดยให้ได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง สร้างบรรยากาศให้เกิดการโต้ตอบซักถามในประเด็น

สุขภาพและสามารถตัดสินใจแก้ปัญหาด้านสุขภาพได้อย่างเหมาะสม เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพทั้งในระยะสั้นและระยะยาว นักเรียนสามารถนำความรู้ด้านสุขภาพที่ตนเองได้รับไปเผยแพร่แก่ผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม

1.3 การสื่อสารความรู้ด้านสุขภาพ โรงเรียนมีการส่งเสริมให้มีการสื่อสารต่าง ๆ รวมทั้งเทคโนโลยีสารสนเทศในการเผยแพร่ข้อมูล เพื่อให้โรงเรียนสร้างโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สื่อสารด้านสุขภาพ เช่น กิจกรรมเสียงตามสายให้ความรู้ด้านสุขภาพ กิจกรรมโด่วาที กิจกรรมแลกเปลี่ยนวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ กิจกรรมการแข่งขันกีฬา เกมสร้างเสริมสุขภาพ เป็นต้น เพื่อให้นักเรียนเกิดการปรับพฤติกรรมสุขภาพที่ดี

2. การจัดการสิ่งแวดล้อมด้านสุขภาพ ประกอบด้วย 2 ด้าน ดังนี้

2.1 สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ โรงเรียนมีการจัดสภาพแวดล้อมทางด้านกายภาพบริเวณโดยรอบของโรงเรียน และบริเวณห้องเรียนแหล่งเรียนรู้ มุมประสบการณ์ต่าง ๆ ให้สะอาดปลอดภัย เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาพ

2.2 สิ่งแวดล้อมทางด้านสังคม สร้างและส่งเสริมสิ่งแวดล้อมทางสังคมในสถานศึกษาที่เอื้อต่อการสร้างเสริมสุขภาพและการป้องกันโรคครอบคลุมการจัดกิจกรรมให้นักเรียน ครูบุคลากร ผู้ปกครอง และผู้อาศัยในชุมชนรอบสถานศึกษามีโอกาสสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับสุขภาพ การสร้างเครือข่ายสุขภาพในสถานศึกษาและชุมชน การสร้างบรรยากาศการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในสถานศึกษา การจัดการความรู้ การสร้างเสริมสุขภาพและการป้องกันโรค การพัฒนาช่องทางเข้าถึงข้อมูลความรู้ด้านสุขภาพที่หลากหลาย ทั้งจากวิทยากร สื่อต่าง ๆ การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรคอย่างต่อเนื่อง

3. การให้ความรู้เรื่องสุขภาพ โรงเรียนต้องแจ้งแนวทางการจัดการเรียนการสอนและการส่งเสริมสุขภาพของนักเรียนในสถานการณ์การแพร่ระบาด COVID-19 โดยการจัดประชุมผู้ปกครองในภาพรวมของโรงเรียนให้เห็นและเข้าใจแนวปฏิบัติของสถานศึกษาเพื่อที่ผู้ปกครองและนักเรียนจะได้ปฏิบัติตนอย่างถูกต้องเหมาะสมเพื่อให้เกิดความปลอดภัยของผู้เรียนตามมาตรการการดูแลของทางโรงเรียน และยังสามารถให้ความรู้ด้านสุขภาพผ่านสื่อกระแสหลัก ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต สมาร์ทโฟน โน้ตบุ๊ก เว็บไซต์ประชาสัมพันธ์ของโรงเรียน หนังสือจากโรงเรียนถึงผู้ปกครอง ทำให้ประชาชนทั่วไปได้รับข้อมูลข่าวสารความรู้ที่ถูกต้องเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นการให้ความรู้ด้านสุขภาพจึงเป็นเรื่องที่สำคัญที่จะต้องพัฒนาทักษะการเข้าถึงทักษะการสร้างความรู้ความเข้าใจ และทักษะการนำไปใช้ สำหรับการปฏิบัติตนให้เกิดพฤติกรรมสุขภาพที่ถูกต้องอย่างต่อเนื่อง

4. การมีส่วนร่วมภาคีเครือข่าย การส่งเสริมสุขภาพภายในโรงเรียนให้ประสบผลสำเร็จ จะต้องได้รับความร่วมมือจากภาคีเครือข่าย การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสุขภาพ ไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษา ชุมชน โรงพยาบาล สาธารณสุขและหน่วยงานอื่น ๆ ประกอบด้วย 3 ด้าน ดังนี้

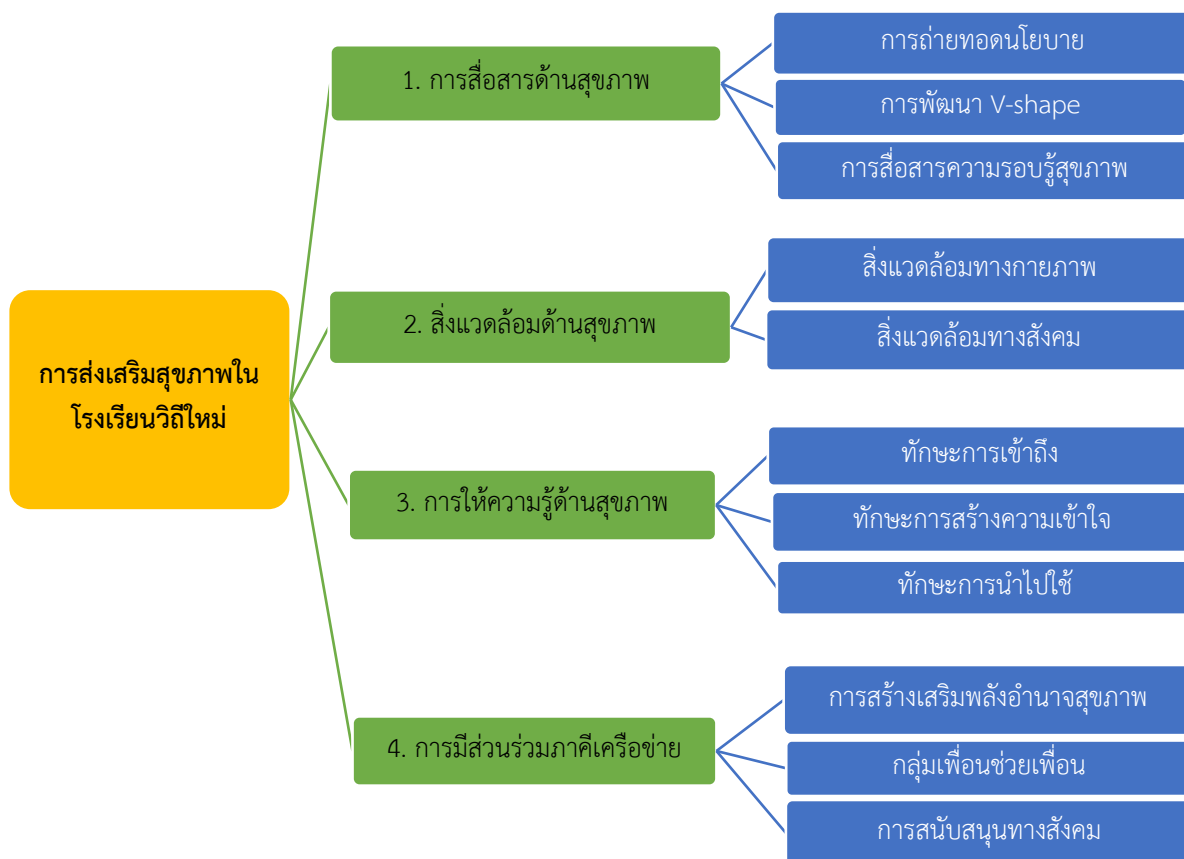
4.1 การสร้างเสริมพลังอำนาจทางสุขภาพ บทบาทของสถานศึกษาในการเสริมสร้างพลังอำนาจทางสุขภาพ เป็นการสร้างเสริมพลังใจให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน ตระหนักรู้ และเห็นความสำคัญของสุขภาพ หันกลับมาดูแลเอาใจใส่เรื่องสุขภาพ ไม่เพียงแต่การป้องกันตนเองไม่ให้เจ็บป่วย แต่จะมุ่งสร้างเสริมสุขภาพที่ดีด้วย ผู้บริหาร ครู เจ้าหน้าที่อนามัยจึงจำเป็นต้องสร้างแรงจูงใจให้กับผู้รับบริการเรียนรู้มองเห็นคุณค่าของตนเองด้วยการมีสัมพันธภาพที่ดี เข้าใจในสภาพปัญหา และความต้องการของนักเรียน ผู้ปกครองชุมชน เข้าถึงร่วมแก้ไขปัญหาสุขภาพและส่งเสริมสุขภาพตรงตามความต้องการ อาจมีการจัดกิจกรรมโครงการซึ่งเป็นโครงการที่ดำเนินการร่วมกับภาคีเครือข่ายเพื่อผลักดันให้เกิดการแก้ปัญหาและพัฒนาด้านสุขภาพอย่างเป็นรูปธรรม มีการสนับสนุนทางด้านกำลังคน งบประมาณ ทรัพยากร และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ติดตามผล ประเมินผลและนำข้อมูลสะท้อนกลับมาเป็นข้อมูลสารสนเทศในการพัฒนาต่อไป ทำให้นักเรียน ชุมชนและภาคีเครือข่ายเกิดความร่วมมือ ร่วมตัดสินใจ และเสริมพลังให้เชื่อมั่นในการดูแลตนเอง

4.2 กลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน Self-help group โรงเรียนสามารถรวมตัวกันในกลุ่มของโรงเรียนที่มีการส่งเสริมสุขภาพอย่างเป็นรูปธรรม เช่น โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ เนื่องจากมีเป้าหมายในการดำเนินงานที่ไปในทิศทางเดียวกัน และประสบปัญหาต่าง ๆ ในการดำเนินการที่จะสามารถใช้การรวมตัว รวมพลังในการแก้ไข ซึ่งการรวมตัวกันนั้นต้องมาจากความสมัครใจ โดยมีแนวคิดที่เชื่อว่า โรงเรียนต่าง ๆ ที่รวมตัวกันจะได้รับประสบการณ์ที่ดีจากโรงเรียนและครูที่เคยมีประสบการณ์มาก่อน มีการร่วมกันอภิปรายถึงความรู้สึก ให้ข้อมูล ข่าวสาร จากประสบการณ์ นำมาช่วยเหลือสมาชิกในการปรับตัวต่อปัญหาที่เกิดขึ้น ทำงานเพื่อช่วยเหลือสมาชิก มีการทำงานแบบเผชิญหน้า เน้นที่สมาชิกได้มีส่วนร่วมและดำเนินการโดยสมาชิก มีการผลัดเปลี่ยนกันเป็นผู้นำตามวาระและโอกาสอยู่เสมอ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ โครงการที่แก้ปัญหาและส่งเสริมสุขภาพการให้บริการเป็นไปตามความต้องการของสมาชิก และมติกลุ่มสมาชิก เกิดการเรียนรู้โดยการกระทำ เน้นที่การปฏิบัติจริง เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่ดี ผลของการช่วยเหลือ ช่วยให้ปรับตัวได้เหมาะสม เกิดพลังอำนาจ “empowerment” กิจกรรมของกลุ่มอาจขยายออกไปมากกว่าการช่วยการแก้ปัญหาใกล้ตัว เช่น อาจเป็นกลุ่มจัดให้ความรู้ หรือ ชี้นำสังคมในด้านการแก้ปัญหาและพัฒนาสุขภาพได้

4.3 การสนับสนุนทางสังคม Social support group การปฏิสัมพันธ์อย่างมีจุดมุ่งหมายที่นำมาซึ่งการช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ขององค์กรที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โรงพยาบาล สำนักงานสาธารณสุข และหน่วยงานต่าง ๆ ที่จะเข้ามาสนับสนุนดูแลทั้งรูปธรรมและนามธรรม การแสดงออกถึงความห่วงใยในการดำเนินการ มีการจัดกิจกรรมสนับสนุนทางด้านข้อมูลข่าวสาร ความรู้ แนวทางในการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียน ให้คำปรึกษาและการให้ข่าวสารในรูปแบบต่างๆเช่นการจัดประชุม การอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้เกิดทักษะการปฏิบัติที่ถูกต้อง การให้การสนับสนุนทางด้านสื่อวัสดุ อุปกรณ์ งบประมาณ

ทรัพยากรต่างๆ และมีการประเมินผล การให้ข้อมูลย้อนกลับ เพื่อการพัฒนาการดำเนินงานให้เกิดประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น

สามารถสรุปแนวทางการส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียนวิถีใหม่ ดังแผนภาพ 1

ภาพที่ 1 การส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียนวิถีใหม่

สรุป

การให้ความสำคัญกับสุขภาพของเด็กรวมทั้งด้านกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ (ปัญญา) นับว่าเป็นพื้นฐานสำคัญของทุกหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ และจะต้องถูกพัฒนาให้เป็นไปอย่างคู่ขนานกับการส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียนวิถีใหม่ที่มีพัฒนาการเริ่มจากการพัฒนาสุขภาพควบคู่ไปกับการพัฒนาการศึกษาจนถึงสถานการณ์วิกฤติของการแพร่ระบาดที่ผ่านมาได้สร้างบทเรียนและประสบการณ์ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เป็นอย่างดี ทั้งศักยภาพด้านการบริหารจัดการในภาวะปกติ และการบริหารจัดการในสถานการณ์วิกฤติ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสถานการณ์ต่าง ๆ จะคลี่คลายลงไปแต่ระบบการศึกษาก็ต้องดำเนินต่อไปและต้องมีการ

พัฒนาให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนที่จะต้องถูกพัฒนาให้เป็นอนาคตของประเทศ จำต้องมีทักษะต่าง ๆ ทั้งด้านการรับรู้และทักษะทางสังคมซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญในการสร้างแรงจูงใจและความสามารถปัจเจกบุคคลในการที่จะเข้าถึง เข้าใจ และมีความสามารถในการใช้ข้อมูลต่าง ๆ อย่างถูกต้องและทันต่อสถานการณ์ในการส่งเสริมและดูแลสุขภาวะตนเองให้เป็นปกติสุขในสังคมปัจจุบันและเตรียมความพร้อมสำหรับการเติบโตต่อไปในวันข้างหน้า

บรรณานุกรม

กรมอนามัย. (2564). แนวทางการพัฒนาโรงเรียนรอบรู้ด้านสุขภาพ. องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

ไชยา เวียงนนท์. (2553). การสนับสนุนทางสังคมที่มีผลต่อการดื่มเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในอำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์. มหาวิทยาลัยบูรพา.

ดิลฉัตร ชุสสุโพวา. (25 กันยายน 2565). ผลกระทบสำคัญ 5 ด้าน ของโรคโควิด-19 ที่มีต่อเด็กในประเทศไทย. <https://www.unicef.org/thailand/th>

ไทยพีบีเอส. (14 พฤษภาคม 2563). "ความปกติใหม่" ราชบัณฑิตฯ บัญญัติศัพท์ "New normal" แล้ว. <https://news.thaipbs.or.th/content/292432>

นัฐพล ปันสกุล. (2564). แนวทางการส่งเสริมสุขภาพในโรงเรียน: รากฐานแห่งการพัฒนาคน. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 32(1), 1-16.

พฤทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์. (2553). การจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (พิมพ์ครั้งที่ 2). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา. (2562). Self help group. <http://www.otep.go.th>

อภิญา ศิริพิทยาคุณกิจ. (2553). แรงสนับสนุนทางสังคม ปัจจัยสำคัญในการดูแลผู้ที่เป็นเบาหวาน. รมวอิบดีพยาบาลสาร, 16(2), 309-322.

อำนาจ ศรีรัตนบัลล์. (2560). การส่งเสริมสุขภาพและการเสริมสร้างพลังชุมชน. สำนักสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม (สำนัก 6).